

BOSNA I HERCEGOVINA
VIJEĆE MINISTARA
DIREKCIJA ZA EKONOMSKO PLANIRANJE

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
САВЈЕТ МИНИСТАРА
ДИРЕКЦИЈА ЗА ЕКОНОМСКО ПЛАНИРАЊЕ

BOSNIA AND HERZEGOVINA
COUNCIL OF MINISTERS
DIRECTORATE FOR ECONOMIC PLANNING

Strateški okvir za BiH

Sarajevo, august/kolovoz 2015. godine

BOSNA I HERCEGOVINA
VIJEĆE MINISTARA
DIREKCIJA ZA EKONOMSKO PLANIRANJE

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
САВЈЕТ МИНИСТАРА
ДИРЕКЦИЈА ЗА ЕКОНОМСКО ПЛАНИРАЊЕ

BOSNIA AND HERZEGOVINA
COUNCIL OF MINISTERS
DIRECTORATE FOR ECONOMIC PLANNING

Strateški okvir za BiH

Sarajevo, august/kolovoz 2015. godine

Sadržaj

Lista skraćenica.....	2
Uvod	3
II Izvršni sažetak.....	5
III Makroekonomski okvir i projekcije	10
IV SWOT analiza društveno-ekonomskog stanja u BiH	30
V Strateški ciljevi	34
V.1. Integrisani rast	34
V 1.1. Makroekonomska stabilnost	34
V 1.2. Unaprijediti razvoj konkurentnog ekonomskog okruženja	36
V.2. Pametan rast	38
V 2.1. Razvoj ljudskih resursa	38
V.2.2. Povećati industrijsku konkurentnost	40
V.2.3. Unaprijediti kulturu i kreativne sektore	43
V.3. Održiv rast	46
V.3.1. Ravnomjeran regionalni razvoj	46
V.3.2. Pобољшanje upravljanja okolišem i razvoj okolinske infrastrukture uz povećanje otpornosti na klimatske promjene	49
V.3.3. Brži i efikasniji razvoj poljoprivrede i ruralni razvoj	50
V.3.4. Razvoj energetske potencijala, posebno obnovljivih izvora energije i povećanje energetske efikasnosti	54
V.4. Inkluzivni rast	57
V.4.1. Povećati mogućnosti za zapošljavanje	57
V.4.2. Povećati inkluzivnost u obrazovanju	61
V.4.3. Smanjiti siromaštvo i socijalnu isključenost	64
V.4.4. Unaprijediti zdravstvenu zaštitu	71
V.5. Upravljanje u funkciji rasta	75
V.5.1. Ubrzati proces tranzicije i izgradnje kapaciteta	75
VI Pregled obaveza BiH koje proizilaze iz SSP	78
VII Prioriteti i mjere njihovog ostvarivanja	83

Lista skraćenica

AMZ – Aktivne mjere zapošljavanja
AROE – U riziku od siromaštva i isključenosti (engl. At risk of poverty and exclusion)
BAS – Institut za standardizaciju BiH
BHAS – Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine
BDP – Bruto domaći proizvod
CMS – Sistem za upravljanje predmetima
DG ECFIN – Generalni direktorat za ekonomiju i finansije
EBRD – Evropska banka za rekonstrukciju i razvoj
EK - Evropska komisija
FIPA – Agencija za promociju stranih ulaganja
FP7 – Sedmi Okvirni program za istraživanje i razvoj
HSEI – indeks socijalne isključenosti
IPA – Instrument za predpristupnu pomoć
IPARD – Instrument predpristupne pomoći za ruralni razvoj
JIE – Jugoistočna Evropa
LFS – Anketa o radnoj snazi (engl. Labour Force Survey)
MICS – Istraživanje višestrukih pokazatelja
MSP – Mala i srednja preduzeća
NHA/NZR – National Health Accounts/Nacionalni zdravstveni računi
NKF – Nacionalni kvalifikacijski okvir
PAPD – Proširena anketa o potrošnji domaćinstva
SE – Socijalna ekonomija
SEETO – Transportni observatorij Jugoistočne evrope
SDU – Strana direktna ulaganja
SWOT – Snage, slabosti, mogućnosti i prijetnje
SZO – Svjetska zdravstvena organizacija
UN – Ujedinjene nacije
UNCAC – Konvencija Ujedinjenih nacija protiv korupcije
UNDP – Program za razvoj Ujedinjenih nacija
VET – Vocational Education and Training / Proces suradnje u polju strukovnog obrazovanja i obuke

Uvod

Strateški okvir BiH je pripremljen u skladu sa Odlukom o postupku srednjoročnog planiranja, praćenja i izvještavanja u institucijama Bosne i Hercegovine¹ te će poslužiti kao usmjeravajući portfolio strateških ciljeva za pripremu Srednjoročnog programa rada Vijeća ministara za period 2016.-2018. godina.

Uzeti su u obzir važeći strateški dokumenti usvojeni od strane Vijeća ministara BiH kao i obaveze prema Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju BiH i EU. Dokument se u dijelu situacione analize bazira na analitičkim podacima prikupljenim tokom pripreme godišnjeg Izvještaja o ekonomskim trendovima BiH za 2014. godinu², koji je pripremila Direkcija za ekonomsko planiranje BiH, a strukturiran je po ugledu na Strategiju Evropske Unije 2020 te Strategiju Jugoistočna Evropa 2020³ koju je usvojilo Vijeće ministara BiH. U obzir su uzeti i prioriteti koji proizlaze iz Strateškog dokumenta Evropske komisije za BiH⁴, Nacionalnog programa ekonomskih reformi (NERP⁵), preporuka Sporazuma za prosperitet i zapošljavanje u BiH i drugih međunarodnih organizacija i/ili istraživanja.

Identifikacijom razvojnih područja u okviru ciljeva koji su usvojeni za Strategiju Jugoistočne Evrope 2020, i koji su međusobno povezani, utvrđeni su i ciljevi BiH:

- ✓ *Integrisani rast* kroz promociju regionalne trgovine i uzajamnog investiranja te razvoja nediskriminiranih i transparentnih trgovinskih politika;
- ✓ *Pametni rast* predstavlja inovacije, digitalizaciju i mobilnost mladih ljudi, kao i opredjeljenje da budemo konkurentni na osnovu kvaliteta, a ne na osnovu cijene radne snage;
- ✓ *Održivi rast* se fokusira na balansiran regionalni razvoj i poboljšanu efikasnost i održivost upravljanja prirodnim resursima, kao podršku za povećanu samoodrživost ekonomije i društva i stvaranje poboljšanih uslova za lokalni razvoj i zapošljavanje;
- ✓ *Inkluzivni rast* je u funkciji povećanja zaposlenosti, razvoja vještina, inkluzivnog učešća na tržištu radne snage, inkluzivnog i kvalitetnog zdravstva i smanjenja siromaštva;
- ✓ *Upravljanje u funkciji rasta* podrazumjeva povećanje kapaciteta administracije za primjenu principa dobrog upravljanja na svim nivoima vlasti, jačanje vladavine prava i suzbijanje korupcije u cijoj stvaranja poslovnog ambijenta i pružanja javnih usluga neophodnih za ekonomski i društveni razvoj.

Strateški ciljevi su:

1. Makroekonomska stabilnost
2. Unaprijediti razvoj konkurentnog ekonomskog okruženja
3. Razvoj ljudskih resursa
4. Povećati industrijsku konkurentnost
5. Unaprijediti kulturu i kreativne sektore
6. Ravnomjeran regionalni razvoj

---

¹ Službeni glasnik 62/14

² Direkcija za ekonomsko planiranje BiH: Izvještaj o razvoju BiH 2013. godina, www.dep.gov.ba

³ Regionalno vijeće za saradnju (RCC), Strategija Jugoistočna Evropa 2020. Strategija je usvojena 21.11.2013. godine na Ministarskoj konferenciji Investicionog komiteta Jugoistočne Evrope od strane predstavnika svih zemalja Jugoistočne Evrope

⁴ Evropska komisija, Bosna i Hercegovina, Strateški dokument za zemlju korisnicu, nacrt, mart 2014.

⁵ www.dep.gov.ba

7. Poboljšanje upravljanja okolišem i razvoj okolinske infrastrukture, uz povećanje otpornosti na klimatske promjene
8. Brži i efikasniji razvoj poljoprivrede i ruralni razvoj
9. Razvoj energetske potencijala, posebno obnovljivih izvora energije i povećanje energetske efikasnosti
10. Povećati mogućnosti za zapošljavanje
11. Promovisati inkluzivnost u obrazovanju
12. Smanjiti siromaštvo i socijalnu isključenost
13. Unaprijediti zdravstvenu zaštitu
14. Ubrzati proces tranzicije i izgradnje kapaciteta

Sve države članice EU, kao i zemlje kandidati i potencijalni kandidati obavezale su se da će pripremom strateških dokumenata doprinjeti ka zajednički definisanim strateškim ciljevima Strategije Evropa 2020 i Strategije Jugoistočna Evropa 2020, te da će na toj osnovi pripremati operativne dokumente za implementaciju sredstava iz strukturnih ili IPA fondova*. Strateški okvir BiH je izrađen na osnovu revizije Strategije razvoja BiH i Strategije socijalne uključenosti BiH, koje su bile pripremljene za razdoblje 2010. – 2014. godine, pri tome uzimajući u obzir postojeće sektorske i entitetske strategije, a sa namjerom da se ustanovi veza sa strategijama Evropa 2020, Jugoistočna Evropa 2020, dokumentom strategije zemlje za planiranje sredstava iz fondova IPA, te setom mjera definisanih Sporazumom za rast i zapošljavanje u Bosni i Hercegovini.

Struktura dokumenta je organizovana tako da je nakon **uvoda** (poglavlje I) u **drugom** poglavlju predstavljen izvršni sažetak a u **trećem** poglavlju ekonomski okvir BiH sa tekućim trendovima, najvažnijim pokazateljima, kao i projekcijama za naredno srednjoročno razdoblje.

U **četvrtom** poglavlju je predstavljena metodologija na osnovu koje se došlo do SWOT matrice.

U **petom** poglavlju su prikazani strateški ciljevi bh. ekonomije proistekli iz vizije razvoja BiH. Oni su povezani sa strategijom Evropa 2020 i Strategijom Jugoistočna Evropa 2020 kroz: integrisani, pametan, održiv, inkluzivni i dobro upravljanje rastom, kao i entitetskim strategijama socio-ekonomskog razvoja. Prikazano je stanje po pojedinim područjima, kao i glavni izazovi koji predstoje.

Šesto poglavlje predstavlja obaveze BiH prema zemljama članicama EU po Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju EU.

Sedmo poglavlje daje prikaz glavnih mjera za realizaciju prioriteta u svrhu podsticanja ekonomskog rasta i društvenog razvoja.

*"BiH je pripremila i dostavila Evropskoj komisiji radne verzije sektorskih planskih dokumenata za IPA II za sektore Javna uprava, Unutrašnji poslovi i Pravda i osnovna prava za period 2015-2017. Ovi dokumenti će predstavljati osnovu za programiranje IPA II i pripremu IPA paketa za BiH. Indikativni iznosi sredstava za BiH su 39,7 mil eura za 2015; 42,7 za 2016. i 43,7 za 2017. godinu."

“BiH u 2020 je institucionalno razvijena, konkurentnija i dinamičnija ekonomija sa većim mogućnostima da ostvari održiv ekonomski rast sa većim brojem i kvalitetnijim radnim mjestima te jačom socijalnom kohezijom, bazirana na razvoju odgovarajućih vještina i poslovnog okruženja“. Ovakva vizija proistekla je na osnovu temeljene analize potencijala BiH kao i uslova i ograničenja u kojima se ostvaruju razvojni ciljevi. Saglasno viziji utvrđeni su pravci rasta ekonomije BiH koji su prikazani u poglavljima koja slijede.

II Izvršni sažetak

Analizom kretanja ekonomskih trendova u Bosni i Hercegovini u 2014. godini može se primjetiti skroman rast ekonomskih aktivnosti. Ovakvo stanje rezultat je rasta privatne potrošnje, privatnih i javnih investicija, uz negativan doprinos spoljnotrgovinskog deficita.

Nominalni GDP prema procjeni Direkcije za ekonomsko planiranje za 2014. godinu iznosi 28.195 miliona KM. Realna stopa rasta GDP-a na godišnjem nivou je pozitivna i iznosila je 0,6%.

Izlazak Euro zone iz recesije je u značajnoj mjeri stimulisao ekonomsku aktivnost u BiH naročito u prvom kvartalu 2014. godine, ali katastrofalne poplave u maju su dovele do naglog smanjenja ekonomske aktivnosti u drugom kvartalu 2014. godine. Izvjestan napredak je ostvaren u drugoj polovini godine tako da je za cijelu godinu procenjen tek blagi realni rast BDP-a, znatno niži od planiranog. Pozitivan ekonomski trend u 2014. godini je ostvaren zahvaljujući rastu prerađivačke industrije od 4%, maloprodaje 1,7%, te javnim radovima (u velikoj mjeri finansiranim inostranim posuđivanjem).

Deficit tekućeg računa je iznosio oko 7% BDP-a (2 milijarde KM) što je značajno povećanje u odnosu na prethodnu godinu (37%). Deficit u trgovini robama je uvećan za 14% a procenat pokrivenosti uvoza izvozom roba iznosio je 54%. Najveći doprinos pomenutom je dao rast uvoza roba od 7%, dok je izvoz povećan za 3%.

Tržište rada u BiH karakteriše visok udio neformalne zaposlenosti, te visoka neaktivnost radno sposobnog stanovništva. Prisutan je trend opadanja broja nezaposlenih lica, a potražnja za radnom snagom je i dalje na nižem nivou nego u vremenu prije recesije. Pored izuzetno visoke stope nezaposlenosti, posebno zabrinjava to što je u pitanju uglavnom dugoročna nezaposlenost, kao i izuzetno visoka stopa neaktivnosti bh. populacije. Broj zaposlenih se u 2014. minorno povećao u odnosu na prethodnu godinu, a visina stope dugoročne nezaposlenosti kreće se između četvrtine i petine radne snage. Prosječna neto plata u BiH se u 2014. godini nije značajnije mijenjala u odnosu na 2013. godinu a iznosila je nominalnih 830 KM.

Obzirom na blagi rast broja zaposlenih (2%) i prosječne plate (realno povećanje od 1,3%), te rast tekućih priliva domaćinstava iz inostranstva (7%) u 2014. godini je došlo do blagog povećanja raspoloživog dohotka.

Opšti nivo cijena bilježi deflaciju. Cijene u decembru 2014. godine u odnosu na decembar 2013. godine u prosjeku su niže za 0,9%.

BiH treba visoku stopu ekonomskog rasta, kako bi rastom produktivnosti razvijala konkurentnost i rastom zaposlenosti osiguravala snažniju ekonomsku i socijalnu uključenosť. Od iznimne je važnosti osigurati povoljan politički i ekonomski ambijent za postizanje takve stope rasta kroz uvećane strane i domaće investicije. Ključni sastojci politike

trebaju biti smanjenje nenadničnih troškova rada (fiskalnih i parafiskalnih izdvajanja), poticajne mjere za privlačenje investicija i razvoj regionalnih trening centara, prvenstveno onih vezanih za klastere poslovnih aktivnosti i internacionalne lance vrijednosti, a koji će uvećati atraktivnost kompetencija radne snage. Za izgradnju sljedećih mogu se koristiti projekti javno privatnog partnerstva. Potrebno je smanjiti administrativne prepreke kroz zakonsku regulativu, obezbijediti odgovarajuću radnu snagu koja prati kretanja tržišta rada i povoljnije izvore finansiranja.

Mala i srednja preduzeća u EU predstavljaju značajan izvor zapošljavanja i dodane vrijednosti. Međutim, da bi se iskoristio taj potencijal potrebno je imati koherentanu i transparentnu podršku razvoju sektora i zasnovati ih na očekivanim rezultatima, odnosno mjerenju efektivnosti poticajnih sredstava. Prilagođavanje VET sistema, aktivnih mjera zapošljavanja, kao i obrazovnog sistema u cjelini je ključ napretka u ovoj veoma važnoj oblasti. Nužno je osigurati sistematsko praćenje pokazatelja razvoja malih i srednjih preduzeća (uključujući zanatske radnje), olakšan pristup finansiranju malih i srednjih preduzeća, kao i obezbijediti dostupnost potrebnih znanja i vještina za njihov brži razvoj i stvaranje novih radnih mjesta, olakšati njihovo osnivanje i razvoj, a posebno za mlade u oblastima visoke dodane vrijednosti i sa visokim potencijalom za novo zapošljavanje.

Nužno je razvijanje znanja i vještina za konkurentno društvo, bazirano na novim znanjima kroz stimulisane tehničkih i naučnih studija, razvoj poduzetničkih i kreativnih vještina, učenje stranih jezika, jačanje standarda nastavnih znanja, istraživačkog rada i tehničke opremljenosti nastavnih ustanova. Potrebno je također smanjiti udio onih koji napuštaju i ne nastavljaju obrazovanje na svim obrazovnim nivoima, razviti statistiku obrazovanja, inventivnosti i naučno-istraživačkog rada, te se uklju-

čiti u uporedna mjerenja kvaliteta ishoda obrazovanja. Niska stopa ulaganja u istraživanje i razvoj dovodi do smanjenja inventivnosti i patentiranja, što je ključni put napretka. BiH su potrebne godine izvrsnih ekonomskih politika, da bi dostigla razinu najmanje konkurentnih zemalja članica EU.

Potrebno je uvesti poticajne mjere za brže osnivanje i povezivanje istraživačkih centara i tehnoloških parkova sa preduzećima, povećanje izdvajanja za primijenjene istraživačke projekte. Pored drugih oblika i javno privatnim partnerstvom jačati razvoj poslovne infrastrukture, uz trajno opredjeljenje na unapređenje i pojednostavljenje pravnog okvira poslovnog okruženja. Nužno je stvarati uslove za aktiviranje ljudskih resursa iseljeništa, što uključuje umrežavanje domaćih stručnjaka i institucija sa stručnjacima porijeklom iz BiH i njihovim institucijama u inostranstvu, razvijanje svijesti o vezi između migracije i razvoja u svim institucijama, uključivanje migracija u strategije i politike u svim sektorima i na svim nivoima vlasti (poput gender pitanja i pitanja okoliša), te stvaranje uslova za aktiviranje finansijskih i investicijskih potencijala iseljeništa.

Informaciono-komunikaciona infrastruktura predstavlja okosnicu fizičke infrastrukture savremenog, postindustrijskog društva. Širokopojasni pristup internetu je dodatno povećan, ali je još uvijek na relativno niskom nivou. Izgradnja i modernizacija transportne infrastrukture (cestovne, zračne željezničke i vodne), koja je jedan od preduvjeta razvoja ekonomije, ne napreduje tako brzo kao kod zemalja u okruženju.

Postojeće stanje u sektoru životne sredine rezultat je dugogodišnjeg utemeljenja ekonomskog razvoja na teškoj industriji i eksploataciji prirodnih resursa, ratne devastacije, nekontrolirane poslijeratne eksploatacije, korištenja zastarjele tehnologije, nedovoljno razvijenog zakonodavnog i regulatornog okvira.

Takođe, nedovoljno je educiranosti o važnosti racionalnog korištenja prirodnih bogatstava, poštovanju prirode i potrebe očuvanja čistog i nezagađenog okoliša za buduće generacije. Slijedeći ove pokazatelje možemo razumjeti koliko je povećanje energetske efikasnosti važno za BiH.

Struktura potrošnje energije vrlo je nepovoljna (glavnina potrošnje energije otpada na domaćinstva) te je nužno razvijati programe energetske štednje objekata, aparata i sl., kako bi u roku 7-10 godina bh. potrošnja energije u domaćinstvima dostigla relativnu razinu zemalja članica EU.

Ulaganja u poljoprivredu i produktivnost sektora su niska, što uzrokuje i nisku konkurentnost i relativno visok vanjsko-trgovinski deficit u sektoru hrane. U oblasti poljoprivrede, energije i ekologije nužno je osnažiti strateško, institucionalno okruženje te jasno i transparentno odrediti prioritete djelovanja i politike poticaja.

Cijeli niz zakonskih rješenja je nužno usvojiti u cilju prilagođavanja i razvoja svih navedenih oblasti, koje su od najvećeg značaja za bh. društvo. Nepronalaženje konsenzusa vodit će energetske i prehrambene ovisnosti te najdirektnijim negativnim posljedicama po život i zdravlje građana BiH.

Najveći socio-ekonomski izazovi u BiH

Tržište rada u BiH je opterećeno izuzetno visokim udjelom dugoročno nezaposlenih lica u ukupnom broju nezaposlenih uz niske stope zaposlenosti i aktivnosti. BiH je u poređenju sa zemljama u EU i okruženju (osim Makedonije) imala najveću stopu nezaposlenosti u 2014. godini. Jedna od značajnih karakteristika tržišta rada u BiH jeste izuzetno velik broj neaktivnog radno sposobnog stanovništva koje ne učestvuje u tržištu rada. Uprkos blagom poboljšanju ekonomskih izgleda u vidu sporog oporavka vodećih industrija u

kombinaciji sa skromnim rastom poslovnih aktivnosti teško da se mogu preokrenuti negativni trendovi stope nezaposlenosti pogotovo mladih koja je u 2014. godini alarmantnih 62,7%. I dalje ostaje problem neusklađenosti između ponude i potražnje na tržištu rada sa aspekta kvalificiranosti radne snage po sektorima.

Prema Izvještaju Svjetske banke po lakoći poslovanja (Doing Business), BiH je u 2014. godini rangirana na 131 mjesto od 189 zemalja gdje se njena pozicija u odnosu na 2013. godinu nije značajno promijenila. Manje reforme u poboljšanju poslovnog okruženja su urađene ali započinjanje poslovanja u BiH je i dalje ostaje izazov. Da bi se započeo posao u BiH potrebno je proći kroz 11 procedura koje obuhvataju period od 37 dana što je dosta sporije u poređenju sa zemljama regiona.

Prema Izvještaju Evropske banke za obnovu i razvoj indeks tranzicijskih reformi u BiH je i dalje nisko rangiran iako je bilo pomaka u liberalizaciji cijena, trgovine i valutnog tržišta izazov i dalje ostaje privatizacija, upravljanje i restrukturiranje preduzeća i konkurentnost. "Inovacije u tranziciji" Evropske banke za obnovu i razvoj za 2014. godinu predviđaju da će 2015. godina biti povoljna za BiH i da je inovativnost ključna za razvoj svih projekata. BiH ima ogromne potrebe za infrastrukturom i uvođenje inovacija koja pomažu povećanju produktivnosti preduzeća da bi podstakli ekonomski rast.

Korupcija u BiH negativno utiče na ekonomske tokove time što uzrokuje nepredvidive troškove za investitore koji su obeshrabreni za buduća ulaganja, uzrokuje rast sive ekonomije i smanjenje prihoda države po osnovu neplaćenih poreza, carina i drugih dažbina, povećava troškove administracije, roba i usluga, te smanjuje je produktivnost. Indeks percepcije korupcije je u 2013. iznosio 4,2 a u 2014. godini je pao na 3,9 i BiH je ostvarila

lošiju poziciju u 2014. godini na listi korumpiranih zemalja gdje je zauzela 80. mjesto od 175 zemalja u odnosu na 2013. godinu gdje je zauzimala 77. mjesto od 177 zemalja.

Prema zadnjim podacima Centralne banke BiH strana ulaganja u 2014. godini iznose 826,1 mil. KM i ovaj je iznos veći za 88% u odnosu na ulaganja u istom periodu prošle godine. Procenat stranih direktnih ulaganja u odnosu na ostvareni bruto nacionalni dohodak u BiH iznosi 1,9% i nešto je manji od prosjeka u zadnjih 10 godina koji je približno 2%. U isto vrijeme procenat u Hrvatskoj je veći i iznosi 3,2% dok u Srbiji iznosi 4,5%.

U Izveštaju o humanom razvoju (UNDP, 2013.), BiH zauzima 81. poziciju (od obuhvaćenih 186 zemalja) sa Indeksom humanog razvoja (HDI) od 0,735, te pripada grupi zemalja sa visokim humanim razvojem. To je za 5,9% iznad prosjeka HDI-ja u svijetu. HDI je rezultat traganja za jednom zajedničkom mjerom ekonomskog i socijalnog razvoja i predstavlja doprinos kvantifikaciji cjelokupnog socio-

ekonomskog aspekta napretka, koji se odnosi na dostignuća zemlje u pogledu temeljnih dimenzija humanog razvoja. HDI uključuje slijedeće komponente:

- Očekivani životni vijek pri rođenju -BiH 76,4 (2013.)
- Prosječan broj godina školovanja – BiH 8,3 (2012.)
- Očekivani broj godina školovanja- BiH 13,6 (2012.)
- Bruto nacionalni dohodak- GNI po glavi stanovnika(2011.PPP \$)-BiH 9,431 (2013.)
- Indeks humanog razvoja- BiH 0,735 (2013.)

Osnovni problem Sistema socijalne zaštite u BiH je njegova slaba efikasnost u smanjenju siromaštva. Prema posljednjim dostupnim podacima za 2011. godinu BiH je trošila blizu 3,9% BDP-a⁶ na isplatu različitih oblika novčanih pomoći koji nisu zasnovani na doprinosima. To je mnogo više od prosjeka u ECA (1,7%BDP). Ovakva situacija traje godinama. Prema istraživanju Svjetske banke ove naknade imaju

Tabela 1: Najveći socio-ekonomski izazovi

	2013.	2014.
Niska stopa aktivnosti na tržištu rada	43,6	43,7
Visoka stopa nezaposlenosti	27,5	27,5
Visoka stopa nezaposlenosti mladih	59,1	62,7
Najniži rang u regiji prema izvještaju Svjetske banke o lakoći poslovanja	126	131
Nisko rangiranje prema EBRD Indeksu tranzicijskih reformi	nisko	nisko
Loša pozicija prema indeksu percepcije korupcije	77	80
Nizak nivo FDI po glavi stanovnika	nisko	nisko
Nizak nivo na ljestvici UNDP indeksa ljudskog razvoja	81.	81.
Najviši nivo potrošnje na socijalnu pomoć u regionu	n/a	n/a
Najlošije usmjerena potrošnja na socijalnu pomoć (koja dopire do siromašnih)	Najsiromašnijih 20% stanovništva prima svega 36,8% od ukupnog budžeta socijalne pomoći ⁷	n/a

⁶ Svjetska Banka, Izazovi i preporuke za reforme, 2012. Godine

⁷ Svjetska banka, Javna potrošnja i institucionalni pregled, 2012.

zanemariv utjecaj na smanjenje siromaštva. Kada ovih naknada uopće ne bi bilo, relativno siromaštvo u BiH bi se povećalo samo za za 1,7 procentnih poena, što

ukazuje da naknade nisu usmjerena na kategorije stanovništva kojima je pomoć najpotrebnija.

III Makroekonomski okvir i projekcije

Tabela 2: Makroekonomski pokazatelji za period 2013.-2018. za BiH

Indikator	Zvanični podaci	Projekcije				
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Nominalni BDP u mil KM	28.027	28.195	29.146	30.465	32.188	34.182
Nominalni rast u %	2,6	0,6	3,4	4,5	5,7	6,2
BDP deflator (prethodna godina = 100)	101,9	100,0	100,7	101,3	102,0	101,7
Realni BDP u mil KM (prethodna godina = 100)	27.501	28.198	28.930	30.078	31.565	33.607
Realni rast u %	0,7	0,6	2,6	3,2	3,6	4,4
Inflacija mjerena indeksom potrošačkih cijena u %	-0,1	-0,7	1	0,9	1,2	1,5
Potrošnja u mil KM	28.815	29.126	29.736	30.530	31.610	32.738
Realni rast u %	0,0	1,5	1,7	1,8	2,1	2,2
Vladina potrošnja u mil KM	5.986	6.106	6.216	6.340	6.530	6.726
Realni rast u %	-0,5	1,5	1,0	1,2	1,0	1,0
Privatna potrošnja u mil KM	22.829	23.020	23.520	24.190	25.080	26.012
Realni rast u %	0,2	1,6	1,9	2,0	2,4	2,5
Investicije (bruto) u stalna sred. u mil KM	4.703	5.256	5.787	6.463	7.158	7.989
Realni rast u %	-1,2	10,6	8,4	10,4	9,0	9,7
Vladine investicije u mil KM	1.041	1.302	1.497	1.721	2.014	2.357
Realni rast u %	32,4	21,4	10,4	11,7	10,6	10,6
Privatne investicije u mil KM	3.662	3.954	4.291	4.741	5.144	5.633
Realni rast u %	-7,8	7,6	7,7	9,9	8,4	9,4
Nacionalna bruto štednja u % BDP-a	11,5	11,6	12,9	13,7	14,4	15,5
Bilans tekućeg računa u mil KM	-1.548	-2.087	-2.184	-2.330	-2.448	-2.719
Bilans tekućeg računa u % BDP-a	-5,5	-7,4	-7,5	-7,6	-7,6	-8,0
Nominalni rast uvoza u %	-1,8	7,2	6,2	4,6	4,5	5,2
Nominalni rast izvoza u %	5,8	2,9	7,9	7,6	7,9	8,0

Realni sektor u BiH

Nedavna ekonomska dešavanja

Izlazak Euro zone iz recesije nakon dvije godine negativnog rasta, smanjenje svjetskih cijena, deflacija, poplave u drugom tromjesečju, te nepovoljna hidrološka situacija u hidroelektranama su bili među najznačajnijim faktorima ekonomskog rasta BiH u 2014 godini. Iako je ekonomski rast u okruženju bio dosta skroman sa stopom od svega 0,8% na nivou Euro zone, to je ipak bilo poboljšanje u odnosu

na pad od 0,5% iz 2013. godine. Iako nisu potpuno zaustavljene, recesije u Hrvatskoj i Italiji su umanjene i svedene na negativnih 0,5% dok je recesija iz 2013 u Sloveniji (od 1%) preokrenuta u realni rast od 2,6%. Pored Slovenije, među važnijim trgovinskim partnerima i izvorima inostranih novčanih priliva Njemačka je takođe ostvarila zapažen rast sa stopom od 1,5%. Poboljšano eksterno okruženje je u značajnoj mjeri stimulisalo ekonomsku aktivnost u prvom tromjesečju kada je

ostvaren realni rast od 3,2% (g/g) i to uprkos deflaciji uslijed pada svjetskih cijena, te pada proizvodnje električne energije uslijed nepovoljne hidrološke situacije. Na žalost, u maju je došlo do velikih elementarnih nepogoda tokom kojih je poplavama uništen ili privremeno onesposobljen značajan broj domova, poljoprivrednih prinosa, stoke, industrijskih postrojenja, rudnika i sl. Ovo je dovelo do naglog smanjenja ekonomske aktivnosti u drugom u odnosu na prvo tromjesečje od 1,2%, odnosno smanjenja u odnosu na drugi kvartal 2013 od 0,5%. Čak ni ovako velike padavine nisu bile dovoljne da iskompenziraju nepovoljnu hidrološku situaciju u hidroelektranama i zaustave pad proizvodnje i izvoza električne energije. Izvjestan napredak je napravljen već u trećem tromjesečju kada je ostvaren blag godišnji ekonomski rast od 0,6%. Dostupni indikatori ukazuju da je daljnje poboljšanje nastavljeno i u četvrtom tromjesečju tako da se na kraju godine očekuje ekonomski rast BiH od 0,6%.

Rast 2015.-16. godine

U periodu 2015-16 se očekuje nastavak postepenog poboljšanja eksternog okruženja i jačanje ekonomskog rasta u BiH. Očekivano jačanje ekonomskog rasta i zaposlenosti u okruženju bi trebalo osigurati značajan rast ne samo izvoza nego i domaće tražnje koja se u značajnoj mjeri finansira inostranim prilivima. U projekcijama DG ECFIN-a se očekuje postepeno jačanje ekonomskog rasta Euro zone sa stopom od 1,3% u 2015, te 1,9% u 2016 godini. Pozitivan uticaj na ekonomski rast u BiH bi moglo imati i projicirano ubrzavanje rasta u Austriji na 0,8% u 2015, te 1,5% naredne godine. Rast u Njemačkoj 2015 godine bi trebao ostati na nivou prethodne godine, dok se ubrzanje na stopu od 2% očekuje 2016 godine. Pored postepenog poboljšanja eksternog okruženja, projekcije ekonomskog rasta BiH za 2015-16 podrazumjevaju odsustvo elementarnih nepogoda (suša i poplava) i normalnu hidrološku situaciju u hidroelektra-

nama i uobičajen nivo remonta u elektroenergetskom sistemu. Takođe, očekivana stabilizacija svjetskih cijena bi trebala zaustaviti deflaciju u 2015 godini koja je u prethodnom periodu predstavljala ozbiljnu prijetnju za ekonomski rast BiH. Povratak inflacije se očekuje 2016 i narednih godina. Pomenuti faktori i pretpostavke bi trebali dovesti do postepenog jačanja ekonomskog rasta BiH u 2015. na stopu od 2,6%, te 3,2% 2016. godine. Postepeno normaliziranje situacije i vraćanje ekonomije na uzlazni trend upućuje da bi ovaj rast trebao biti nošen prije svega domaćom tražnjom uz skroman negativan doprinos vanjsko-trgovinskog deficita. Drugim riječima, očekivano postepeno povećanje broja zaposlenih i realnih plata nošeno proizvodnjom i izvozom, rast tekućih priliva iz inostranstva, direktnih stranih ulaganja i sl bi trebali dovesti do rasta finalne potrošnje od 1,7% i investicija od 8,3% 2015 godine. Ovo uključuje i značajan realni rast investicija opšte vlade od 10,4% uz neznatan realni rast vladine potrošnje. Sličan rast tražnje se očekuje i u 2016 godini kada bi se finalna potrošnja trebala povećavati realnom stopom od 1,8%, a investicije 7,4%. U isto vrijeme se očekuje značajan realni rast izvoza od 6,8% 2015, nakon čega slijedi usporavanje na stopu od 6% 2016. godine kao posljedica baznog efekta iz ranijeg perioda. S druge strane, visok realni rast uvoza od 8,2% u 2014 godini koji je u velikoj mjeri bio posljedica povećane uvozne zavisnosti (obzirom da je značajan dio domaći proizvodnih kapaciteta bio barem privremeno onesposobljen) bi trebao biti umanjen u narednom periodu. Otuda je projiciran znatno niži uvozni rast od 5,7% u 2015, odnosno 4% 2016 godine. Time je obzirom na relativno stabilan rast domaće tražnje pojačan ukupan ekonomski rast u ovom periodu.

Rast 2017.-18. godina

U periodu 2017-18 godine se očekuje daljnje postepeno jačanje ekonomskog rasta u BiH i to prvenstveno kao posljedica sve povoljnijeg eksternog okruženja. Tako je za 2017 godinu

projiciran rast od 3,6%, nakon čega slijedi daljnje ubrzavanje na 4,4% 2018 godine. Slično kao i u prethodnih par godina, očekuje se da bi ovo ubrzavanje rasta trebalo biti prvenstveno nošeno domaćom tražnjom uz zanemariv uticaj bilansa vanjske trgovine.

Industrijska proizvodnja u BiH 2015.-2018. godine

Pregled industrijske proizvodnje u BiH tokom 2014. godine

U prethodnih nekoliko godina kretanje industrijske proizvodnje u Bosni i Hercegovini određeno je uzajamnim djelovanjem niza unutrašnjih i vanjskih faktora. Promjene domaće tražnje bile su manje značajne i odražavale su se ponajviše kroz energetski sektor, rudarstvo i veoma mali dio prerađivačke industrije, dok su dešavanja na izvoznim tržištima imala primarnu ulogu i praktički u potpunosti određivale kretanje industrijske proizvodnje u BiH. Prema preliminarnim podacima BHAS-a za 2014. godinu Bosna i Hercegovina je zabilježila stagnaciju fizičkog obima industrijske proizvodnje.⁷ Stagnacija industrijske proizvodnje u BiH posljedica je izrazito teških uslova poslovanja tokom cijele godine. Naime, uz mnoštvo akumuliranih problema industrijska proizvodnja u BiH tokom 2014. godine bila je izložena prirodnoj katastrofi i poplavama tokom maja mjeseca što je u velikoj mjeri odredilo nivo proizvodnje na karaju godine. Pored domaćih izazova, bh. industrija tokom 2014. godine bila je izložena dosta stagnantnoj poslovnoj aktivnosti u neposrednom međunarodnom ekonomskom okruženju koju su karakterisale slaba izvozna tražnja i pad svjetskih cijena roba.⁸ Hronološki gledano, nakon ohrabrujućeg rasta industrijske proizvodnje koji je u prvom kvartalu 2014. godine iznosio 4,5%, već tokom drugog kvartala

usljed majskih poplava došlo je do naglog pada proizvodnje koja se uprkos određenim pozitivnim pomacima u drugom polugodištu nije uspjela značajnije oparaviti do kraja godine. Posmatrano po sektorima pozitivan doprinos industrijskoj proizvodnji ostvaren je samo u domenu prerađivačke industrije koja je unatoč velikim izazovima tokom 2014. godine zabilježila godišnji rast proizvodnje od 3,8% u odnosu na prethodnu godinu. S druge strane, sektor za proizvodnju električne energije usljed visoke osnovice iz prethodne godine i niskog nivoa proizvodnje u hidroelektranama tokom 2014. godine zabilježio je godišnji pad proizvodnje od oko 10% i na taj način onemogućio rast industrijske proizvodnje u BiH. Sektor rudarstva koji uključuje rudnike uglja, metala te ostalih ruda i čini oko 13% ukupne industrijske proizvodnje u BiH tokom 2014. godine zabilježio je smanjenje proizvodnje od oko 2% i imao je negativan utjecaj na ukupnu industrijsku proizvodnju u BiH.

Pretpostavke industrijske proizvodnje za 2015. godinu

Projekcije DG ECFIN-a za 2015. godinu nagovještavaju djelimično poboljšanje ekonomskih aktivnosti i blago jačanje ekonomski rasta u zemljama EU od 1,7% u odnosu na prethodnu godinu.⁹ Određeni kratkoročni indikatori ukazuju da je poslovna aktivnost u EU na nešto višem nivou u odnosu na prethodnu godinu, pa je tako industrijska proizvodnja u EU u odnosu na januar pre-

⁷ Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Saopštenje, "Indeks obima industrijske proizvodnje u Bosni i Hercegovini za decembar 2014. godine", 26.01.2015. godine.

⁸ European Commission, Directorate –General for Enterprise and Industry, "Industrial Policy Indicators and Analysis", n.10/ 2014

⁹ European Commission, Directorate –General for Economic and Financial Affairs, "European Economic Forecast", 2015

thodne godine povećana za 1,5%.¹⁰ Sva ova dešavanja u međunarodnom ekonomskom okruženju trebala bi imati pozitivne implikacije na region, a u konačnici i na Bosnu i Hercegovinu. Shodno tome, tokom 2015. godine očekuje se postepeni oporavak industrijske proizvodnje u BiH. BiH bi tokom 2015. godine trebala u velikoj mjeri sanirati štete nastale poplavama tako da bi i ukupni poslovni ambijent trebao biti dosta povoljniji u odnosu na prethodnu godinu. S druge strane industrijska proizvodnja u BiH koja je u velikoj mjeri izvezno orjentisana trebala bi biti potpomognuta pozitivnim dešavanjima u međunarodnom ekonomskom okruženju posebno se to odnosi na trgovinske partnere iz EU. Oporavak ekonomija zemalja EU pozitivno će se odraziti na proizvodne procese kako u širem regionu tako i u Bosni i Hercegovini. Povećani nivo izvozne tražnje rezultirat će poboljšanjem proizvodnje u svim sektorima industrijske proizvodnje u BiH gdje se prema projekcijama DEP-a očekuje godišnji rast proizvodnje od oko 4,8%.¹¹ Industrijske grane koje imaju visoko učešće u strukturi prerađivačke industrije u BiH i uglavnom su izvezno orjentirane (metalna industrija, mašinska i autoindustrija, drvna industrija i proizvodnja namještaja te hemijska industrija) trebale bi dodatno iskoristiti svoj izvozni potencijal tokom 2015. godine. S druge strane proces rekonstrukcije poplavljenih područja i nastavak investicionog ciklusa u infrastrukturu tokom 2015. godine trebao bi rezultirati osjetnijim povećanjem proizvodnje u onim industrijskim granama koje su determinisane domaćom tražnjom (proizvodnja građevinskog materijala i metalnih proizvoda). Tokom 2015. godine očekuje se da bi energetska sektor koji ima veoma važnu ulogu u ukupnoj industrijske proizvodnje i uključuje rudnike, sektor za proizvodnju električne energije te proizvodnju

derivata nafte trebao ostvariti povećanje proizvodnje od preko 5% .

Pretpostavke industrijske proizvodnje za period 2016.-2018. godine

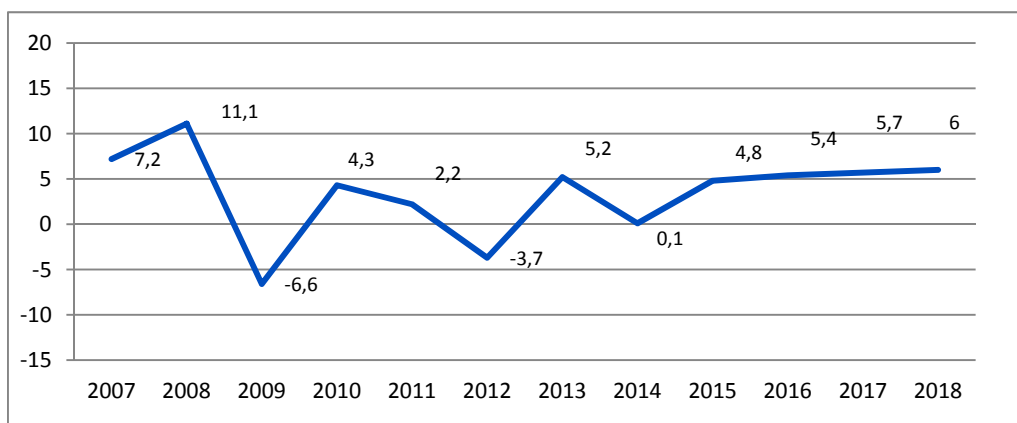
Obzirom da se potpuni oporavak većine industrija u EU očekuje u periodu 2016-2018. godina, izvjesno je očekivati da će ova dešavanja omogućiti i potpuni oporavak industrijske proizvodnje u BiH. U ovom periodu očekuje se potpuna konsolidacija EU tržišta, oporavak privatne potrošnje, prevazilaženje problema oko finasiranja preduzeća i intenziviranje vanjskotrgovinske razmjene između zemalja EU. Ova pozitivna dešavanja u neposrednom okruženju trebala bi rezultirati povećanjem iskorištenosti industrijskih kapaciteta u BiH. Očekuje se da će ovo povećanje kapaciteta rezultirati povećanjem broja zaposlenih i u konačnici povećanjem proizvodnje u prerađivačkoj industriji BiH na nivo predkriznog perioda kada je BiH ostvarivala rekordne stope rasta u regionu. Planirana investiciona ulaganja u infrastrukturu i energetiku također bi trebala značajno doprinijeti jačanju kako građevinskog sektora u BiH tako i onih grana prerađivačke industrije koje su usko vezane uz građevinarstvo. Također se očekuje da energetska sektor koji je u prethodnom periodu bio jedan od nosilaca industrijske proizvodnje nastavi pozitivan trend rasta proizvodnje i dodatno osnaži industrijsku proizvodnju u BiH navedenom periodu.

Značajan doprinos poboljšanju industrijske proizvodnje u BiH i jačanju njene konkurentske pozicije trebale bi dati i konkretne mjere entiteskih vlada koje su sadržane u sektorskim strateškim dokumentima. Prema projekcijama DEP-a ovo bi trebalo rezultirati godišnjim povećanjem bh. industrijske proizvodnje od oko 6% u odnosu na prethodnu godinu.

¹⁰ Eurostat, "Euroindicators-industrial production" 12. March 2015.

¹¹ Projekcija DEP- a, mart 2015. godine.

Grafikon 1: Rast industrijske proizvodnje u BiH za period 2007-2018. godina

Izvor: BHAS¹ i Projekcije DEP-a, mart 2015. godine

Tržište rada u BiH

Tržište rada u 2014. godini

Na tržištu rada u BiH su tokom 2014. godine registrovane naznake postepenog oporavka. Prosječan broj zaposlenih lica u BiH u 2014. godini je uvećan za 1,7% g/g i iznosio je 701,6¹² hiljada. Intenzitet rasta broja zaposlenih je bio brži u poređenju sa 2013. godinom, a prosječan broj nezaposlenih lica je po prvi put od 2009. godine smanjen (0,5% g/g). Administrativna stopa nezaposlenosti u BiH u 2014. godini je smanjena za 0,6 p.p. i iznosi 43,9% (anketna stopa je 27,5%). Najveći rast broja zaposlenih je bio u području prerađivačke industrije i djelatnosti pružanja smještaja, te pripreme i usluživanja hrane. Prosječna neto plata u u 2014. godini je iznosila 830 KM i nominalno je veća za 0,4% g/g. Pri tome realni rast plata je bio nešto veći zahvaljujući deflaciji. Primanja penzionera su uvećana u oba bh. entiteta. Posječna penzija u BiH je u 2014. godini je iznosila 353¹³ KM i nominalno je veća za 4,9% u odnosu na 2013.

¹² Privremeni podatak. Izvor: BHAS.

¹³ Prosječna penzija u BiH je izračunata na osnovu entitetskih nivoa penzija ponderisanih odnosom ukupnog broja penzionera u svakom od bh. entiteta.

Tržište rada – projekcije 2015.-2018. godina

Smanjenje broja nezaposlenih u BiH u januaru 2015. godine (uz porast broja zaposlenih) ukazuje na nastavak procesa oporavka tržišta rada u 2015. godini.¹⁴ Na EU tržištu rada se takođe očekuje umjereno smanjenje stope nezaposlenosti i povećanje broja zaposlenih u EU, uz brži ekonomski rast u odnosu na 2014. godinu.¹⁵ Kao i prethodnih godina, opravak tržišta rada bi trebao biti determinisan obimom investicija, vanjske trgovine i uopšte poslovnim ambijentom. Uz pretpostavljeni ekonomski rast¹⁶ u BiH se u 2015. godini očekuje postepeno smanjenje stope nezaposlenosti. Broj zaposlenih u BiH bi trebao biti veći u odnosu na 2014. godinu, a intenzitet rasta će biti pretežno determinisan zapošljavanjem u privatnom sektoru (zbog budžetskih ograničenja u javnoj administraciji). U domenu neto plata se očekuju umjeren rast u odnosu na 2014. godinu, odnosno nivo prosječne neto plate u BiH bi trebao biti pretežno određen obimom poslovne aktiv-

¹⁴ U januaru 2015. broj nezaposlenih je smanjen 1,1% g/g, a broj zaposlenih u BiH je povećan za 2,1% g/g.

¹⁵ Izvor: EK, European Economic Forecast, Winter 2015.

¹⁶ DEP projekcije.

nosti i platama u privatnom sektoru¹⁷. Prosječna plata i broj zaposlenih u BiH bi u 2015. godini mogli biti veći za 0,5% i 1,7% g/g respektivno.

U 2016. godini, uz pretpostavljeni ekonomski rast, očekuje se nastavak pozitivnih dešavanja na bh. tržištu rada. Prema posljednjim predviđanjima Evropske komisije u EU se očekuje smanjenje stope nezaposlenosti i povećanje broja zaposlenih, uz ekonomski rast podstaknut investicijama i trgovinom.¹⁸ Na taj način obim poslova bh. preduzeća bi mogao biti veći (uz povećan nivo potražnje), i uopšte poslovna klima bi trebala biti povoljnija. Sve navedeno bi trebalo stvoriti uslove za povećanje neto plata i broja zaposlenih. Pretpostavlja se da bi prosječna neto plata mogla biti veća za 1,5%, a broj zaposlenih za 1,8% g/g.

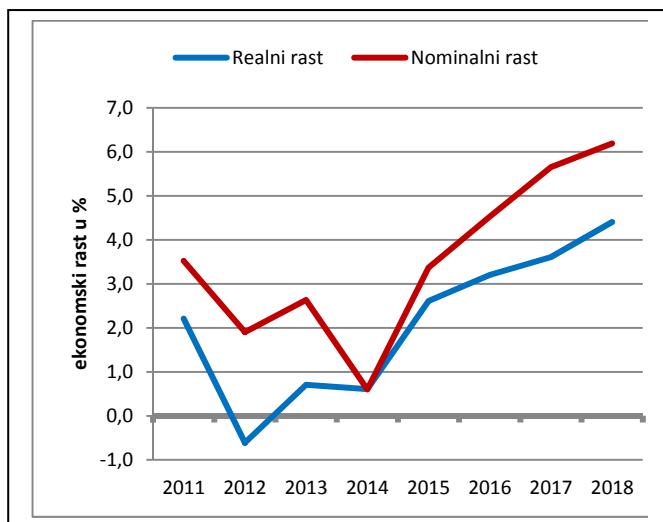
U 2017. i 2018. godini se očekuje nastavak pozitivnih dešavanja na tržišta rada. Uvećanje obima investicija, trgovine i industrijske proizvodnje bi trebalo imati pozitivan uticaj na kreiranje novih radnih mjesta i uvećanje prosječnih neto plata. Broj zaposlenih lica u privatnom sektoru bi se nastavio uvećavati po bržoj stopi u odnosu na javni sektor. Na osnovu pomenutog očekuje se da ukupan broj zaposlenih u BiH u 2017. godini bude uvećan oko 2%, odnosno 2,1% u 2018. godini. Rast obima poslova bh. preduzeća bi se takođe pozitivno odrazio na zarade zaposlenih. Pretpostavlja se da bi prosječna neto plata u BiH mogla biti veća za 1,9% u 2017. godini, odnosno 2,1% u 2018. godini.

---

¹⁷ Privatni sektor u analizi obuhvata sva područja djelatnosti izuzev javne uprave, zdravstva i obrazovanja.

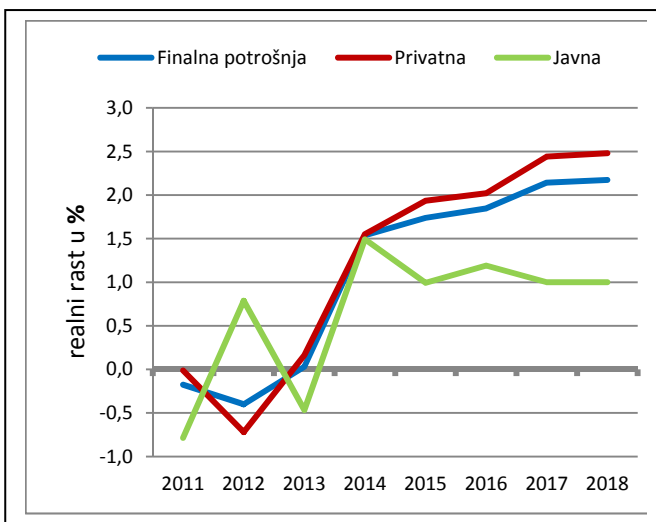
¹⁸ Izvor: EK, European Economic Forecast, Winter 2015.

Grafikon 2: Realni i nominalni rast

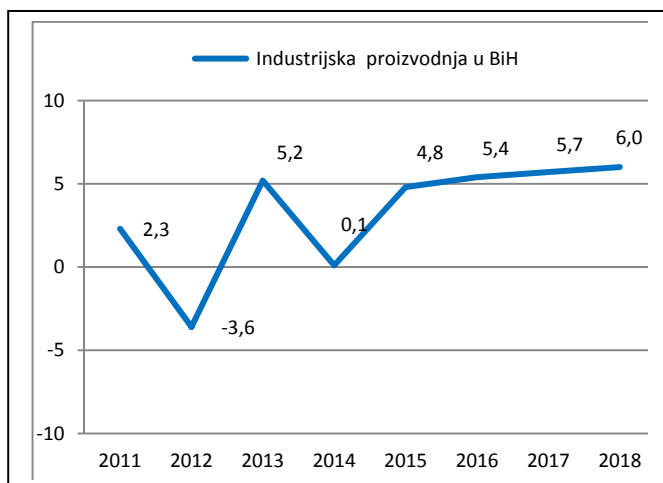
Izvor: Kalkulacije DEP-a

Grafikon 3: Finalna potrošnja, privatna, javna

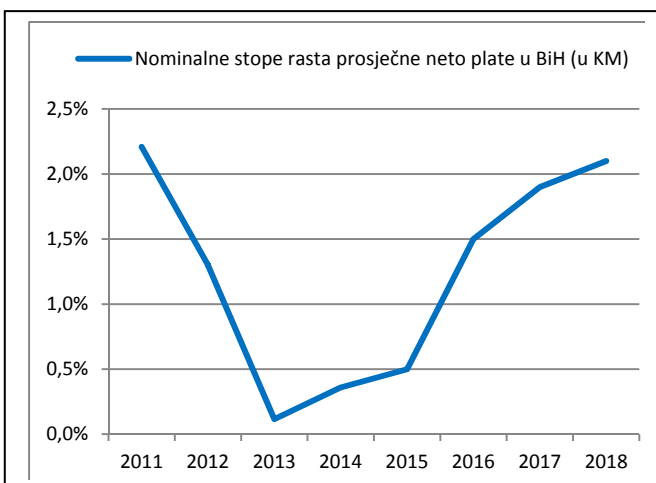
Izvor: Kalkulacije DEP-a

Grafikon 4: Industrijska proizvodnja u BiH

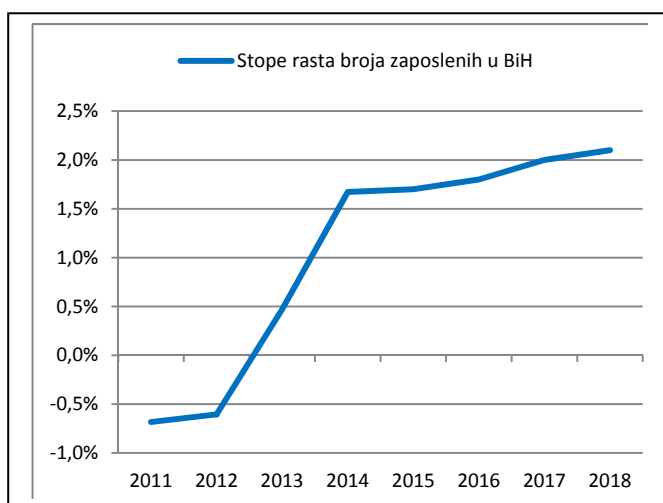
Izvor: Kalkulacije DEP-a

Grafikon 5: Rast prosječne neto plate u BiH

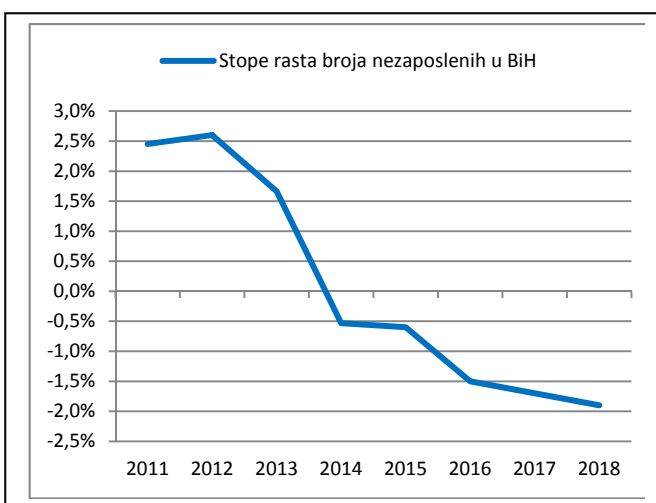
Izvor: Kalkulacije DEP-a

Grafikon 6: Rast broja zaposlenih u BiH

Izvor: Kalkulacije DEP-a

Grafikon 7: Rast broja nezaposlenih u BiH

Izvor: Kalkulacije DEP-a

Cijene - pretpostavke 2015.-2018. godina

Cijene u 2014. godini

U BiH je u 2014. godini zabilježena deflacija od 0,9% g/g. Smanjenje opšteg nivoa cijena je većinski determinisano eksternim faktorima poput svjetskih cijena nafte i hrane, dok su domaći faktori imali nešto manji uticaj. Cijene u BiH u 2014. godini su najviše smanjene u odjeljcima hrane i bezalkoholnih pića, odjeće i obuće i prevoza. U odjeljku hrane i bezalkoholnih pića cijene su smanjene za 2,7% g/g. Pod uticajem svjetskih cijena nafte došlo je do smanjenja cijena u odjeljku prevoza od 1% g/g. U okviru stanovanja, vodosnabdijevanja, el. energije, plina i drugih energenata zabilježena je deflacija od 0,3% g/g. Cijene električne energije se nisu značajno mijenjale (izuzev sezonskih izmjena), a cijene gasa su niže za 5,3% g/g, što je posljedica smanjenje cijena u u K4 2013. godine. Jedini odjeljak sa značajnim rastom cijena je alkohol i duvan (6,9% g/g), zbog povećanje akciza na cigarete i duvan u 2014. godini.

Cijene – projekcije 2015.-2018.

Zbog uticaja svjetskih cijena energenata i hrane na bh. cijene, prilikom izrade projekcija za posmatrane godine, uzete su u obzir pretpostavke o kretanju cijena navedenih proizvoda (eksterni faktori). Takođe su uzeti u obzir domaći faktori koji bi mogli doprinijeti promjeni cijena (akcize, cijene komunalija i sl.). Prema projekcijama Evropske komisije¹⁹ cijene nafte na svjetskom tržištu bi trebale biti nešto niže u 2015. godini u odnosu na 2014. godinu. Slično je sa cijenama hrane i gasa koje bi takođe trebale biti niže u posmatranoj godini.²⁰ U skladu sa navedenim, EK za 2014. godinu predviđa da bi inflacija u EU trebala iznositi 0,2%. U BiH se takođe ne očekuje

značajan rast opšteg nivoa cijena uzimajući u obzir promjene cijena energenata i hrane na svjetskom tržištu. Od domaćih faktora koji doprinose promjeni cijena uzeto je u obzir novo uvećanje akciza²¹ na cigarete i duvan, što je nastavak procesa usklađivanja akciza sa evropskom regulativom. Takođe je uzeto u obzir poskupljenje električne energije. U periodu izrade projekcija nije bilo najave promjene cijena ostalih komunalija. Na osnovu navedenog u BiH u 2015. godini se očekuje skroman rast cijena od 0,2% g/g.

U 2016. godini, prema projekcijama²² EK i Svjetske banke, se očekuje stabilizacija cijena energenata i hrane na svjetskom tržištu. Cijene nafte i gasa nakon smanjenja u 2015. godini bi trebale postepeno da rastu.²³ Slično je i sa cijenama hrane koje bi se trebale skromno uvećati. Navedene promjene bi uticale na nivo inflacije u EU koja bi mogla biti veća u odnosu na prethodnu godinu (tabela ispod). U BiH se takođe očekuje rast cijena u 2016. godini zbog navedenih promjena. Prilikom izrade projekcija uzet je u obzir i nastavak usklađivanja akciza na cigarete i duvan sa EU regulativom, pa se u BiH u 2016. godini očekuje inflacija od 1%. Imajući u vidu da se prema projekcijama Svjetske banke u 2017. i 2018. godini očekuje stabilan i umjeren rast cijena hrane, nafte i gasa pretpostavlja se da bi inflacija u BiH mogla iznositi između 1,3% i 1,5%.

¹⁹ Izvor: European Economic Forecast, zima 2015. godine.

²⁰ Izvor za projekcije cijena gasa, MMF, Price forecast, januar 2015. Za cijene hrane izvor projekcije EK.

²¹ Povećanje akciza na cigarete i duvan u 2015. godini. Minimalna akciza za pakovanje cigareta od 20 komada iznosi 2 KM, a posebna akciza 1,05 KM za isto pakovanje. Akciza na duvan iznosi 80 KM po kilogramu. Izvor: Odluka o utvrđivanju posebne i minimalne akcize na cigarete i iznos akcize na duvan za pušenje za 2015. godinu.

²² European Economic Forecast, Winter, 2015 i Commodity Price Forecast, januar 2015. godine.

²³ Izvor: Svjetska banka i Evropska komisija.

Tabela 2: Pretpostavke o kretanju svjetskih cijena nafte, hrane i inflacije u BiH i EU

	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
Sirova nafta (Brent, \$)	99,7	53,0	61,5	n/a	n/a
Indeks hrane (stopa rasta g/g)	-3,7%	-5,7%	0,7%	n/a	n/a
CPI BiH	-0,9%	0,2%	1,0%	1,3%	1,5%
CPI EU	0,6%	0,2%	1,4%	n/a	n/a

Izvor: Za CPI EU, naftu i hranu, European Economic Forecast, zima 2015. Za CPI BiH, BHAS i DEP projekcije 2015.-2018.

Monetarni sektor 2015.-2018. godine u BiH

U 2014. godini ukupna novčana masa iznosila je 17,4 mlrd. KM što je u odnosu na 2013. godinu povećanje od 7,8%. Svi depoziti koji ulaze u sastav novčane mase, kao i gotovina izvan banaka zabilježili su pozitivan rast g/g. Najveći doprinos rastu ukupne novčane mase dali su ostali i prenosivi depoziti u domaćoj valuti (2,4 p.b. i 2,2 p.b., respektivno), a zatim slijede gotovina izvan banaka (1,7 p.b.), ostali depoziti u inozemnoj valuti (0,8 p.b.) te prenosivi depoziti u inozemnoj valuti (0,7 p.b.)²⁴. U tabeli ispod dat je detaljan pregled kretanja monetarnih agregata.

Iako se u 2014. godini očekivalo usporavanje rasta depozita zbog poplava u svibnju i kolovozu, a i zbog minornih pozitivnih kretanja na tržištu rada, ukupni depoziti ostvarili su brži rast u odnosu na 2013. godinu za 1,6 p.b.²⁵. Kako je rast prvenstveno bio generiran od strane sektora stanovništva, može očekivati da će i u narednom periodu ponašanje ovog sektora imati najznačajniji utjecaj na kretanje ukupnih depozita i novčane mase.

U razdoblju 2015. – 2018. godine očekuje se nastavak ekonomskog rasta u BiH, pa samim tim i pozitivan učinak na razvoj monetarnog sektora, odnosno očekuje se nastavak rasta depozita (koji ulaze u sastav M2), kao i gotovine izvan banaka. Stopa rasta M2 mogla bi se kretati od 4% - 6% g/g.

²⁴ U prenosive depozite ulaze depoziti po viđenju i sl., dok u ostale depozite ulaze štedni, oročeni depoziti i sl.

²⁵ U 2014. godini 83,8% ukupne novčane mase činili su depoziti, a 16,2% gotovina izvan banaka.

Devizne pričuve BiH

Devizne pričuve na kraju 2014. godine iznosile su 7,8 mlrd. KM što je u odnosu na kraj 2013. godine povećanje od 10,7%. Iako je rast izvoza bio znatno usporeniji u odnosu na rast uvoza u 2014. godini, novi priljevi kao što su tranše po Stand-by aranžmanu s MMF u drugoj polovini godine, dodatna inozemna zaduživanja, te novi priljevi u vidu doznaka iz inozemstva i sl. doveli su do bržeg rasta deviznih pričuva u 2014. godini u odnosu na godinu ranije.

Iako ekonomski rast i razvoj zavisi i od mnogih čimbenika unutar zemlje, na malu otvorenu ekonomiju kao što je BiH, razvoj vanjskotrgovinskih partnera ima jednako velik utjecaj. A najveći vanjskotrgovinski partner jeste EU. Prema predviđanjima MMF-a i Europske komisije²⁶ pred Eurozonom i EU jeste pozitivan, ali skroman ekonomski rast. Od kretanja vanjskotrgovinske razmjene BiH, novih zaduživanja javnog sektora i otplate javnog vanjskog duga, kao i priljeva u vidu kompenzacije zaposlenih, doznaka i sl. zavisit će i kretanje deviznih pričuva, ali se može očekivati da rast ipak uspori u odnosu na 2014. godinu.

²⁶ Izvor: European Commission, „European Economic Forecast – Winter 2015“, February 2015, str. 150, 160; International Monetary Fund, „World Economic Outlook Update“, January 2015.

Prognoza rasta bankarskih kredita i depozita za razdoblje od 2015.– 2018. godine

U 2014. godini bankarski sektor poslovao je s pozitivnim financijskim rezultatom u iznosu od 177,6 mil. KM²⁷. Iako je zabilježeno manje smanjenje ukupnih prihoda (-0,7% g/g), značajno smanjenje ukupnih rashoda (13,8% g/g) dovelo je do pozitivnog poslovnog rezultata na nivou ukupnog bankarskog sektora. Kreditna aktivnost i dalje je skromna, pa tako ukupni krediti bilježe rast od 2,8% što je slično rastu iz 2013. godine. S druge strane, ukupni depoziti bilježe veći rast u odnosu na godinu ranije (8,5% g/g) zahvaljujući rastu depozita sektora stanovništva, a i depozita opće vlade.

Prema procjeni DEP-a, u 2015. godini očekuje se nastavak ekonomskog oporavka bh. ekonomije (rast vanjskotrgovinske razmjene, krajnje potrošnje i investicija). Može se očekivati postepeno smanjenje broja nezaposlenih osoba praćeno rastom broja zaposlenih osoba i umjeren rast neto plaća (u nominalnom smislu). Kako se ne očekuje značajan pomak kod neto plaća, pritisak na dohodak građana bi mogao biti prisutan i u 2015. godini. Međutim, na raspoloživ dohodak građana velik utjecaj imaju i tekući priljevi iz inozemstva, koji uveliko pomažu jednom dijelu stanovništva, a za koje se ne očekuje da će imati negativan trend kretanja u narednom razdoblju. Kombinirano, navedeni čimbenici ne bi trebali dovesti do značajne promjene kretanja depozita stanovništva, pa tako niti ukupnih depozita²⁸ u odnosu na 2014. godinu. S druge strane, u 2015. godini očekuje se manji rast krajnje potrošnje koja će dijelom biti financirana bankarskim kreditima.

²⁷ Ukupan financijski rezultat, ukupni prihodi i rashodi i ostali podaci iz izvješća o dobitku i gubitku su nekonsolidirani podaci. Izvor: entitetske agencije za bankarstvo.

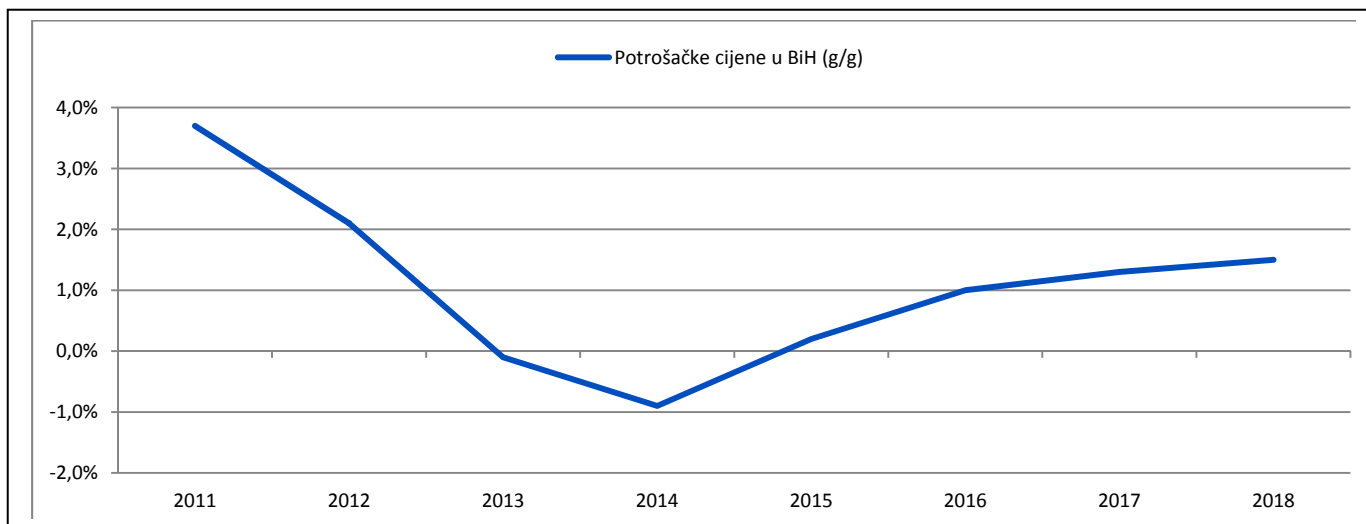
²⁸ Depoziti stanovništva imaju najveće učešće u ukupnim depozitima, pa tako i najveći utjecaj.

Međutim, kretanje kredita bit će uvjetovano kako potražnjom s jedne strane, tako i ponudom s druge strane. Ponuda kredita uveliko će ovisiti o kretanju domaćih depozita, budući da postoji trend smanjena inozemne pasive banaka unazad nekoliko godina, odnosno prisutan je trend smanjenja izloženosti inozemnih bankarskih grupacija u BiH²⁹. Također, ponuda će ovisi i o kvaliteti kreditnog portfolija koji je u 2014. godini zabilježio poboljšanje. Jače kreditiranje bh. sektora će izostati i u 2015. godini, ali ipak bi trebalo biti veće u odnosu na 2014. godinu.

U razdoblju od 2016. – 2018. godine očekuje se nastavak rasta potražnje za bh. proizvodima od strane vanjskotrgovinskih partnera, kao i jačanje domaće potražnje, a što će imati pozitivan učinak na vanjskotrgovinsku razmjenu BiH. U ovom razdoblju također se očekuje i rast industrijske proizvodnje i investicija, kao i daljnja stabilizacija tržišta rada. Ovakva kretanja trebala bi se pozitivno odraziti i na aktivnosti bankarskog sektora. Rast kredita mogao bi se kretati između 5% - 6%. Slične godišnje stope rasta mogu se zadržati i na strani depozita (6% - 8%).

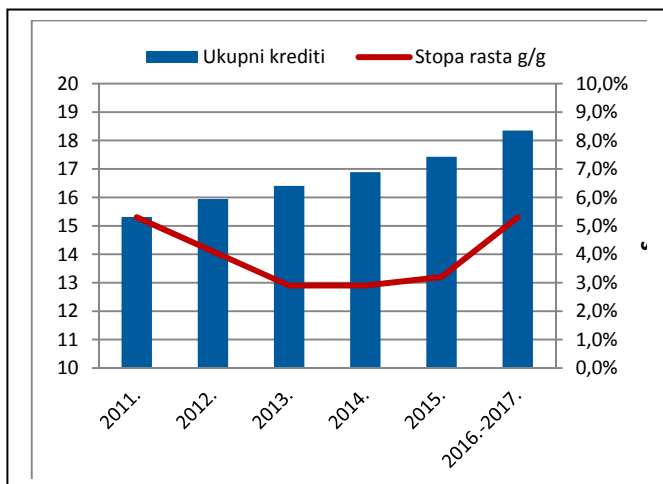
²⁹ Izvor: CBBiH, podaci o inozemnoj aktivni i pasivi komercijalnih banaka u BiH.

Graf 8: Potrošačke cijene u BiH (g/g)

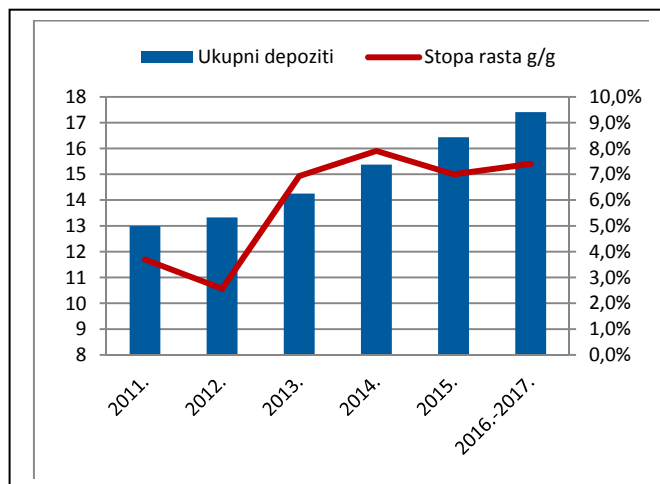
Izvor: Kalkulacije DEP-a

Graf 9: Ukupni krediti i stopa rasta kredita g/g

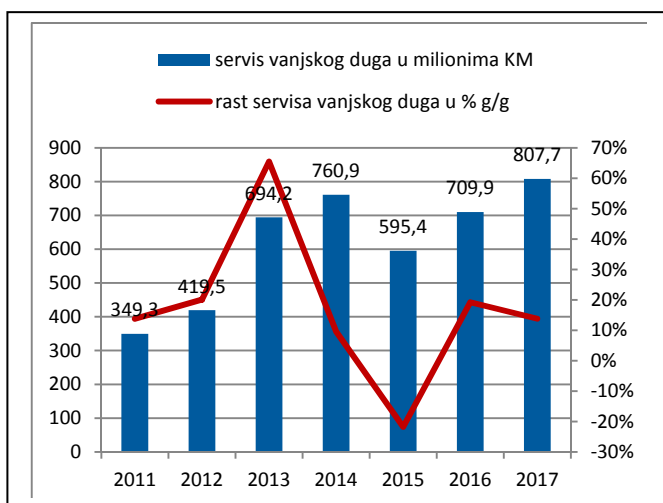
Izvor: Kalkulacije DEP-a

Graf 10: Ukupni depoziti

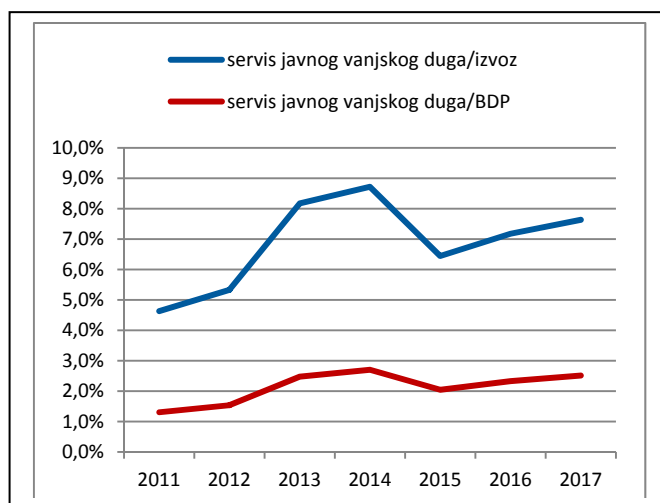
Izvor: Kalkulacije DEP-a

Graf 11: Servis vanjskog duga

Izvor: Kalkulacije DEP-a

Graf 12: Servis javnog vanjskog duga

Izvor: Kalkulacije DEP-a

Vanjski sektor

Platni bilans BiH

Prema dostupnim podacima za 2014.godine deficit tekućeg računa u okviru platnog bilansa Bosne i Hercegovine iznosio je 2,064 milijardi KM što predstavlja povećanje za 36,8% u

odnosu na prethodnu 2013. godinu. Navedeno povećanje deficita tekućeg računa je bilo uzrokovano porastom uvoza roba i usluga u posmatranom periodu za 7,2% i povećanjem izvoza za 2,9%.

Tabela 3: Projekcije kretanja deficita tekućeg računa BiH za period 2014.-2018.

Izraženo u milionima KM	2014	2015	2016	2017	2018
TEKUĆI RAČUN	-2.064	-2.121	-2.213	-2.278	-2.495
1. UVOZ	15.532	16.491	17.242	18.020	18.964
2. IZVOZ	9.256	10.008	10.799	11.677	12.628
3. TEKUĆI TRANSFERI	4.212	4.362	4.230	4.065	3.840
4. KAPITALNI RAČUN	516	531	542	558	575
U procentima (%) BDP-a	2014	2015	2016	2017	2018
TEKUĆI RAČUN	-7,4	-7,5	-7,6	-7,6	-8
1. UVOZ	53	54,5	54,5	53,9	53,4
2. IZVOZ	30,7	32,0	33,0	33,7	34,2
3. TEKUĆI TRANSFERI	14,9	15,0	13,9	12,6	11,2

Izvor: projekcije DEP-a

Pretpostavke za platni bilans 2015.-2018. godine

Na bazi projekcija DEP-a obim spoljno-trgovinske razmjene u periodu 2015-2018. godina bi se povećao, uz značajne stope nominalnog rasta uvoza (4,5-6,2%) i izvoza (7,6-8%), što bi imalo uticaj na produbljanje deficita na tekućem računu BiH. U periodu 2015.-2017. deficit tekućeg računa tako bi bilježio skromniji rast (2,8-4,3%) u odnosu na 2014. godinu, a već od 2018. godine došlo bi do povećanja rasta deficita tekućeg računa za oko 9,5%.

Očekuje se da bi finansiranje deficita tekućeg računa bilo u velikoj mjeri omogućeno prilikom finansiranja sredstva iz inostranstva (kroz socijalne beneficije i doznake građana iz inostranstva, direktne strane investicije i stavke - ostalih investicija).

Pregled vanjske trgovine u BiH tokom 2014. godine

Vremenske nepogode i poplave koje su tokom maja 2014. godine zahvatile BiH sa jedne strane, te skroman ekonomski rast glavnih trgovinskih partnera (slaba izvozna tražnja) i nizak nivo svjetskih cijena roba sa druge strane u velikoj mjeri odredili su nivo i kretanje vanjskotrgovinske robne razmjene sa svijetom. Unatoč ovim izazovima, BiH je tokom 2014. godine ostvarila povećanje ukupne robne razmjene sa svijetom u odnosu na prethodnu godinu. Ovo povećanje robne razmjene tokom 2014. godine posljedica istovremenog rasta izvoza i uvoza roba, s tim da je stopa rasta uvoza usljed rasta domaće tražnje bila dvostruko viša u odnosu na izvoz. U konačnici ovo je dovelo smanjenja pokrivenosti uvoza izvozom, povećanja deficita a vanjskotrgovinska robna razmjena imala je negativan

doprinos u ekonomskom rastu BiH tokom 2014. godine.

Tokom 2014. bh. izvoz bio je izložen velikim domaćim (majske poplave) i vanjskim (nepovoljno međunarodno okruženje) izazovima. Unatoč tome ostvaren je realni rast ukupnog izvoza roba i usluga od 3,8%. Potrebno je također istaći da su kretanja izvoza roba i izvoza usluga bila podjednaka, sa ostvarenim stopama rasta od 3,9% odnosno 3,8%.³⁰ Najveći doprinos rastu izvoza ostvaren je u kategoriji intermedijarnih proizvoda koji tradicionalno imaju najveću zastupljenost od oko 38% i samim tim imaju najveći utjecaj na kretanje bh. izvoza. U okviru ove kategorije klasifikovane su tradicionalno izvozne industrije baznih metala, drvnih i hemijskih proizvoda. Iako kapitalni proizvodi u ukupnom bh. izvozu imaju učešće od oko 14%, tokom 2014. godine u ovoj kategoriji proizvoda ostvaren je značajan napredak u odnosu na prethodnu godinu. Ovo povećanje izvoza kapitalnih proizvoda tokom 2014. godine ostvareno je zahvaljujući dvocifrenim stopama rasta izvoza mašina i aparata te automobilskih komponenti u okviru koji najvažniju ulogu imaju djelovi sjedala (auto presvlake). Pozitivan doprinos rastu bh. izvoza tokom 2014. godine ostvaren je i u kategorijama trajnih i netrajnih proizvoda za široku potrošnju u okviru kojih su najviše stope rasta ostvarene u proizvodnji obuće i namještaja. S druge strane, tokom 2014. godine najznačajnija smanjenja izvoza odnosno negativan doprinos rastu bh. izvoza ostvarena su u kategoriji aluminijuma, prehrambenih proizvoda te električne energije.

Tokom 2014. godine u Bosni i Hercegovini registriran je realni rast ukupnog uvoza roba i usluga od 8,2% u odnosu na prethodnu godinu. Jačanje domaće tražnje od 2,8% (rast finalne potrošnje i investicija) rezultiralo je

realnim povećanjem uvoza roba od 8,2%, dok je uvoz usluga tokom 2014. godine ostvario nešto višu stopu rasta od 8,8%. Najveće povećanje bh. uvoza tokom 2014. godine ostvareno je u kategoriji kapitalnih proizvoda prije svega zbog povećanja ukupnih investicija. Pozitivan doprinos rastu bh. uvoza ostvaren je i u svim ostalim kategorijama uvoza osim energije. Smanjenje uvoza energenata u BiH u okviru kojeg nazjačajniji udio imaju sirova nafta i derivati nafte se posljedica je pada proizvodnje nafte i drastičnog pada cijne nafte na svjetskom tržištu u odnosu na prethodnu godinu.

Pretpostavke kretanja vanjske trgovine u BiH za period 2015. - 2018. godine

Trenutno raspoloživi kratkoročni indikatori ukazuju na jačanje poslovne aktivnosti u zemljama EU, dok se prema projekcijama DG ECFIN-a iz februara za 2015. godine u zemljama euro zone očekuje ekonomski rast od 1,3% u odnosu na prethodnu godinu. Prema izvještaju DG ECFIN-a nizak nivo cijena nafte, deprecijacija eura i kvantitativne olakšice - *Extended Asset Purchase Programme* od strane ECB-a te europski investicijski plan - *EU Investment Plan* predstavljat će glavne mehanizme za povećanje ekonomske aktivnosti i inteziviranje vanjskotrgovinske razmjene kako unutar EU tako i sa trećim zemljama.³¹ Očekuje se da bi ove mjere trebale imati pozitivne implikacije na vanjskotrgovinsku razmjenu u regionu. Ovo jačanje izvozne tražnje tokom 2015. godine trebalo bi rezultirati povećanjem vanjskotrgovinske robne razmjene u BiH. Očekuje se da bi osnažena izvozna tražnja trebala rezultirati povećanjem proizvodnje u prerađivačkoj industriji što bi u konačnici rezultiralo povećanjem realnog rasta bh. izvoza roba i usluga od 6,8% u 2015. godine.³² Osim

³⁰ Centralna Banka Bosne i Hercegovine, podaci iz platnog bilansa za 4. kvartal 2014. godine.

³¹ European Commission, Directorate –General for Economic and Financial Affairs, "European Economic Forecast", 2015

³² Projekcija DEP-a, mart 2015.

prerađivačke industrije tokom 2015. godine pozitivan doprinos rastu izvoza očekuje se i u sektoru za proizvodnju električne energije, gdje se usljed poboljšanja proizvodnje očekuje povećanje izvoza od oko 10%. S druge strane očekivani rast privatne potrošnje i investicija, te intenziviranje ekonomskih aktivnosti trebalo bi rezultirati realnim povećanjem uvoza roba i usluga od 5,7% u odnosu na prethodnu godinu. U konačnici ovo bi trebalo rezultirati blagim rastom vanjskotrgovinskog deficita od oko 4,2%, dok bi pokrivenost uvoza izvozom bila blago poboljšana na oko 58,8%.

Za period **2016.-2018. godine** predviđa se stabilizacija ekonomskih prilika i nešto sigurniji ekonomski rast, praćen rastom kako domaće tako i inostrane tražnje za robama. Navedeni rast bi trebao rezultirati povećanjem vanjskotrgovinske razmjene nešto višim stopama rasta izvoza roba u odnosu na uvoz. Nosilac bh. izvoza u ovom periodu bi trebale biti tradicionalno izvozne grane bh. prerađivačke industrije (bazni metali, drvo-prerađivačka industrija i proizvodnja namještaj te proizvodnja auto komponenti). Imajući u vidu značaj sektora za proizvodnje električne energije u strukturi bh. izvoza, kao i planirano puštanje u pogon novih proizvodnih kapaciteta u okviru ovog sektora može se očekivati značajniji doprinos rastu ukupnog bh. izvoza. Očekivane stope realnog rasta izvoza roba i usluga u periodu 2016.-2018. iznosile bi 6,0%; 5,4%; 4,7% respektivno. Sa druge strane, rast domaće tražnje praćen porastom zaposlenih i njihovih primanja, doveo bi do rasta uvoza roba. Stope realnog rasta uvoza roba i usluga u periodu 2016.-2018. bi bile 4,0%; 3,5%; 3,2% respektivno. Tako se u posmatranom periodu usljed nešto bržeg rasta izvoza i povećanja njegovog udjela u BDP-u u odnosu na uvoz može očekivati stabilizacija vanjskotrgovinskog deficita i nešto bolja pokrivenost uvoza izvozom na duži rok.

Strana direktna ulaganja za period 2015.-2018. godine u BiH

Prema CBBiH, direktna strana ulaganja su nakon devet mjeseci 2014. iznosila 554,5 mil. KM (čime je već gotovo dostignut procijenjeni iznos od 600 miliona za 2014.godinu) što je više za 20% u odnosu na isti period prethodne godine. Kao najznačajnija investicija obuhvaćena ovom projekcijom je ulaganje od strane EFT grupe za izgradnju TE Stanari i proširenje postojećeg rudnika (preko 105 mil. KM u prvih 9 mjeseci). EFT grupa je potpisala koncesione ugovore za izgradnju TE Stanari i proširenje postojećeg rudnika (ugovor za gradnju sa Dongfang Electric Corporation). U isto vrijeme izgrađiće se i hidroelektrana HE Ulog (ugovor sa kineskom kompanijom Sinohidro). Ukupna ulaganja u ove projekte će iznositi 1,2 milijarde KM do kraja 2017. godine. Postojećom dinamikom ulaganja EFT grupacija, obezbjedila bi u 2015. godini do 300 miliona KM. U toku godine nije bilo značajnijih SDU ulaganja iz procesa privatizacije.

Investicije u 2015. godini u iznosu 880–940 miliona KM. Gledajući pozitivni trend povećanja SDU iz prošle godine uz daljnje jačanje ekonomskog rasta u zemljama regiona ulaganja bi mogla biti i nešto veća ukoliko bi otpočela realizacija najavljenih energetske projekata u Termoelektrane-Toplane Zenica (ukupne vrijednosti 500 miliona KM) i TE Ugljevik 3 (ukupne vrijednosti od preko 1 milijardu KM). KTG Zenica je još u julu 2013. godine potpisala ugovor sa kineskom kompanijom SEPCO III za izgradnju Termoelektrane-Toplane Zenica. SEPCO III bi trebao po sitemu ključ u ruke završiti TO-TE Zenica u roku od 29 mjeseci uz ukupno planirano ulaganje u projekat oko 500 miliona. U RS-u je planiran početak izgradnje TE Ugljevik 3 u ukupnom iznosu od oko 1,4 milijarde KM u periodu od 3-4 godine i poslovi bi se trebali izvoditi preko formiranog zajedničkog predu-

zeća Komsar enerđži RS u kome je vlasnik 90% Comsar Energy Ltd. a 10% Rudnik i Termo-elektrana Ugljevik. Potpisan je ugovor za gradnju sa kineskom China Power Engineering Consulting Group Corporation (CPECC), dok će prema planu kompletnim procesom izgradnje u tehnološkom i tehničkom smislu rukovoditi američka firma Black and Veatch. Do sada je u studije izvodljivosti, priremne radove i dobijanje dozvola, uloženo oko 63 miliona KM mada su evidentna kašnjenja sa početkom izgradnje glavnog objekta. Time bi ulaganja u elektro enerđetski sektor ukupnom iznosu mogla dostići 690 miliona KM u 2015. godini. Prema usvojenom planu privatizacije za 2015. godinu u Federaciji BiH planirana je prodaja dijela državnog kapitala u firmama (prema knjigovodstvenoj vrijednost 770 mil KM). Prema dosadašnjem negativnom iskustvu u neuspjelim prodajama ponuđenih firmi ne mogu se očekivati značajnija ulaganja SDU u od strane stranih ulagača.

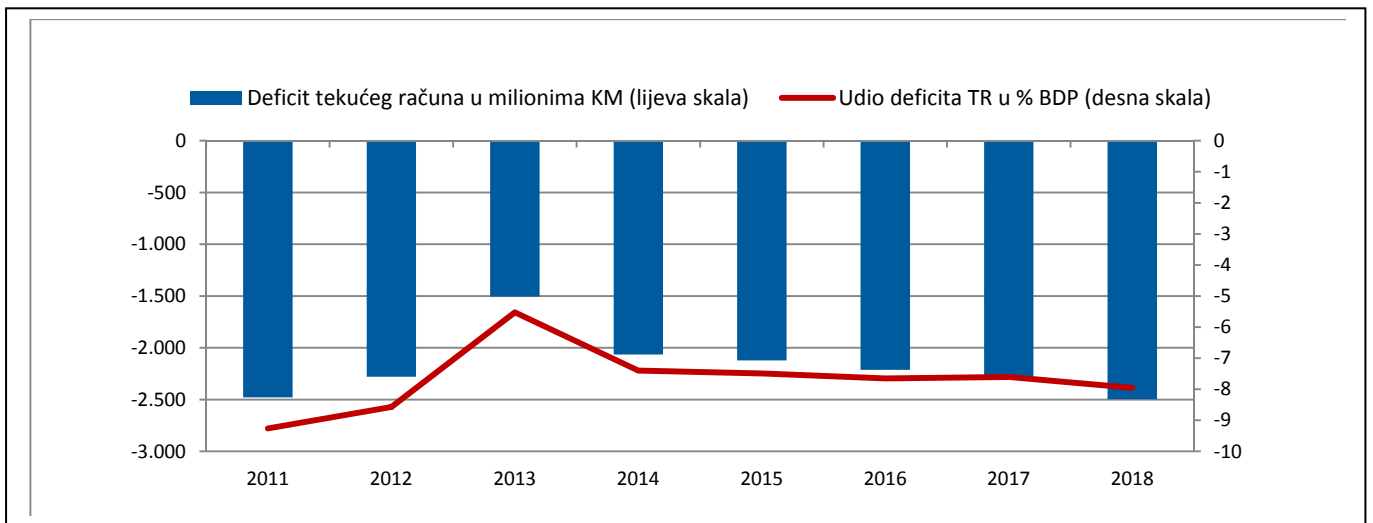
Direktna strana ulaganja u 2016. godini bi bila od 980-1.080 miliona KM. Pored ulaganja u elektroenerđetski sektor, značajnija strana sredstva bi mogla donijeti ulaganja u autoputeve. U planu je izgradnja dijela autoputa na relaciji Doboj Jug-Žepče gdje bi se na bazi koncesije (po sistemu D-B, Design and build) mogla obezbijediti potrebna sredstva u ukupnom iznosu od oko 380 miliona EUR koja bi se sukcesivno u skladu sa izgradnjom dionica puta uplaćivala u narednom periodu. Takođe je planirana izgradnja dijela autoputa Doboj-Vukosavlje gdje bi potrebna sredstva u iznosu od oko 350 miliona EUR bila obezbjeđena na principu javnog privatnog partnerstva. Time bi DSU na godišnjem nivou od ulaganja u ove dionice autoputeva mogla iznositi od 100 do 200 miliona EUR.

Direktna strana ulaganja u 2017. godini bi bila od 940 miliona –1.040 miliona KM. Pored nastavka ulaganja u elektroenerđetske objekte i dionice autoputeva (u elektro enerđetski

sektor 440 miliona a u autoputeve 200 miliona KM) kao interesantan moguće izvodiv projekat pojavljuje se ulaganje u Tvornicu cementa Banovići ukupne vrijednosti oko 400 mil. KM. Studija izvodljivosti pokazuje minimalne troškove transporta ulaznih sirovina koje bi bile obezbjeđene iz termoelektrane i rudnika kao nusprodukt procesa sagorijevanja uglja bogatog laporom potrebnim za proizvodnju cementa. Pored niskih troškova sirovinskih komponenti kao nusprodukata termoeletrane za proizvodnju cementa bio bi bezbjeđen i visokokalorični ugalj iz rudnika kao uz već postojeću putnu i elektro-enerđetsku infrastrukturu. Ako bi se prema planu na vrijeme pronašao strateški partner izgradnja bi bila završena do kraja 2017. godine tj. početkom 2018. godine.

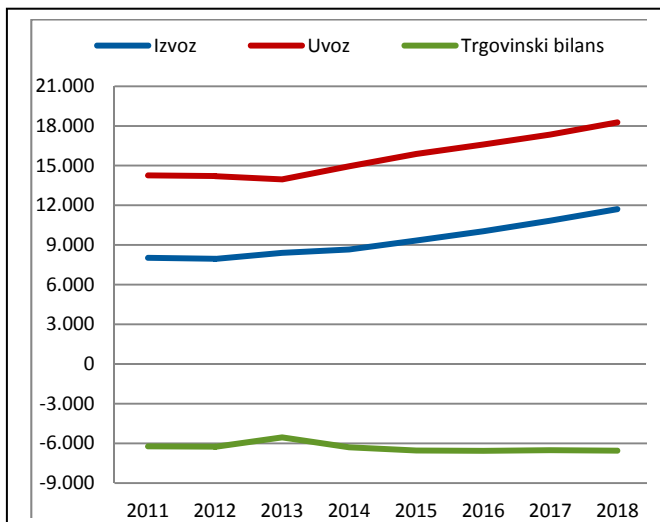
Direktna strana ulaganja u 2018. godini bi bila od 910-1010 miliona KM. Ulaganja u elektro enerđetski sektor su do 310 miliona KM uz nastavak ulaganja u izgradnju puteva. Potrebno je napomenuti da prilikom izrade projekcije nije uzeta u obzir realizacija projekta izgradnje elektroenerđetskog sistema HES Gornja Drina (raskinut je ugovor o strateškom partnerstvu između Elektroprivrede RS i njemačke kompanije RWE-Innogy uz procjenjenu vrijednost projekta 460 mil. EUR). Nije uzeto u obzir ni ulaganje u projekat HES Donja Drina. Do sada je potpisan sporazum Vlade RS i američke kompanije NGP za istraživanje i izradu studije izvodljivosti hidropotencijala donjeg sliva rijeke Drine (HES Donja Drina sa hidroelektranama Kozluk, Drina 1, Drina 2 i Drina 3 ukupne instalisane snage 365 MW čija bi ukupna vrijednosti investicije iznosila 1,3 milijarde EUR). Takođe postoji mogućnost početka projekta izgradnje TE Kakanj Blok 8.

Graf 13: Deficit tekućeg računa, Udio deficita tekućeg računa u BDP-u

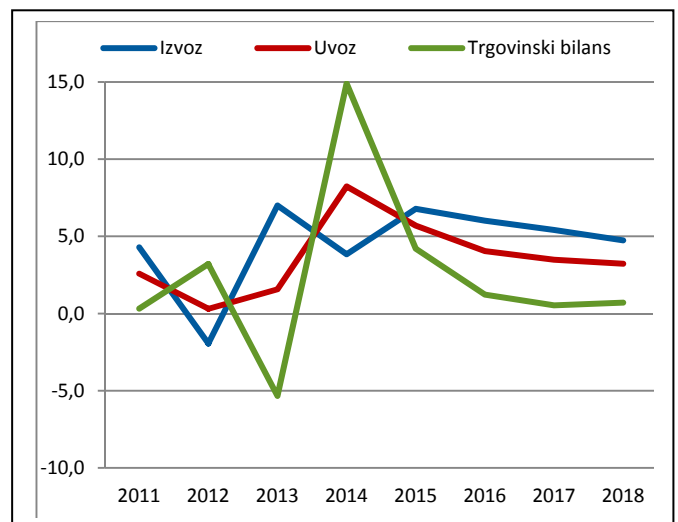
Izvor: Kalkulacije DEP-a

Graf 14: Trgovinski bilans BiH

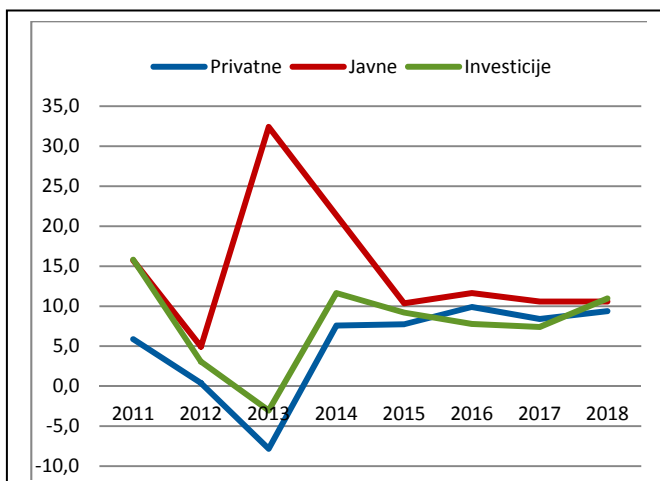
Izvor: Kalkulacije DEP-a

Graf 15: Trgovinski bilans BiH

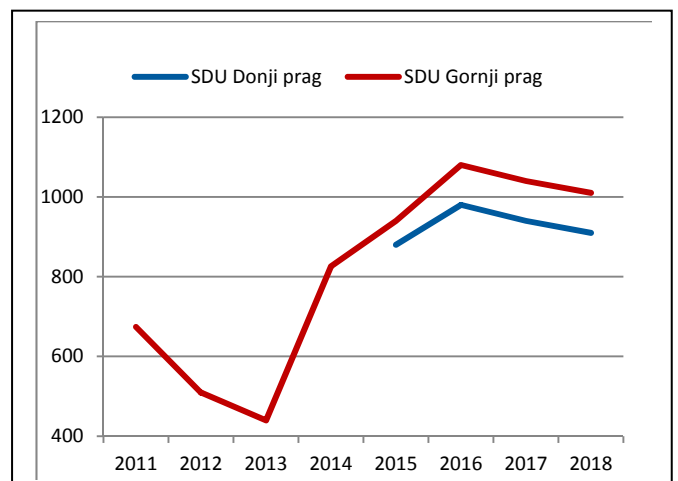
Izvor: Kalkulacije DEP-a

Graf 16: Investicije u BiH

Izvor: Kalkulacije DEP-a

Graf 17: Strane direktne investicije u BiH

Izvor: Kalkulacije DEP-a

ALTERNATIVNI SCENARIJ

Tabela 4: Makroekonomski pokazatelji 2015-2018

Indikator	Zvanični podaci	Projekcije				
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Nominalni BDP u mil KM	28.027	28.195	28.824	29.909	31.324	33.047
Nominalni rast u %	2,6	0,6	2,2	3,8	4,7	5,5
BDP deflator (prethodna godina = 100)	101,9	100,0	100,7	101,3	102,0	101,7
Realni BDP u mil KM (prethodna godina = 100)	27.501	28.198	28.614	29.529	30.716	32.492
Realni rast u %	0,7	0,6	1,5	2,4	2,7	3,7
Inflacija mjerena indeks. potrošačkih cijena u %	-0,1	-0,9	0,2	0,6	0,9	1
Potrošnja u mil KM	28.815	29.126	29.630	30.349	31.301	32.324
Realni rast u %	0,0	1,5	1,4	1,6	1,7	1,9
Vladina potrošnja u mil KM	5.986	6.106	6.216	6.340	6.530	6.726
Realni rast u %	-0,5	1,5	1,0	1,2	1,0	1,0
Privatna potrošnja u mil KM	22.829	23.020	23.415	24.009	24.771	25.598
Realni rast u %	0,2	1,6	1,5	1,7	1,9	2,1
Investicije (bruto) u stalna sreds. u mil KM	4.703	5.256	5.584	6.131	6.725	7.460
Realni rast u %	-1,2	10,6	4,6	8,5	7,9	9,0
Vladine investicije u mil KM	1.041	1.302	1.432	1.647	1.927	2.254
Realni rast u %	32,4	21,4	5,6	11,7	10,6	10,6
Privatne investicije u mil KM	3.662	3.954	4.152	4.484	4.798	5.206
Realni rast u %	-7,8	7,6	4,3	7,4	6,9	8,4
Nacionalna bruto štednja u % BDP-a	11,5	11,6	12,3	12,7	13,0	13,8
Bilans tekućeg računa u mil KM	-1.548	-2.087	-2.197	-2.374	-2.570	-2.911
Bilans tekućeg računa u % BDP-a	-5,5	-7,4	-7,6	-7,9	-8,2	-8,8
Nominalni rast uvoza u %	-1,8	7,2	5,5	3,9	4,3	4,9
Nominalni rast izvoza u %	5,8	2,9	6,6	6,2	6,9	6,9

Rizici po ekonomiju BiH

Slab ekonomski rast u okruženju u odnosu na zvanične projekcije bi se mogao negativno odraziti na ekonomski rast u BiH. Time bi bile ugrožene ne samo pretpostavke kretanja bh izvoza, nego i finansiranja domaće tražnje. S tim u vezi bi prema alternativnom scenariju ekonomski rast 2015. godine mogao iznositi svega 1,5%. Ovo bi bio prije svega rezultat slabijeg od očekivanog rasta privatne tražnje i investicija kao posljedica slabijeg vanjskog finansiranja, te niže stope povećanja izvoza

uslijed slabije izvozne tražnje. Slično tome, i u narednim godinama bi ostvarenje vanjskih rizika umanjilo ekonomski rast u odnosu na osnovnu projekciju. Tako bi u 2016. rast mogao iznositi svega 2,4%, da bi nakon toga uslijedile stope od 2,7% i 3,7% u 2017. i 2018. godini.

U prethodnih nekoliko godina kretanje **industrijske proizvodnje** u Bosni i Hercegovini određeno je uzajamnim djelovanjem niza unutrašnjih i vanjskih faktora. Promjene domaće tražnje bile su manje značajne i

odražavale su se ponajviše kroz energetske sektor, rudarstvo i veoma mali dio prerađivačke industrije, dok su dešavanja na izvoznim tržištima imala primarnu ulogu i praktički u potpunosti određivale kretanje industrijske proizvodnje u BiH. Ovo se posebno odnosi na prerađivačku industriju koja je u velikoj mjeri izvozno orjentisana i čije kretanje je determinisano tražnjom za bh. proizvodima na tržištu glavih trgovinskih partnera. Upravo slabljenje izvozne tražnje i visoka koncentracija bh. izvoza na tržištima zemalja EU i regiona pretstavlja najveći rizik kada je u pitanju kretanje prerađivačke industrije u Bosni i Hercegovini tokom 2015. godine. Eventualno slabljenje ekonomskog rasta i pad poslovne aktivnosti na izvoznim tržištima značajno bi usporilo očekivani rast proizvodnje, zaposlenosti i investicija u bh. prerađivačkoj industriji.

S druge strane, zastarjelost termoenergetskih postrojenja i visoka ovisnost o hidrometeorološkim prilikama u energetskom sektoru također predstavljaju rizik kada je u pitanju kretanje industrijske proizvodnje u BiH. Tako se može konstatovati da bi eksterni rizici u prerađivačkoj industriji u kombinaciji sa internim rizicima iz energetskog sektora mogli rezultirati slabašnim rastom fizičkog obima industrijske proizvodnje na kraju 2015. godine.³³ U periodu 2016.-2018. godina očekuje se djelimično pobošanje poslovnih aktivnosti u međunarodnom ekonomskom okruženju što će rezultirati poboljšanjem proizvodnje u prerađivačkoj industriji u BiH. U ovom periodu u sektoru za proizvodnju električne energije očekuje se puštanje u pogon novih termoenergetskih postrojenja što će dodatno ojačati ukupnu industrijsku proizvodnju u BiH, međutim očekivane stope rasta industrijske proizvodnje su ispod 5% na godišnjem nivou, što je znatno niže u odnosu na pretkrizni period.

---

³³ Projekcija DEP- a, maj 2014. godine.

Osnovni rizici za ostvarenje projekcija **tržišta rada** su prvenstveno vezani za nivo potražnje, investicija i trgovine u EU i zemljama u okruženju. Nezadovoljavajući obim vanjske trgovine i investicija u 2016.-2018. godini bi usporio ekonomski rast, a veća pozitivna dešavanja na tržištu rada bi izostala. Nizak ili čak negativan ekonomski rast u EU (u ekstremnom slučaju) bi se loše odrazio na obim poslova bh. kompanija. Mogućnost kreiranja radnih mjesta i zapošljavanja, kako u BiH tako i u inostranstvu, bi bila neizvjesna. Alternativni makroekonomski scenario bi usporio rast broja zaposlenih, jer bi poslodavci nastojali da posluju sa nižim troškovima rada (zbog loših poslovnih prilika). Uz skroman obim poslova rast prosječne neto plata bi bio izrazito nizak, a u pojedinim djelatnostima bi mogao biti negativan. Generalno, navedeni scenario bi odgodio oporavak bh. tržišta rada.

Promjena **cijena** u BiH je najviše determinisana kretanjem cijena energenata i hrane na svjetskom tržištu (eksterni faktori) i kretanjem cijena komunalija, akciza i sl. (domaći faktori). Alternativni scenario pretpostavlja nešto nižu inflaciju za period 2016.-2018. (u odnosu na osnovni scenario). Prema posljednjim raspoloživim projekcijama Svjetske banke i MMF-a u navedenom periodu se očekuje rast cijena nafte. Međutim, ukoliko se cijene nafte ne budu uvećavale kako je predviđeno, rast cijena u BiH bi mogao biti nešto sporiji (uz stagnaciju cijena komunalija). Slično je i sa cijenama hrane. U ekstremnom slučaju novi pad cijena nafte i hrane bi mogao ponovo rezultirati deflacijom u BiH.

Budući da je BiH mala i otvorena zemlja, utjecaji iz šireg okruženja imaju velik utjecaj na ekonomska kretanja u zemlji. U slučaju da u zemljama Eurozone s kojima BiH najviše trguje, kao i u zemljama iz bližeg okruženja u razdobju 2015. – 2017. godine, dođe do ozbiljnih ekonomskih poremećaja i političke nestabilnosti (problem Grčke i Ukrajine), BiH

bi to prvenstveno osjetila na smanjenoj izvoznoj tražnji, što bi se dalje negativno prenijelo na industrijsku proizvodnju, tržište rada, fiskalni sektor (smanjeni prihodi) i monetarni sektor (smanjeno kreditiranje, a i štednja) te u konačnici na domaću tražnju.

Budući da je **kreditna aktivnost** svakako slaba unazad nekoliko godina, gore navedeni scenarij doveo bi do daljnjeg slabljenja, a moguće i do negativnog rasta kreditne aktivnosti. S druge strane, gore navedeni scenarij, zasigurno bi doveo do znatnog usporavanja rasta domaćih depozita zbog usporavanja rasta depozita stanovništva i negativnog rasta depozita nefinancijskih poduzeća, a koji bi dalje imao za posljedicu usporavanje rasta novčane mase.

Osnovna pretpostavka za izradu alternativnog scenarija za **vanjsku trgovinu** je slabljenje ekonomskog rasta u zemljama EU, koji je praćen usporavanjem proizvodnih procesa u evropskoj ekonomiji, smanjenjem investicija, kao i smanjenjem tražnje za uvozom proizvoda. Pošto je preko 70% bh. izvoza usmjereno na tržišta Evropske Unije, ova dešavanja bi se direktno odrazila i na bh. ekonomiju i to kroz: sporiji priliv investicija, smanjenje novčanih doznaka iz inostranstva, povećanje trgovinskog deficita. Ako bi došlo do slabljenja poslovne aktivnosti u zemljama EU vrlo vjerovatna posljedica toga bio bi pad potražnje za bh. izvoznim proizvodima. Posebno bi bio pogođen izvoz u kategorijama intermedijarnih proizvoda (različite sirovine, aluminijum, željezo), kapitalnih dobara (mašine, aparati i oprema), gdje dominiraju rezervni dijelovi za auto-industriju. Sve navedeno bi dovelo do usporavanja rasta izvoza od oko 1,5 p.p u odnosu na osnovni scenario.

Sa druge strane, navedena eksterna dešavanja također bi se negativno odrazila na domaću tražnju. Uz niske investicije, novčane prilive, sklonost potrošnji bila bi značajno reduci-

rana, što bi dovelo do nešto nižeg rasta uvoza od onog koji je pretpostavljen u osnovnim scenariju. Uvoz kapitalnih dobara, odnosno mašina, aparata i opreme, usled nedovoljnih investicija i slabe poslovne aktivnosti domaćih privrednika rezultirao bi nešto nižom stopom rasta uvoza u odnosu na onu predviđenu u osnovnom scenariju. Isto se dešava i sa uvozom intermedijarnih proizvoda (različitim industrijskih sirovina) kao i proizvoda za široku potrošnju (aparati za domaćinstvo, namještaj, elektronski uređaji...).

Ukoliko se u periodu 2016. - 2018. godina desi pretpostavljeni oporavak EU ekonomije, praćen nešto bržim ekonomskim rastom, onda je za očekivati da se i u BiH desi ekonomski rast brži od onog iz prethodne godine. Navedeni rast bi trebao biti praćen rastom investicija, dohodaka, a u skladu sa tim i potrošnjom. U navedenom periodu, glavni bh trgovinski partner (EU) predviđa povećanje stope uvoza, što rezultira povećanjem tražnje za našim proizvodima. Glavni izvozni proizvodi bi trebali da budu: električna energija, aluminijum, željezo i čelik, mašine i aparati, dijelovi za motorna vozila, namještaj.

I na strani domaće tražnje očekuje se porast, prvenstveno izazavan povećanjem potrošnje. Do povećanja potrošnje došlo bi usled povećanja broja zaposlenih i njihovih primanja, priliva investicija, kao i do ulaganja u proizvodne procese. Ovo bi trebalo da dovede do rasta uvoza (nešto nižom stopom) prehrambenih proizvoda, proizvoda za potrebe prerađivačke industrije, građevinarstva kao i drugih proizvoda. U navedenom periodu očekuje se da će izvoz rasti brže od uvoza, što bi trebalo da dovede do smanjenja vanjsko-trgovinskog deficita.

Moguće usporavanje privrednog rasta praćeno manjim **direktnim ulaganjem** iz zemalja Evropske unije i zemalja iz okruženja neodložno bi se odrazila i u BiH. Eventualna politička i

ekonomska nestabilnost zemlje bi rezultirala lošijim kreditnim rejtingom zemlje. Ovo bi se odrazilo na smanjeno interesovanje stranih ulagača na ulaganja u elektro-energetski sektor, infrastrukturne projekte te procesa privatizacije preostalog držanog kapitala. Pored smanjenog interesovanja stranih partnera zbog nedostatka finansijskih sredstava (najčešće kreditnih) kao prepreka bi se mogla pojaviti i moguća smanjena potreba za električnom energijom u regionu uzrokovana smanjenom ekonomskom aktivnošću,

odnosno uzrokovana niskom cijenom električne energije. Proces privatizacije u BiH može takođe je pod znakom pitanja, te se može očekivati da firme koja je prema planu privatizacije poput Bosnalijek d.d. Sarajevo, Energopetrol d.d. Sarajevo, Hidrogradnja" d.d. Šipad export-import d.d. Sarajevo, ne pronađu zainteresovane kupce. Smanjenje direktnog ulaganje bi se takođe manifestovalo i kroz smanjenje ulaganja i u ostale sektore u odnosu na dosadašnji prosjek.

IV SWOT analiza društveno-ekonomskog stanja u BiH

SWOT analiza omogućava uočavanje svih pozitivnih i negativnih faktora bh. ekonomije i uspostavlja ravnotežu između internih sposobnosti i eksternih mogućnosti. Snage, slabosti, prilike i prijetnje za socio-ekonomski razvoj BiH su određene kao relativna pozicija BiH u odnosu na dvije grupe zemalja, tj. prva grupa zemalja koju čini pet novih članica EU (Bugarska, Hrvatska, Mađarska, Rumunija i Slovačka) i druga grupa koju čine tri zemlje jugoistočne Evrope (JIE-3: Crna Gora, Makedonija i Srbija).

Snage, slabosti, prilike i prijetnje bh. ekonomije bazirane su na (i) glavnim makroekonomskim

indikatorima BiH, i na informacijama iz (ii) izvještaja o Indeksu Globalne konkurentnosti Svjetskog ekonomskog foruma o glavnim karakteristikama bh. konkurentnosti; (iii) izvještaja Svjetske banke o lakoći poslovanja i pokazateljima o poslovnoj klimi, (iv) EBRD pokazateljima o stanju i dinamici tranzicijskih/strukturnih reformi u BiH; (vi) pokazateljima Svjetske banke o raznim aspektima upravljanja u BiH (vii) podacima iz Ekonomskog i fiskalnog programa BiH u vezi sa makroekonomskim, fiskalnim i strukturnim reformama u zemlji. Sve prethodno navedene informacije su grupisane u SWOT matricu prema slijedećim aspektima:

- ✓ Makroekonomsko okruženje
- ✓ Ljudski resursi i tržište rada
- ✓ Tehnologija, poslovna sofisticiranost i inovacije
- ✓ Finansije i infrastruktura
- ✓ Poslovno okruženje
- ✓ Institucije i upravljanje
- ✓ Obuhvat i potreba za strukturnim i sektorskim reformama
- ✓ Socijalni aspekti razvoja

Tabela 5: SWOT - Glavne snage, slabosti, prilike i prijetnje BiH

SNAGE	SLABOSTI
Makroekonomsko okruženje	
Uzlazni trend rasta BDP-a	Malo lokalno tržište
Niska stopa inflacije	Nizak nivo štednje i investicija
Stabilna valuta (Valutni odbor)	Visok deficit tekućeg računa i nizak nivo sklonosti izvozu
Deficit budžetskog bilansa niži u odnosu na nove države članice (5) i članice JIE (3)	Visak nivo nezaposlenosti, posebno mladih
	Nizak nivo udjela aktivnog stanovništva u ukupnom stanovništvu
	Nizak kreditni rejting zemlje i nizak nivo SDU
Ljudski resursi i tržište rada	
Postoji tradicija industrijske i građevinske aktivnosti	Nadnice su previsoke u odnosu na glavni tip izvoznih proizvoda
Generalno nizak nivo plata radnika	Nedovoljna povezanost između plate i produktivnosti
Prikladne prakse zapošljavanja i otpuštanja	Niska mobilnost radne snage
Prihvatljiv nivo troškova otpremnina	Niska fleksibilnost u određivanju plata
Prikladna saradnja u odnosima rada i zapošljavanja	Neprikladni efekti oporezivanja na podsticaje radu
Visok kvalitet osnovnog obrazovanja	Neusklađenost obrazovnog sistema unutar države/entiteta

Visok kvalitet obrazovanja u oblasti matematike i prirodnih nauka	Generalno nizak nivo dostignuća u obrazovanju
Prikladan kvalitet škola za menadžment	Niska stopa upisa u sistem sekundarnog i tercijarnog obrazovanja
Tehnologija, poslovna sofisticiranost i inovacije	
Stabilna dostupnost naučnika i inženjera	Nizak nivo dodane vrijednosti u izvoznim proizvodima
Postojeća saradnja između univerziteta i industrije u oblasti istraživanja i razvoja	Nizak nivo tehnologije, marketinga, istraživanja i razvoja te inovacija u preduzećima
Rasprostranjenost upotrebe interneta među pojedincima	Nedovoljan nivo ulaznih SDU i tehnoloških transfera
	Nizak nivo kvantiteta i kvaliteta lokalnih dobavljača
	Nizak nivo sofisticacije kupaca i lokalne konkurencije
	Nizak nivo razvoja klastera
Infrastruktura i finansije	
Infrastruktura operativnog transporta, telekoma i infrastruktura infomaciono-komunikacionih (IKT) tehnologija	Loš kvalitet sveukupne infrastrukture
Poseban pristup luci Ploče	Loš kvalitet saobraćajne infrastrukture, posebno puteva
Postojanost napajanja električnom energijom	Niska frekventnost vazdušnih linija
Postojan nivo fiksnih telefonskih linija	Nedovoljan pristup preduzeća finansiranju
	Nizak nivo dostupnosti i pristupačnosti finansijskih usluga
Poslovno okruženje	
Niska ukupna poreska stopa (% od dobiti)	Nedostaci u većini aspekata poslovnog okruženja, posebno u oblastima: pokretanja poslovanja; građevinskih dozvola; dobijanja struje; registrovanja vlasništva; vlasničkih prava; zaštite intelektualne svojine; dobijanja kredita; zaštite investitora; plaćanja poreza; spoljnotrgovinskog poslovanja; provođenje ugovora, te rješavanja insolventnosti
Institucije i upravljanje	
Pouzdana policijske usluge	Problemi upravljanja zemljom uzrokovani asimetričnim federalnim sistemom
Nizak nivo izdvajanja za borbu protiv terorizma, kriminala i nasilja	Nedovoljan nivo učinkovitosti u odgovornosti vlada, političkoj stabilnosti, efektivnosti vlade, kvalitetu propisa, vladavine prava i kontrole korupcije
Nizak nivo organizovanog kriminala	Nestabilnost politika
	Neefikasan državni aparat
	Neefikasno trošenje sredstava u javnom sektoru
	Visoka stopa neformalne ekonomije
Obuhvat i potreba za strukturnim i sektorskim reformama	
Značajan napredak u strukturnim reformama liberalizacije cijena, trgovine i tržišta stranih valuta	Nedostatak/nizak nivo strukturnih reformi u vidu privatizacije malog i velikog obima, upravljanja i restrukturiranja preduzeća, politike konkurentnosti
Značajan napredak u reformi željeznica	Nedostatak/nedovršene strukturne reforme u korporativnom sektoru, posebno u sektoru industrije i nekretnina
	Nedostatak/nedovršene strukturne reforme u energetskom sektoru, posebno u oblasti prirodnih resursa i održive energije
	Nedostatak/nedovršene strukture reforme u sektoru infrastrukture, posebno u oblasti vodovoda i kanalizacije
	Nedostatak/nedovršene strukturne reforme u finansijskom sektoru, posebno u oblasti privatnog kapitala i tržišta kapitala
Socijalni aspekti razvoja	
Visok nivo pokrivenosti zdravstvenim osiguranjem	Otežan pristup primarnoj zdravstvenoj zaštiti
Smanjena stopa mortaliteta novorođenčadi	Neefikasan/nepravedan sistem socijalne zaštite (visok nivo socijalnih doprinosa, neadekvatno usmjeravanje socijalne

	pomoći)
Povećano očekivano trajanje životnog vijeka po rođenju	Neodrživ penzioni sistem (velik broj penionera u odnosu na broj ljudi koji uplaćuju doprinose)
Civilno društvo aktivno u socijalnim pitanjima	Finansijski neodrživ sistem socijalne zaštite Velik broj osoba sa invaliditetom
Druga opšta pitanja	
Bogatstvo prirodnim resursima – hidro i termo (ugalj) potencijal za proizvodnju energije	Spor napredak u procesu EU integracija
Geografska blizina glavnih EU tržišta, niski troškovi transporta	
Generalno visok nivo kvaliteta životne sredine	
Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa EU	
PRILIKE	PRIJETNJE
Makroekonomsko okruženje	
Napredak prema EU će povećati zainteresovanost stranih partnera za povećan obim SDU	Zastoj u razvoju te osjetljivost uzrokovana malom veličinom ekonomije, niskim dohotkom po stanovniku te niskom konkurentnošću na međunarodnom tržištu (prijetnja marginalizacije)
Velika dijaspora te potencijal za kontinuiran dotok doznaka iz inostranstva	Ograničenja za rast i razvoj uzrokovana niskim nivoom domaće štednje i ulaganja, te niskim nivoom SDU
Približavanje zemlje i njene ekonomije EU standardima kroz efikasno korištenje EU fondova	Niska sklonost izvozu kombinovana sa visokim deficitom tekućeg računa uvećava spoljna ograničenja razvoju
Mogućnost korištenja poslovnih prilika koje se ukazuju kroz posebnu poziciju/odnos BiH u odnosu na arapske i druge muslimanske zemlje	Kombinacija visoke stope nezaposlenosti, posebno među mladima, i niskog udjela aktivnog stanovništva ograničava potencijal rasta i uvećava opasnost izbijanja socijalnih nemira
Ljudski resursi i tržište rada	
Stvaranje novih radnih mjesta treba biti zasnovano na tradiciji industrijske aktivnosti u kombinaciji sa niskim nivoom nadnica/plata i visokim kvalitetom primarnog obrazovanja	Neuspješnost u oblasti smanjenja nivoa nezaposlenost, posebno kod mladih
Preduzeća treba da koriste kvalitetno obrazovanje u oblasti matematike i prirodnih nauka, kao i obrazovanje prikladnog kvaliteta iz škola za menadžment	Neuspješnost u stvaranju više radnih mjesta za osobe sa obrazovanjem iz oblasti matematike i prirodnih nauka koje smanjuje mogućnost zadržavanja talenata u zemlji
Mogućnost za osnaživanje veze između produktivnosti/dodate vrijednosti po radniku i plate	Neuspješnost usklađivanja nivoa naknade sa nivoom produktivnosti/dodate vrijednosti po zaposlenom
Mogućnost za povećanje stope upisa u sekundarno i tercijarno obrazovanje	Neuspješnost u povećanju stope upisa u sekundarno/tercijarno obrazovanje
Mogućnost unapređenja zakonskog okvira u oblasti tržišta rada stvaranjem više podsticaja za novo zapošljavanje, smanjenjem poreskog opterećenja poslodavcu te povećanjem fleksibilnosti tržišta rada	Neuspješnost u unapređenju zakonodavnog okvira u oblasti tržišta rada stvaranjem više podsticaja za novo zapošljavanje, smanjenjem poreskog opterećenja poslodavcu te povećanjem fleksibilnosti tržišta rada
Efikasne aktivne politike na tržištu rada	Neefikasne aktivne politike na tržištu rada
Tehnologija, poslovna sofisticiranost i inovacije	
Mogućnost povećanja dodane vrijednosti u izvoznim proizvodima	Visoka stepen ovisnosti o izvozu proizvoda niskog radnog intenziteta/ resursno-intenzivan izvoz uslijed kojeg je BiH osjetljiva na konkurenciju zemalja sa niskim nadnicama/platama te na pad globalnog nivoa cijena prirodnih resursa
Postojeća i novoosnovana high-tech preduzeća treba da koriste dostupnost naučnika i inženjera	Uslijed strukture izvoza koji je koncentrisan na nekoliko »nesofisticiranih« sektora povećava se osjetljivost u budućnosti
Privući više SDU te pratećeg transfera tehnologija, te integrisati BiH preduzeća u globalne lance vrijednosti	Neuspješnost u privlačenju više SDU, u transferu tehnologija te u integraciji BiH preduzeća u globalne lance vrijednosti

Stvaranje klastera oko najuspješnijih preduzeća	
Infrastruktura i finansije	
Povećanje dostupnosti/kvaliteta svih vrsta infrastrukture (fizičke, poslovne, naučne) i usluga	Neuspješnost u unapređenju kvaliteta saobraćajne infrastrukture, posebno puteva
Kroz koridor Vc iskoristiti prednosti željezničke uvezanosti između luke Ploče i EU	Neuspješnost u unapređenju pristupa preduzeća finansiranju, npr. krediti, preduzetnički (rizični) kapital, lokalno tržište akcija
	Neuspješnost u unapređenju stabilnosti bankarskog sektora
Poslovno okruženje i usluge korporativnog sektora	
Poboljšati sve aspekte poslovnog okruženja, posebno u oblasti pokretanja poslovanja, građevinskih dozvola, dobijanja struje, plaćanja poreza, provođenja ugovora i zaštite investitora	Nema poboljšanja poslovnog okruženja, posebno u oblasti pokretanja poslovanja, građevinskih dozvola, dobijanja struje, plaćanja poreza, provođenja ugovora i zaštite investitora
Iskoristiti prednosti postojećih sporazuma o slobodnoj trgovini	
Institucije i upravljanje	
Unapređenje svih aspekata upravljanja: glasa i odgovornosti, efektivnosti vlade, političke stabilnosti, kvaliteta propisa, vladavine prava, kontrole korupcije	Neuspješnost u unapređenju svih aspekata upravljanja: glasa i odgovornosti, efektivnosti vlade, političke stabilnosti, kvaliteta propisa, vladavine prava, kontrole korupcije
Prevazilaženje problema upravljanja zemljom uzrokovanih karakteristikama asimetrične federacije	Neuspješnost u povećanju stabilnosti kreiranja politika
	Neuspješnost u smanjenju obima neformalne ekonomije
Obuhvat i potreba za strukturnim i sektorskim reformama	
Ubrzanje strukturnih reformi, posebno privatizacije, korporativnog upravljanja i restrukturiranja, politike konkurencije	Zastoj u strukturnim reformama, posebno u privatizaciji, korporativnom upravljanju i restrukturiranju, politici konkurencije
Ubrzanje strukturnih reformi u korporativnom sektoru, posebno u industriji i nekretninama	Zastoj u strukturnim reformama u korporativnom sektoru, posebno u industriji i nekretninama
Ubrzanje strukturnih reformi u sektoru energije, posebno u oblasti prirodnih resursa i održive energije	Zastoj u strukturnim reformama u sektoru energije, posebno u oblasti prirodnih resursa i održive energije
Ubrzanje strukturnih reformi u sektoru infrastrukture, posebno u oblasti vodovoda i kanalizacije	Zastoj u strukturnim reformama u sektoru infrastrukture, posebno u oblasti vodovoda i kanalizacije
Ubrzanje strukturnih reformi u finansijskom sektoru, posebno u oblasti privatnog kapitala i tržišta kapitala	Zastoj u strukturnim reformama u u finansijskom sektoru, posebno u oblasti privatnog kapitala i tržišta kapitala
Socijalni aspekti razvoja	
Mogućnost unapređenja održivosti penzionog sistema, sistema zdravstvene zaštite i sistema socijalne zaštite	Neuspješnost u unapređenju održivosti penzionog sistema, sistema zdravstvene zaštite i sistema socijalne zaštite
Mogućnost unapređenja efikasnosti/pravednosti sistema socijalne zaštite	Neuspješnost u unapređenju efikasnosti/pravednosti sistema socijalne zaštite
Mogućnost unapređenja pristupa primarnoj zdravstvenoj zaštiti	Neuspješnost u unapređenju pristupa primarnoj zdravstvenoj zaštiti
Druga opšta pitanja	
Mogućnost boljeg korištenja bogatih prirodnih resursa – hidro i termo potencijal za proizvodnju energije, poljoprivredni potencijali	Postojanost neefikasnog ekonomskog, političkog i društvenog okvira za razvoj
Mogućnost boljeg korištenja geografske blizine glavnih EU tržišta, niski troškovi transporta	Spor napredak u procesu priključenja EU, kombinovan sa niskim kapacitetom povlačenja EU fondova
Mogućnost boljeg korištenja prilika koje proističu iz generalno visokog nivoa kvaliteta životne sredine	Neprekidna percepcija zemlje kao zemlje visokog političkog rizika
Mogućnost ubrzanja procesa približavanja EU i boljeg korištenja prilika koje iz toga proizilaze	

V Strateški ciljevi

V.1. Integrirani rast

Promicanje veza regionalne trgovine i saradnje te nediskriminirajućih, transparentnih, predvidivih politika poboljšavaju ulaganja, protok roba, kapitala, usluga i ljudi u regiji. Samo razvoj jedinstvenog ekonomskog prostora u BiH privući će više stranih investicija i povećati konkurentnost BiH ekonomije u regionu, te ubrzati proces integracija u europsku i globalnu ekonomiju.

V 1.1. Makroekonomska stabilnost

Jedan od osnovnih preduvjeta održivog ekonomskog rasta te povećanja zaposlenosti jest makroekonomska stabilnost. Makroekonomska stabilnost ostvarit će se efikasnijim upravljanjem javnim finansijama kroz unaprjeđenje procesa upravljanja državnim budžetom, fiskalnu konsolidaciju i efikasno upravljanje javnim dugom, jačanje sistema unutrašnjih finansijskih kontrola i unutrašnje revizije te razvojem makroekonomske statistike. Makrostabilnost se održava jakom i adekvatnom internacionalizacijom ekonomije, njenom otvorenosti za ideje o tome šta svijetu treba da bi se uz pomoć savremene opreme i tehnologije utkalo u konkurentnost i izvoz bh. roba i usluga.

Socijalna politika zahtijeva pažljivo balansiranje mjera kako bi se ostvarili redistributivni efekti u korist dijelova stanovništva s nižim dohocima i primanjima. Fiskalni deficit i preuzete obaveze nalažu hitne mjere restruktuisanja budžeta svih nivoa radi osiguranja njihove održivosti. Zbog naslijeđenih deficita iz prethodnog perioda u narednim godinama potrebno je ciljati blagi fiskalni deficit da bi se osigurala fiskalna održivost u skladu s kriterijima EU. Za BiH je potrebno da ojača funkciju Globalnog okvira fiskalnih

politika za period 2016 -2018 kao efikasnog sredstva fiskalne koordinacije³⁴.

Usklađivanjem konsolidovanog fiskalnog cilja BiH s pravilima EU u periodu pridruživanja i stabilizacije predstavlja platformu za fiskalnu konsolidaciju, koja će omogućiti sprovođenje nadzora fiskalne pozicije BiH od strane EU i drugih međunarodnih institucija (MMF, Svjetska banka) i na kraju bezbolnije uključivanje BiH u EU. Istaknuto je da su restruktuiranje i racionalizacija javnog sektora i bolje ciljanje socijalnih naknada ključni preduvjet za postavljenje temelja održivom razvoju u zemlji³⁵. Reforme poreskih sistema i racionalizacija javnih rashoda ili potrošnje bi se trebale provesti unutar cijele zemlje, uočena je potreba da se smanji veličina vladinog sektora u ekonomiji i poresko opterećenje na rad i investicije³⁶. Porez na dohodak i doprinosi na plate utiču na visinu troškova rada i važan su faktor kod investicionih odluka, jer manji troškovi rada vode ka većoj zaposlenosti. Velika javna potrošnja dovodi i do visokog poreznog opterećenja gdje je radi finansiranja velikih rashoda potrebno prikupiti i veće iznose poreza.

Obaveze prema EU i drugim međunarodnim organizacijama predstavljaju i prijetnju i šansu. Rigorozne međunarodne obaveze i standardi EU predstavljaju katalizator za poreske i strukturalne reforme, kao i kohezivni i integrativni faktor vođenja javnih finansija i stvaranja jedinstvenog ekonomskog prostora u BiH. Potrebno je unaprijediti saradnju između poreznih agencija u cilju poboljšanja

³⁴ Zaključci i preporuke Evropske unije

³⁵ Zaključci i preporuke Evropske unije

³⁶ Reformska agenda za BiH, 2015

naplate poreskih prihoda³⁷, gdje će se aktivno provoditi mjere za poštivanje poreskih zakona. Izmjenama i dopunama Zakona o postupku indirektnog oporezivanja omogućit će se bolja razmjena podataka, prikupljanje poreza i objavljivanje spiska najvećih poreskih dužnika.

Postignut je napredak na polju slobodnog protoka roba u regiji, gdje su carine i kvote u potpunosti uklonjene za industrijske proizvode i u velikoj mjeri za trgovinu poljoprivrednim proizvodima. Potrebno je usvojiti novi Zakon o carinskoj politici čiji je cilj usklađivanje sa carinskim propisima EU, čime će biti stvoreni uslovi za brzo, efikasno i dosljedno provođenje evropskih carinskih pravila u praksi i ispunjenje jedne od obaveza preuzetih Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju. Ojačavanje tržišne konkurencije je važno za slobodan protok roba, kapitala i usluga kao i za privlačenje stranih investicija.

Snažnija podrška poljoprivrednoj proizvodnji i agro industriji omogućit će veću supstituciju uvoza domaćim proizvodima i uslugama te i na taj način doprinijeti smanjenju trgovinskog deficita i deficita tekućeg računa. Evropska unija je naglasila da je aranžman valutnog odbora osigurao punu konvertibilnost domaće valute i stabilnost u izvoznom vanjskom i domaćem okruženju ali i da su potencijalni rizici da deflacijska očekivanja postanu trajno ukorijenjena u privredne subjekte³⁸.

Smanjenje veličine deficita trgovinske razmjene kao i deficita tekućeg računa te održavanje stabilnog nivoa deviznih rezervi najvažniji su ciljevi jačanja održivosti vanjskih računa. Izgradnja institucija i instrumenata podrške izvozu i uvozu, adekvatan razvoj kompetencija predstavljaju preduslov za povećanje izvoza. Jačanje svijesti potrošača u BiH o potrebi smanjenja uvozne ovisnosti i

kvalitetu domaćih proizvoda doprinijet će smanjenju vanjskotrgovinskog deficita.

Rast privatnog sektora i privlačenje SDI imat će ne samo pozitivan efekat na diverzifikaciju bh. izvoza, nego će i unaprijediti njegovu strukturu u pravcu smanjenja izvoza baziranog na sirovinama u korist povećanja udjela izvoza roba i usluga sa znatno većom dodatnom vrijednošću. Stvaranje jedinstvenog ekonomskog prostora bi učinilo zemlju znatno privlačnijom za strane investitore gdje bi priliv SDI značajno doprinijeo održavanju stabilnog nivoa deviznih rezervi.

Radi održanja stabilnog nivoa deviznih rezervi i valutnog odbora te finansiranja deficita tekućeg računa bit će neophodno preduzeti niz reformi, od kojih su najznačajnije:

1. strukturalne reforme i jačanje konkurentnosti ekonomije radi većeg priliva SDI i rasta izvoza
2. diverzifikacija institucija i instrumenata finansijskog sektora i jačanje stabilnosti bankarskog sektora

BiH će u narednom periodu raditi na uspostavi i razvoju saradnje regulatora finansijskog tržišta iz zemalja okruženja (razmjena informacija o nadzoru, usaglašavanje propisa i sl.), unapređenju trgovanja kroz uvezivanje berzi iz okruženja, uspostavi saradnje razvojnih banaka i institucija sličnog tipa radi razmjene iskustva u implementaciji mjera za pružanje podrške finansijskom sektoru te uspostavi i održavanju saradnje finansijskih institucija iz regiona i šire koje imaju interesa i potencijala investirati u realni i finansijski sektor (investiranjem u kupovinu vrijednosnih papira ili direktno).

Bankarski sektor je i dalje dobro kapitalizovan i likvidan ali i dalje postoji problem nekvalitetnih kredita, gdje je izloženost banaka kreditnom riziku porasla što vodi do pada

³⁷ Zaključci i preporuke Evropske unije

³⁸ Zaključci i preporuke Evropske unije

stope profitabilnost bankarskog sektora. Potrebno je rješavanje pitanja pogoršanog kvaliteta kreditnog portfelja uspostavljanjem sanacijskog okvira obzirom da je udio nenaplativih kredita u ukupnim kreditima ostao na visokom nivou od 14% do kraja 2014. godine³⁹.

Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma usvojen je u 2014. godini, ali je potrebno usvojiti izmjene i dopune Krivičnog zakona koji regulišu zločine u vezi s pranjem novca i finansiranja terorizma, kako bi se zakon uskladio sa međunarodnim standardima.

Prioriteti:

- ✓ Vanjski sektor
- ✓ Javne finansije
- ✓ Razvoj finansijskog tržišta
- ✓ Osigurati kvalitetne, harmonizirane i pravovremene službene statističke podatke svim korisnicima

V 1.2. Unaprijediti razvoj konkurentnog ekonomskog okruženja

Posljednjih godina nije bilo velikih pomaka u kreiranju povoljnijeg poslovnog okruženja ili ambijenta koji bi bio primamljiviji za investitore. Posebne poteškoće u oblasti konkurentnosti BiH ima u dobijanju kredita, započinjanju poslovanja, zapošljavanju radnika, ukupnoj poreznoj stopi, registraciji nekretnina, dobijanju dozvola i opštem kvalitetu infrastrukture. Dobijanje dozvola, uvođenje struje i plaćanje poreza su jedne od najlošijih tačaka konkurentne sposobnosti naših kompanija.

Istraživanja percepcije poduzetnika pokazuju da su glavni problemi poduzetničkog okruženja politike vlada (porezni sustav i porezna politika) koje su ocjenjene kao destimulirajuće za razvoj poduzetništva. Poslovno okruženje je

i dalje opterećeno različitim administrativnim preprekama.

Tabela 6: Percepcija poduzetnika u BiH

	2013.	2014.
1	Politike vlada – propisi, porezi i sl. Kojima se reguliše poslovni ambijent za poduzetništvo	Politike vlada – propisi, porezi i sl. Kojima se reguliše poslovni ambijent za poduzetništvo
2	Transfer istraživanja i razvoja	Transfer istraživanja i razvoja
3	Interno tržište – otvorenost	Obrazovanje – osnovno i srednje

Izvor: GEM 2014

Postignut je određeni napredak pri registrowanju imovine ali se preduzeća i dalje moraju registrovati u oba entiteta ako žele poslovati u cijeloj zemlji, postupci registracije se i dalje razlikuju i ne postoji jedinstven sistem registracije za cijelu BiH. Daljnje pojednostavljanje postupaka registracije preduzeća i sudskih postupaka bi privuklo nove investicije.

Pravni okvir za odvijanje ekonomskih aktivnosti u BiH nije razvijen i time zemlja uveliko zaostaje za drugim ekonomijama u oblasti izvršenja ugovora. Ako bezbjednost prava svojine i izvršenje ugovora nisu osigurani, investicije i trgovina a time i ekonomski razvoj će biti ugroženi. Pojednostavljenje i harmonizovanje propisa u BiH bi doprinjelo uspostavi konkurentnijeg ekonomskog okruženja.

Slobodan protok roba i kapitala su jedni od ključnih principa jedinstvenog evropskog tržišta i BiH se mora fokusirati na preuzimanje EU propisa koji se odnose na unutrašnje tržište i trgovinu. Prioritet je usklađivanje tehničke regulative i standarda kao preduslova za slobodno kretanje proizvoda koji su sigurni za upotrebu i koji pružaju maksimalan nivo zaštite zdravlja i sigurnosti ljudi, životinja, biljaka, imovine i okoliša. Unaprjeđivati sistem infrastrukture kvaliteta, kojeg čine standardizacija, metrologija, akreditacija, ocjenjivanje usklađenosti i nadzora nad tržištem u skladu sa dobrom praksom EU je

³⁹ Zaključci i preporuke Evropske unije

drugi preduslov za unaprijeđenje slobodnog protoka bh proizvoda na tržištu kao i priznavanje certifikacionih i ispitnih dokumenata koji ih prate. BiH je preuzela obavezu da će preduzeti korake kako bi postigla usaglašenost sa praksom u navedenim oblastima koji vladaju u EU, sve do nivoa da se steknu uslovi za zaključenje ugovora između dvije strane o međusobnom priznavanju u oblasti ocjene usklađenosti proizvoda.

Korupcija ima teške posljedice za poslovni sektor i privredne rezultate te predstavlja prepreku privatnim i stranim ulaganjima, trgovini i privrednom razvoju, uz negativan utjecaj na domaćinstva građana. Nameće značajne ekonomske troškove firmama i usporava proces ukupnog ekonomskog razvoja, zato je neophodno preduzeti snažne mjere na njenom suzbijanju prije svega u oblasti otpočinjanja poslovanja (registracija firmi itd.) te vođenja poslovnih sporova pred sudskim organima. Poslovni predstavnici u Bosni i Hercegovini navode korupciju kao šestu najznačajniju prepreku za poslovanje, nakon visokih poreza, kompliciranih poreznih zakona, političke nestabilnosti, propisa o radu i ograničenog pristupa finansiranju.

Ekonomska diplomatija je važna za privlačenje stranih investicija u privredu BiH i otvaranje novih tržišta za privrednike iz naše zemlje. Izgradnja jakog koncepta ekonomske diplomatije nameće se kao najviše rangirani prioritet bh. vanjske politike. Bosna i Hercegovina ima koncept ekonomske diplomatije koji do sada nije dao dovoljno dobre rezultate, o čemu najviše govori veliki trgovinski deficit. Da bi koncept ekonomske diplomatije BiH bio efikasniji, aktivnosti se moraju provoditi kontinuirano, a tehnike ekonomske diplomatije treba da budu izgrađene i primjerene trenutku i mjestu. Posljedica najnovijeg ubrzanja globalizacije i liberalizacije trgovine porast je konkurencije i na domaćem i na stranim tržištima, tako da

države koje nemaju izgrađen koncept ekonomske diplomatije ne mogu imati proaktivnu ulogu u odnosima s drugim državama, već postaju objekt ekonomskih diplomatija drugih država. Izgradnja koncepta ekonomske diplomatije najbolji je način uspješnog vođenja vanjske politike u uslovima kada je neophodno stalno tražiti kvalitetne strane investitore i nova tržišta za domaće proizvode, jer se time osigurava ekonomski razvoj vlastite zemlje i smanjenje nezaposlenosti⁴⁰.

Prioriteti:

- ✓ Poboljšati poslovno okruženje
- ✓ Unaprijediti sistem infrastrukture kvaliteta

---

⁴⁰ Ekonomska diplomatija- izazov visokog prioriteta za BiH, Politička analiza

V.2. Pametan rast

Osnovni cilj Pametnog rasta jeste unapređenje područja inovacija i poticanje rasta na osnovu znanja u regiji. Oni se smatraju glavnim izvorima konkurentske prednosti i stvaranja dodane vrijednosti u budućnosti. Strategija Jugoistočne Evrope 2020 postavlja povećanje od 32% u prosječnoj produktivnosti rada u odnosu na 2010. godinu, kao glavni cilj u ovom principu razvoja. Ovaj porast produktivnosti bi trebao biti popraćen povećanjem od 18% u broju visokokvalificiranih osoba u radnoj snazi.

Pametan rast podrazumjeva usmjerenje na jačanje znanja i inovacija kao pokretača budućeg rasta. To zahtjeva poboljšanje kvalitete obrazovanja, jačanje istraživanja, poticanja inovacija i znanja na području cijele BiH, što će omogućiti da se u potpunosti iskoriste informacijske i komunikacijske tehnologije te obezbijediti da se inovativne ideje mogu pretvoriti u nove proizvode i usluge koje stvaraju rast, kvalitetna radna mjesta i pomažu u rješavanju evropskih i globalnih društvenih izazova. No, za uspjeh, to mora biti u kombinaciji sa poduzetništvom, financijama i fokusom na potrebe korisnika i tržišne prilike.

V 2.1. Razvoj ljudskih resursa

Razvoj ljudskih resursa predstavlja poseban izazov za BiH. Uprkos ostvarenom napretku i provedenim reformama, obrazovni sistem se suočava sa značajnim problemima i stoga je neophodno unaprijediti ga od najnižeg do najvišeg nivoa. Stope upisa u predškolsko obrazovanje su najniže u regionu, dok su stope upisa u osnovno i srednje obrazovanje su ispod zadovoljavajućeg nivoa. Nedostatak efikasnosti sistema visokog obrazovanja se može potkrijepiti činjenicom da samo 3% studenata Univerziteta u Sarajevu okončavaju na vrijeme svoje studije. Niska konkurentnost BiH ekonomije ima svoje korjene u niskom obuhvatu obrazovanjem, posebno u oblasti srednjeg i

visokog obrazovanja, kao i u lošoj obrazovnoj strukturi kadrova i obrazovnom sistemu koji ne priprema adekvatno kadrove za moderno tržište rada. U 2013. svega 10,1% radnosposobnog stanovništva ima više ili visoko obrazovanje, dok je taj procenat radnosposobnog stanovništva sa završenom srednjom školom puno veći i iznosi 48,7 %. To pokazuje da mnogi ne nastavljaju svoje školovanje nakon stečenog srednjeg obrazovanja.

Lica sa visokim nivoom obrazovanja su u najmanjem riziku od nezaposlenosti (u 2014. godini lica sa visokim obrazovanjem su predstavljala 12%⁴¹ stope nezaposlenosti). Iako podaci podcrtavaju da lica sa višim nivoima obrazovanja predstavljaju pozitivnije rezultate tržišta rada, čini se da formalni sistem obrazovanja nije u stanju obezbijediti vještine potrebne dinamičnom i savremenom tržištu rada. Problem je dvojak: s jedne strane, postoji neusklađenost između vještina i potreba tržišta rada, a s druge strane, postoji neusklađenost između obrazovnih profila i sektora u kojima postoji povećana tražnja za radnicima. Stopa upisa u srednjim školama je 76,2%. Oko 54% učenika završi srednju školu u redovnom roku, a samo 24% maturanata nastavlja školovanje nakon srednje ili više škole. Napuštanje srednjeg obrazovanja od 32,2% je veoma visok procenat (a odnosu je sa maloljetničkom delinkvencijom, pripadanju romskoj populaciji, siromaštvom i materijalnom situacijom u obitelji)⁴².

Procesi institucionalne izgradnje visokog obrazovanja su u posljednje tri godine pozitivno uticali na važne komponente visokog obrazovanja. Treba posebno istaći priznavanje diploma, upravljanje univerzitetima, institucionalni razvoj BiH univerziteta kao i na

⁴¹ Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi, 2014.

⁴² UNDP, Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS) za Bosnu i Hercegovinu 2011–2012

Tabela 7: Konkurentnost ljudskih resursa u BiH

	Kategorija	Nivo	Izvor	2006./07	2007./08	2008./09	2009./10	2010/11	2011./12	2012./13
1.	Osnovna škola i manje	BiH	ARS	47,6	46,9	45,3	42,7	43,2	42,6	41,7
2.	Srednja škola	BiH	ARS	45,9	46,4	47,6	49,1	48,0	48,6	48,6
3.	Viša,visoka, magisterij,doktorat	BiH	ARS	6,5	6,7	7,1	8,2	8,8	8,8	9,7
4.	Broj upisanih studenata ukupno	BiH	BHAS	99.557	104.280	105.488	105.137	107.537	107.083	102.443
5.	Broj upisanih studenata muški	BiH	BHAS	44.402	45.982	46.460	:	47.651	47.672	45.957
6.	Broj upisanih studenata ženski	BiH	BHAS	55.155	58.298	59.028	:	59.886	59.411	56.486
7.	Broj univerziteta	BiH	BHAS	:	:	20	22	22	25	25
8.	Broj fakulteta	BiH	BHAS	130	140	139	147	158	189	189
9.	Broj nastavnika i saradnika na visokoškolskim ustanovama	BiH	BHAS	:	:	5.139	8.463	8.643	9.224	9.144
10.	Broj diplomiranih studenata	BiH	BHAS	:	12.199	5.246	16.981	18.177	17.955	18.365
11.	Broj završenih magistara nauka	BiH	BHAS	:	436	580	752	1298	2100	2.630
12.	Broj završenih doktora nauka	BiH	BHAS	:	144	186	157	205	189	

povećanje akademske mobilnosti i mobilnosti radne snage u BiH i u okviru evropskog tržišta rada. Obaveze po Bolonjskoj deklaraciji do sada nisu u potpunosti ispunjene. BiH je potpisnik Bolonjske deklaracije, čime se obavezala na uspostavu sistema osiguranja kvalitete, restrukturiranja i modernizacije programa i kurseva uz omogućavanje mobilnosti profesora i studenata u okviru BiH i šire. Započeta reforma finansiranja visokog obrazovanja se odvija veoma sporo i još uvijek ne daje očekivane rezultate. Provedene su i određene odredbe okvira za kvalifikacije u visokom obrazovanju.

BiH je suočena sa odlivom pameti, naročito mladih i obrazovanih ljudi, što značajno umanjuje kvalitet ljudskih resursa u BiH. Veliki broj mladih i visokoobrazovanih ljudi odlazi iz BiH u potrazi za boljim uslovima života i zaposlenja. Prema Svjetskom ekonomskom forumu BiH je prema odljevu mozгова rangirana na 140. mjesto od 144 zemlje. Struktura upisa na fakultete, ne prati razvojne potrebe BiH niti definisane globalne i EU trendove.

Kao posljedica fragmentirane strukture⁴³ i nedovoljne uređenosti BiH obrazovnog pro-

⁴³ Zakonodavna vlast i obrazovna politika razučeni su na 14 administrativnih jedinica: deset kantona u FBiH, FBiH, Republika

stora mnogi učenici po završetku opšteg obrazovanja⁴⁴ ne stiču vještine koje su im potrebne da se suoče sa potrebama tržišta rada. Rezultat učenika je ispod standarda sa značajnim geografskim razlikama. Kada je u pitanju stručno obrazovanje i obuke, reforme su u toku, ali su spore. Planirana opsežna modernizacija sistema obrazovanja i obuke još se nije ostvarila. Većina opreme dostupne u školama za stručnu obuku je zastarjela, broj nastavnika obučenih u novim metodologijama podučavanja je ograničen, a mogućnosti za sticanje radnog iskustva u preduzećima su minimalne. Nadalje, postojeće mogućnosti za cjeloživotno učenje su veoma ograničene i dostupne samo malom broju radno sposobnog stanovništva. Što se tiče kvalifikacijske strukture registrovanih nezaposlenih osoba u BiH, najveći udio ukupnog broja nezaposlenih osoba čine osobe sa srednjim stručnim obrazovanjem.

Razvoju poduzetničkih vještina nije posvećeno dovoljno pažnje, te ih treba razvijati i kroz

Srpske, Distrikta Brčko i Ministarstvo civilnih poslova BiH. Federalno Ministarstvo obrazovanja i kulture ima koordinacionu funkciju nad kantonima, dok Ministarstvo civilnih poslova BiH ima zadatak da koordinira aktivnosti i usklađuje entitetske.
⁴⁴ WB: Obračun sa fiskalnim izazovima i jačanje perspektiva za rast_Pregled javne potrošnje institucija, 2006.

obrazovni sistem.⁴⁵ Usvojena je Strategija učenja o poduzetništvu u obrazovnim sistemima u BiH za period 2012-2015. Prilike za započinjanje biznisa u BiH su ocjenjene kao nepromjenljive u posljednjih par godina a jedan od razloga tome je nedostatak ljudi koji bi se mogli baviti poduzetništvom. Prema ocjenama stručnjaka u BiH ima jako malo ljudi koji imaju određene sposobnosti i znanja za započinjanje biznisa u regiji. Evidentan je i pad podrške ženama da započnu biznis kao i podrška od strane vlasti preduzećima koja imaju veliki potencijal rasta. Potrebno je otvaranje i jačanje karijernih centara. Pored pristupa obrazovanju baziranom na ključnim kompetencijama i životnim vještinama i elementi razvoja karijere trebaju biti uključeni u obrazovni sistem. Taj proces trebao bi u konačnici rezultirati, u skladu s politikom EU, otvaranjem karijernih centara koji bi bili podrška izgradnji ljudskih potencijala.

Struktura raspodjele sredstava unutar sektora obrazovanja je nepovoljna. Aktualna struktura rashoda u obrazovanje ostavlja malo prostora za unaprjeđenje nastavnog procesa kroz nabavku obrazovnih sredstva, obuku nastavnika i druge svrhe koje bi podstakle poboljšanje procesa učenja.

BiH mora primijeniti pristup razvoju baziran na znanju i kompetentnim ljudskim resursima. Pri tome osnovni pravci u obrazovanju trebaju biti kao i u zemljama EU.

U BiH su uspostavljene dvije agencije za visoko obrazovanje na BiH nivou: Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvalitete i Centar za informisanje i priznavanje dokumenata iz oblasti visokog obrazovanja. Agencija je pridruženi član Evropskog udruženja za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanja. Izgradnja institucionalnih kapaciteta u visokom obrazovanju je primjetno i imala je

pozitivan uticaj na komponentu visokog obrazovanja (priznavanje diploma, upravljanje univerzitetima, institucionalni razvoj univerziteta u BiH, povećana akademska i mobilnost radne snage sa BiH i na evropskom tržištu rada). Kao posljedica rascjepkane strukture i nedostatka organizacije obrazovanja na cjelokupnom prostoru BiH, mnogi studenti po završetku općeg obrazovanja ne steknu potrebne vještine da se nose sa potrebama tržišta rada. Njihovi rezultati su ispod standarda (sa značajnim geografskim razlikama). Kvaliteta obrazovanja je na vrlo niskoj razini, što pokazuje Izvještaj o globalnoj konkurentnosti gdje je BiH veoma nisko rangirana.

Prioriteti:

- ✓ Unaprijediti razvoj vještina i cjeloživotnog učenja
- ✓ Razviti kvalifikacijski okvir u BiH
- ✓ Povećati ravnopravni pristup i sudjelovanje u visokom kvalitetu obrazovanja na svim nivoima, usklađenog sa mjerama za priznavanje kvalifikacija koje podržavaju mobilnost
- ✓ Uvesti poduzetništvo kao ključnu vještinu za razvoj sposobnosti na svim nivoima obrazovanja i osposobljavanja

V.2.2. Povećati industrijsku konkurentnost

BiH spada među najmanje konkurentne evropske zemlje. Zajedno sa ostalim zemljama Jugoistočne Evrope čini najnekonkurentniji region Evrope. U vrijeme globalizacije za poboljšanje konkurentnosti bi trebalo krenuti od toga da svi rezultati i indikatori koji su vezani za ovu politiku moraju biti relevantni na svjetskom nivou što se postiže internacionalizacijom i evropeizacijom nauke i obrazovanja. Evidentna je "tranzicija" naučno istraživačkih sistema prema novom modelu "proizvodnje znanja" koji podrazumjeva heterogenost, interdisciplinarnost i umrežavanje gdje je

⁴⁵ UNDP, Istraživanju višestrukih pokazatelja (MICS) za Bosnu i Hercegovinu 2011–2012.

akcent stavljen na kooperativna istraživanja u saradnji nauke i privrede.⁴⁶ Jedan od načina povećanja industrijske konkurentnosti i ostvarivanja snažnog ekonomskog razvoja je podsticanje konkurentne proizvodnje i distribucije znanja kroz ulaganje u istraživanje i razvoj, klastere i mala i srednja preduzeća. Zemlje EU polaze od toga da su klasteri u velikoj mjeri ključni za povezivanje i jačanje high-tech inovacija i transfera tehnologija a u isto vrijeme jačaju konkurentnost i ekonomski rast u zemlji. Inovacije predstavljaju jedan od faktora prema boljem prosperitetu i ekonomskom rastu zemlje i vrijeme je da zauzmu svoje mjesto u institucionalnim i strateškim okvirima razvoja Bosne i Hercegovine. Uvođenje inovacija i visoke tehnologije u razvoj poduzetništva će pružiti mogućnost mladim poduzetnicima i novootvorenim firmama da doprinesu razvoju malih i srednjih preduzeća i razvoju klastera koji su postali jedna od glavnih politika Evropske Unije.

Prema Globalnom Inovacionom Indexu BiH je rangirana na 81. mjesto od 143 zemlje a nivo investicija u istraživanje i dalje je veoma nizak gdje procijenjena vladina ulaganja iznose tek oko 0,03% BDP⁴⁷. Ulaganja u istraživanja i razvoj zemalja komparatora se kreću u rasponu 0.4-1.5 % njihovog BDP-a, dok EU prosjek iznosi 2.0% BDP-a⁴⁸. Iako postoji dugoročan trend laganog rasta broja istraživača u BiH (781⁴⁹ istraživača na milion stanovnika) i dalje je mnogo manji u odnosu na EU prosjek.

U BiH je usvojen Okvirni zakon o osnovama naučno-istraživačke djelatnosti i koordinacije unutrašnje i međunarodne naučno-istraživačke saradnje BiH i Strategija razvoja znanosti u BiH 2010-2015. kojom se stimuliše oblast istraživanja i inovacija i saradnja između privatnog i javnog sektora. Usvojena je Zajednička Regionalna strategija nauke na području Zapadnog Balkana u oktobru 2013. godine i formirano je

Vijeće za nauku BiH. Za finansiranje istraživačkih aktivnosti BiH ne izdvaja velika sredstva i to onemogućava obnavljanje i izgradnju naučno istraživačkog potencijala. Veći dio istraživačke infrastrukture je zastario; mnogim laboratorijama nedostaju operativni fondovi; nema mogućnosti plaćanja pretplate na naučne časopise, priključak s međunarodnim sistemom komunikacija nije adekvatan; mladi istraživači na univerzitetima nemaju sredstava za obuku u oblasti naučnih istraživanja. Pažnja se treba posvetiti i pojedinačnim inovatorima koji nisu neophodno vezani za univerzitete, institutske laboratorije ili istraživačke centre u preduzećima. Uspjesi koji ostvaruju BiH inovatori veoma često nemaju neka formalna akademska ili istraživačka zvanja a koji na svjetskim smotrama dobijaju najviša priznanja, a njihov stepen primjene u privredi je veoma mali. Tržišni potencijal njihovih pronalazaka ili poboljšanja ostaju neiskorišteni zbog nedovoljne pomoći BiH društva i države.

Okvirni programi EU za istraživanje i razvoj (RTD – Research and Technological Development) su glavni instrument za finansiranje naučno-istraživačkog rada zemalja članica i pridruženih zemalja u ovaj program, kao i za jačanje ERA-e (European research Area – Jedinstveni istraživački prostor) i Unije za inovacije (Innovation Union). Okvirni programi postoje od 1984. godine i trenutno je u toku Horizont 2020.

Prethodnim okvirnim programom za istraživanje, tehnološki razvoj i demonstracijske aktivnosti (FP7) omogućeno je finansiranje zajedničkih istraživanja u strateškim oblastima koja obuhvataju oblasti obrazovanja (inovacije i istraživanja, nauku), zdravstva, infrastrukturu, razvoj malih i srednjih preduzeća i klastere, gdje program još stimulira mobilnost naučno-istraživačkih radnika i izgradnju istraživačke infrastrukture te Program Evropske Zajednice za atomsku energiju i zajednički istraživački centar. Učešće BiH u ovom programu je rezultiralo sa 34 odobrena projekta u ukupnom iznosu od 3,5 miliona EURa i trenutno su aktivna 22 projekta i ukupna stopa uspješnosti

⁴⁶ World Bank World report 2013

⁴⁷ Global Innovation Index 2014

⁴⁸ Global Innovation Index 2014

⁴⁹ Global Innovation Index 2014

BiH iznosi 12,3% u poređenju sa prosječnom stopom EU od 21,6%⁵⁰.

U julu 2014. godine potpisan je Sporazum o pristupanju Bosne i Hercegovine novom programu EU za istraživanje i inovacije Horizon 2020 (za period 2014-2020). Cilj Programa je jačanje saradnje znanstvenog i poslovnog sektora, pri čemu će inovativni i mali i srednji poduzetnici u BiH imati brojne prilike za dodatno finansiranje svojih projekata. Razlozi zbog kojih je BiH pristupila Horizontu 2020 su mogućnost da se iz EU fondova dobiju sredstva za finansiranje naučno-istraživačkog rada, kako istraživačkih institucija, tako i srednjih i malih preduzeća te državnih kompanija, te da se inicira mobilnost bh. istraživača, kao i sveukupna mogućnost da se potpisivanjem sporazuma o naučno-tehničkoj saradnji sa EU i njenim članicama intenzivira međunarodna naučna saradnja. Ovaj sporazum se primjenjuje retroaktivno od 1. januara 2014.,⁵¹ otkada naše naučno-istraživačke, akademske i finansijske institucije, kao i srednja i mala preduzeća, te velike državne kompanije, uključujući i nevladin sektor (razvojne agencije, privredne komore), mogu nominirati prijedloge svojih projekata, te ravnopravno učestvovati kao članovi konzorcija u implementaciji naučno-istraživačkih, inovacijskih i razvojnih projekata koji se finansiraju iz ovog Fonda. Tokom 2014. godine BiH institucije su uspjele povući 570,000 EUR u 5 projekata.

Ono što ohrabruje je da BiH prema pokazateljima Izvještaja o globalnoj konkurentnosti sustiže zemlje iz okruženja u oblastima tehnološke spremnosti, visokog obrazovanja i obuke. Međutim ishodi ovog napretka koji bi trebali biti materijalizirani kroz povećanje inovacija, broj patenata i pokazuju da reforme koje su urađene u ovim oblastima ne daju plodove, odnosno došlo je do povećanja broja visoko-obrazovnih ustanova i diplomanata, ali poboljšanje ishoda još uvijek nije prepoznatljivo. Za finansiranje istraživačkih aktivnosti BiH ne izdvaja velika sredstva i to onemogućava

obnavljanje i izgradnju naučno istraživačkog potencijala.

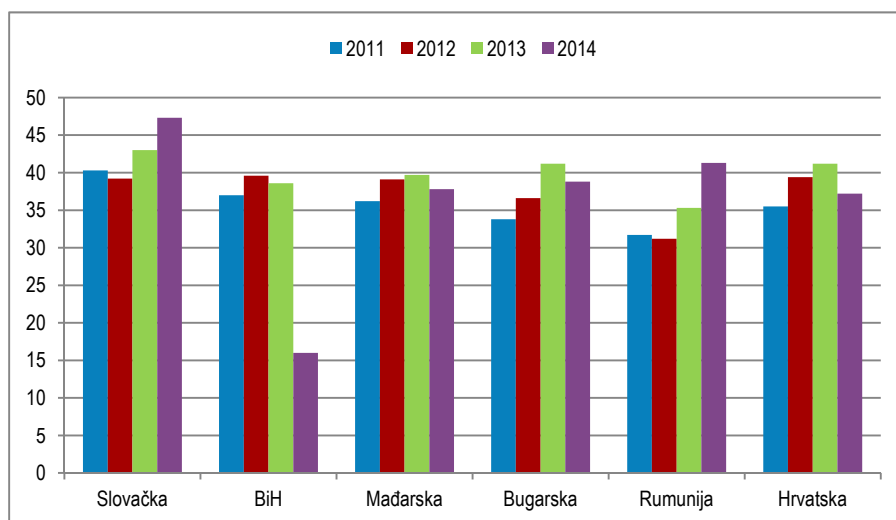
BiH još uvijek nema specifične programe podrške poduzećima glede tehnološke obuke. Stanje se nije bitnije promijenilo u odnosu na prethodnu godinu u cijeloj regiji i još uvijek postoje velike prepreke u saradnji između univerziteta, istraživačkih centara i malih i srednjih preduzeća. Mala i srednja preduzeća u EU predstavljaju značajan izvor zapošljavanja i dodane vrijednosti. Polazeći od toga, potrebno je kroz obrazovni sistem, prvenstveno kroz osnovno i srednjoškolsko obrazovanje, poduzimati aktivnosti koje potiču na poduzetničko razmišljanje. Određene aktivnosti u BiH već postoje, ali na dobrovoljnoj bazi, te ih treba sistematizirati i uvesti u školski sistem kao obavezu.

Klasteri (koncentracija međusobno povezanih kompanija, specijalizovanih snabdjevača, pružaoca usluga, savjetodavnih, naučnih i drugih institucija u određenom sektoru) su od velike važnosti za konkurentnost jedne ekonomije. Cilj njihovog osnivanja je povećanje produktivnosti sa kojom će preduzeća biti konkurentnija. Prisutnost razvijenih klastera u BiH je znatno opala u poređenju sa prethodnim godinama i od velike je važnosti da se radi na njihovom razvijanju i umrežavanju. BiH nema adekvatnog razvoja ili transfera inovativnih tehnologija i razvijenih vještina uposlenika, što uz partnerstvo firmi čini kritične faktore uspjeha u razvoju klastera koji u BiH nisu dovoljno razvijeni. Prema anketama Svjetskog ekonomskog foruma rasprostranjenost razvijenih klastera u BiH znatno je manja u poređenju sa zemljama Europske unije (vidjeti grafikon).

⁵⁰ Progress report 2014

⁵¹ Progress report 2014

Grafikon 18: Stanje razvijenosti klastera, BiH I komparatori

Izvor: GII 2014

Prioriteti:

- ✓ Osigurati da ishodi obrazovanja i stečene kompetencije odgovaraju potrebama konkurentne ekonomije
- ✓ Podržavati posebnim programima povezivanje istraživačkih centara i izvoznih preduzeća
- ✓ Razvoj klastera, umrežavanje i saradnja sa klasterima u EU i jugoistočnoj Evropi
- ✓ Podržati razvoj snažno rastućih malih i srednjih poduzeća putem razvoja tehnoloških parkova, industrijskih parkova, inkubatora i poslovnih zona

V.2.3. Unaprijediti kulturu i kreativne sektore

Kulturne industrije predstavljaju poseban ekonomski sektor koje mogu da potpomognu jačanje regionalnih potencijala, uzimajući u obzir evropsko historijsko naslijeđe. Obuhvatajući širok raspon djelatnosti od knjige, filma, audiovizuelnog domena, do zanatskih proizvoda i dizajna, one su usko vezane i uz pitanje očuvanja i unapređenja kulturne raznolikosti. Kulturna produkcija je u svijetu postala jedan od glavnih faktora ekonomije. Odnos između kulturnog i ekonomskog razvoja i njegov utjecaj na tržište rada sve više

postaje oblast diskusija na evropskom nivou. Ekonomski razvoj manjih i velikih gradova u regiji može se unaprijediti raznim mjerama udruženim s kulturom i kulturnim industrijama, što osigurava, pospješuje i otvara nove mogućnosti zapošljavanja.⁵²

U narednom periodu u BiH upravo kulturna industrija može da zauzme značajno mjesto u ekonomskom razvoju. To je neiskorišteni resurs koji može doprinijeti porastu ugleda zemlje kroz promociju kulturne i historijske baštine. Da bi se to postiglo neophodna je aktivna kulturna politika, aktivna ekonomska politika, podrška politike urbanog razvoja, integriranje urbane i regionalne politike, kao i odgovarajući evropski kontekst. Ulaganje u kulturu može doprinijeti kreiranju novih radnih mjesta, smanjenju siromaštva, potiče razvoj novih tehnologija i utiče na poboljšanje opšte kvalitete života, te ojačava ugrožene skupine stanovništva da učestvuju u društvenim procesima. Uloga kulture u izgradnji identiteta kroz obnovu kulturnog naslijeđa je značajna i specifična za BiH. Jako je važno da javne politike koje regulišu

⁵² U Evropskoj uniji je, naprimjer, u 1995. godini bilo neposredno zaposleno samo u ovom sektoru oko 2,5 do 3 miliona ljudi.

ekonomski razvoj imaju za cilj stimulisanje razvoja kulture i kulturnih industrija, uspostavu sistema koji će pomoći kreiranje kulturnih distrikta, razvoj kulturnog turizma, i subvencioniranje firmi koje proizvode kulturna dobra i usluge odnosno subvencioniranje kulturnih industrija.

Kultura i kulturne industrije se širom svijeta suočavaju sa teškim uslovima rada i mnogi trendovi za koje mislimo da su specifični za BiH su globalnog karaktera, te se sve zemlje suočavaju sa mnoštvom istih ili sličnih problema od kojih je možda najvažniji kako stimulisati ekonomski razvoj i očuvati umjetnost i kulturu koja je značajan katalizator ekonomskog razvoja. U ovom kontekstu, nadležne institucije trebaju promovirati koncept intelektualnog vlasništva koji će biti primjenjiv na cijelom teritoriju BiH, te strateški urediti davanje kolektivnog trademarka proizvođačima kulturnih dobara i usluga, uspostavu standarda kvalitete, stimulisati rad malih i srednjih preduzeća u sektoru kreativnih i kulturnih industrija. Obrazovne institucije u svoj rad trebaju uključiti izučavanje novih oblasti kao što su ekonomije kulture i umjetnosti, menadžment u kulturi i sl. Svi nivoi vlasti, uključujući i lokalne zajednice, trebaju revidirati svoje razvojne strategije da u njih uključe kulturu i njen utjecaj na razvoj. Saradnja domaćih i međunarodnih institucija može doprinijeti razvoju kulturnih programa koji mogu značajno doprinijeti ekonomskom razvoju i zbog toga se kultura i kulturno naslijeđe ne smiju izostaviti iz svih razvojnih programa.

Strateška upotreba kulture u procesu razvoja zasnovana je na promišljanju lokalnih resursa i komparativnih i kompetitivnih prednosti jednog područja. Urbane sredine zbog same činjenice da imaju veći broj stanovnika su pod većim utjecajem kulture i kulturnih industrija. Što se tiče razvoja ruralnih regija, način na koji kultura konkretno potpomaže lokalni održivi

razvoj je u sektoru turizma. Turizam zaslužuje posebnu pažnju u oblasti usluga, jer ostvaruje preko polovice priliva sektora usluga u Bosni i Hercegovini. Za dalji razvoj turizma potrebno je povećati njegovu konkurentnost. Analiza Svjetskog vijeća za putovanja i turizam predviđa da bi zaradom od međunarodnih posjetilaca i turističkog proizvoda BiH mogla generirati 15% BiH izvoza do 2019. godine⁵³. Ukupan doprinos turizma BDP-u je 7% i prema svjetskim procjenama mogao bi narasti za 6,2% do 2022. godine⁵⁴. Također, ohrabruje i činjenica da je prema izvještaju Svjetskog ekonomskog foruma, BiH u oblasti turizma popravila svoj rang u 2013. godini za sedam mjesta u odnosu na 2011. godinu, odnosno, sa 97. mjesta prešla na 90. mjesto.⁵⁵

Turizam se često spominje kao strategija za spašavanje BiH ekonomije. Ulaganje u turizam podrazumijeva različite forme turizma – kulturni turizam baziran na historiji, materijalnom naslijeđu (zanatima, tradiciji) i turizam baziran na eno-gastronomskim produktima. Kada je kulturni turizam u pitanju trebamo razmotriti nekoliko uloga: obrazovnu, kulturnu i rekreacionu ulogu kulturnog turizma. Avanturistički turizam, ekoturizam, interes za folklor, zanate, banjski turizam i mnoge druge kategorije samo su neke od vrsta kulturnog turizma koji se može razviti u BiH. Materijalno kulturno naslijeđe može biti dobra početna baza i instrument lokalnog razvoja u BiH zbog obilja naslijeđa koje nalazimo na svakom koraku i zbog kompatibilnosti sa razvojem kulturnog turizma. Baziranje na malim i srednjim preduzećima koja promoviraju materijalno kulturno naslijeđu dozvoljava razvoj na osnovu lokalnih specifičnosti i karakteristika regiona.

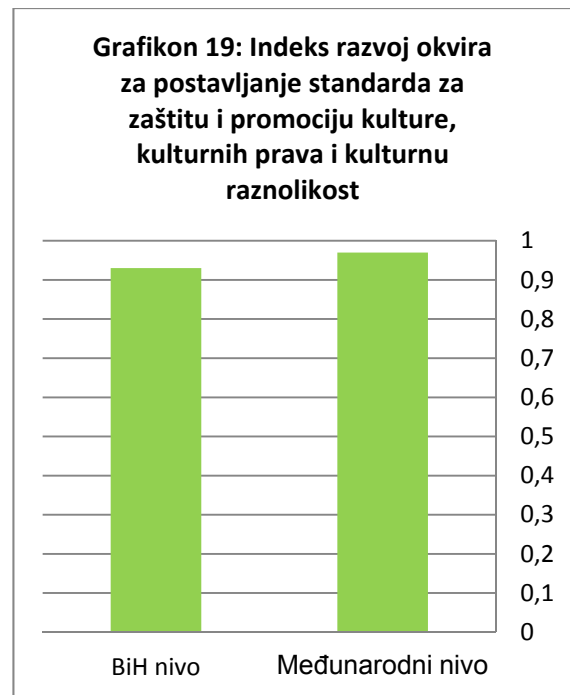
⁵³ USAID i Kraljevina Švedske, Izgledi BH industrije u 2013. godini (februar 2013).

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Svjetski ekonomski forum, Izvještaj 2013.-2014.

Instrumentalizacija kulture u proizvodnji, distribuciji i potrošnji proizvoda i usluga jako je važna za izradnju komparativnih i kompetitivnih prednosti pojedinih sektora i ekonomije (i na mikro i na makro nivou). Kultura kao generator radnih mjesta podrazumijeva promijenu javne politike prema umjetnicima i kulturnim djelatnicima. Najzad, neophodna je podrška razvijanju zanata, kulturnog turizma i obezbjeđivanje kontinuiranih kulturnih aktivnosti koje se mogu izgraditi oko već uspostavljenih festivala u BiH.

Izvor: UNESCO, Razvojni indikatori za kulturu

Prioriteti:

- ✓ Jačati sektor kulturnih industrija
- ✓ Jačati ulogu kulture u ekonomskom razvoju BiH
- ✓ Kreirati mapu aktivnosti za razvoj kulturog turizma

V.3. Održiv rast

Kako je definisano u Strategiji Jugoistočne Evrope 2020 „održivi rast zahtijeva održivu i pristupačnu transportnu i energetska infrastrukturu, konkurentnu ekonomsku bazu i ekonomiju zasnovanu na efikasnom korištenju resursa.“⁵⁶

V.3.1. Ravnomjeran regionalni razvoj

Ravnomjeran regionalni razvoj ima za cilj da doprinese ukupnom nacionalnom rastu i razvoju stvaranjem uslova koji će smanjiti društvene i ekonomske razvojne nejednakosti među regijama, omogućiti svim područjima da postanu konkurentna, te uspostaviti okvir za koordinisane nacionalne, regionalne i lokalne inicijative kojima je cilj unaprjeđenje ekonomskog i društvenog razvoja zemlje.

Jedan od ključnih pristupa ka ravnomjernom regionalnom razvoju jeste stvaranje policentričnih privrednih središta i regionalno-specifičnih inovacionih sistema. To može biti omogućeno mapiranjem ključnih regionalno-specifičnih postojećih i/ili mogućih privrednih klastera koji se baziraju na upotrebi preovladujućih lokalnih resursa (prirodni resursi, tradicionalna znanja i vještine, poduzetnički potencijal pojedinih regiona). Potrebno je poticati lokalne inicijative i integralni razvojni pristup, kao i razvijati i modernizovati transportnu infrastrukturu.

Ravnomjeran regionalni razvoj ima za cilj da doprinese ukupnom nacionalnom rastu i razvoju stvaranjem uslova koji će smanjiti društvene i ekonomske razvojne nejednakosti među regijama, omogućiti svim područjima da postanu konkurentna, te uspostaviti okvir za koordinisane nacionalne, regionalne i lokalne inicijative kojima je cilj unaprjeđenje ekonomskog i društvenog razvoja zemlje.

Jedan od ključnih pristupa ka ravnomjernom regionalnom razvoju jeste stvaranje policentričnih privrednih središta i regionalno-specifičnih inovacionih sistema. To može biti omogućeno mapiranjem ključnih regionalno-specifičnih postojećih i/ili mogućih privrednih klastera koji se baziraju na upotrebi preovladujućih lokalnih resursa (prirodni resursi, tradicionalna znanja i vještine, poduzetnički potencijal pojedinih regiona). Potrebno je poticati lokalne inicijative i integralni razvojni pristup, kao i razvijati i modernizovati transportnu infrastrukturu.

Transportna infrastruktura je važan segment ekonomskog razvoja, stvaranja konkurentnog poslovnog okruženja kao i ravnomjernog regionalnog razvoja i predstavlja važnu podlogu za održivi razvoj zemlje. Razvijen transportni sistem olakšava i potiče mobilnost ljudi i roba te, smanjivanjem saobraćajne izolovanosti, omogućava rast produktivnosti i stvara pretpostavke za uravnotežen regionalni razvoj.

Bosna i Hercegovina je tranzitna zemlja za transevropsku transportnu mrežu, sa posebnim značajem koridora Vc od Budimpešte do luke Ploče u Hrvatskoj. Koridor Vc, ukupne dužine kroz BiH od 336 km, koji će BiH povezati s evropskim transportnim sistemom, bi trebao biti završen do 2020. godine.

Iako je u obnovu oštećene transportne infrastrukture uloženo mnogo sredstava kroz razne projekte, aktuelno stanje je još uvijek nezadovoljavajuće, djelimično i zbog nedovoljnih sredstava za redovno održavanje. Postoji velika potreba za unaprjeđenjem opšte transportne infrastrukture u BiH u skladu sa dogovorenim sveobuhvatnom mrežom Transportne opservatorije za Jugoistočnu Evropu (SEETO). Međutim, nedostaje transportna politika na nivou države i ključni sektorski

⁵⁶Regionalno Vijeće za saradnju, Strategija za Jugoistočnu Evropu 2020

strateški dokument, kao i za sve podsektore u okviru transporta.

Izveštaj o globalnoj konkurentnosti Svjetskog ekonomskog foruma (2013.-2014. godine) pokazuje da je kvalitet opšte infrastrukture u BiH nezadovoljavajući (BiH se nalazi na 127. mjestu od 148 zemalja). Transportna infrastruktura je na nižem stepenu razvoja nego u zemljama u okruženju, dok je u odnosu na prosječnu razvijenost EU zemalja u značajnom zaostatku. Ne samo da se BiH nalazi ispod nivoa razvijenosti zemalja novih članica EU⁵⁷ u oblasti vazdušnog saobraćaja, nego uveliko zaostaje i u cestovnom i željezničkom saobraćaju. Postoji velika zabrinutost vezana za sigurnost na cestama obzirom da je BiH jedna od zemalja sa najvećim brojem saobraćajnih nezgoda na putevima u Evropi⁵⁸.

Tabela 8: Pokazatelji infrastrukture Svjetskog ekonomskog foruma za BiH

		Rang
Pokazatelji infrastrukture:	Ocjena (1-7)	148 zemlje
Kvalitet opšte infrastrukture	3,1	127
Kvalitet cesta	3,1	104
Kvalitet željezničke infrastrukture	3,0	55
Kvalitet lučke infrastrukture	1.8	147
Kvalitet infrastrukture zračnog saobraćaja	2.0	148
Kvalitet snabdjevanja el. energijom	6.5	15

Izvor: Svjetski ekonomski forum, Globalni izvještaj o konkurentnosti 2013-2014

Najveći broj putnika u BiH se prevozi drumskim saobraćajem (oko 93%) dok željeznički saobraćaj u broju prevezenih putnika učestvuje sa tek oko 3%. Ovo za posljedicu ima znatno opterećenje putne infrastrukture i sve veću emisiju plinova

staklene bašte. I pored toga, učešće emisije plinova sa efektom staklene bašte iz sektora transporta je niže u poređenju sa zemljama EU: manje od 7% od ukupne vrijednosti emisija, dok je u zemljama EU oko 20%⁵⁹.

Učešće željezničkog saobraćaja u ukupnom prevozu roba u BiH u periodu 2006.-2013. godine pokazuje negativan trend kretanja u odnosu na učešće cestovnog saobraćaja u prevozu roba (mil. tkm). Tako je u 2013. godini učešće željezničkog transporta u ukupnom prevozu roba u BiH iznosilo 32% što je manje za 4 procentna poena u odnosu na posmatranu 2011. godinu⁶⁰.

Otvaranje tržišta u željezničkom saobraćaju praktično još nije ni započelo zbog velikog uticaja državnog vlasništva. Finansijska situacija u obje entitetske željeznice (koje su se vertikalno integrisale) je veoma teška. I pored viška zaposlenih nedostaje kompetentan kadar a ni u jednom od ova dva preduzeća nije došlo do razdvajanja operativnih funkcija od upravljačke infrastrukture kako je predviđeno Prvim paketom direktiva o željeznicama. BH željeznička javna korporacija usvojila je „Plan investiranja u željezničku infrastrukturu u BiH za period 2015 – 2020. godina sa projekcijom do 2025. godine“. Regulatorni odbor za željeznice BiH je u 2014.-2015. godini donio određene podzakonske akte bitne za stvaranje jedinstvenog transportnog sistema.

U 2014. godini je napredovala implementacija druge faze obnove željezničke infrastrukture u BiH. U prvoj fazi su sanirane pruge za male brzine bez odgovarajuće signalizacije i telekomunikacije. U okviru druge faze rehabilitacije vrši se obnova pruga i pružnih postrojenja s modernizacijom. Prisutan je i problem uskog grla u slučaju tunela Ivan i nagiba Bradina, što sprječava razvoj kombi-

⁵⁷ Bugarska, Hrvatska, Mađarska, Rumunija i Slovačka

⁵⁸ Svjetska zdravstvena organizacija, Globalni izvještaj o sigurnosti na putevima, 2013.

⁵⁹ Prvi nacionalni izvještaj BiH prema UNFCC

⁶⁰ BHAS, Saopštenje, Transport, broj 4., 2014. godina

novanog transporta. Što se tiče intermodalnog transporta važno je prepoznati kao prioritet razvoj ekološkog i konkurentnog intermodalnog transporta kao i sistema mobilnosti.

BiH je aktivan učesnik u implementaciji Strategije EU za dunavski region koja se odnosi na prioritetno područje 1, a u cilju poboljšanja mobilnosti i multimodalnosti u plovidbi unutrašnjim vodama. Transportna mreža vodenim putem je jedan od prioriteta ali problem predstavljaju minirana područja i obnova plovnog puta rijeke Save. Prevoz vodenim putevima je od velike važnosti uzimajući u obzir da direktive EU nalažu da se svaki opasan teret mora prevoziti riječnim putem, u cilju rasterećenja i veće sigurnosti u odnosu na putni i željeznički saobraćaj. Potrebno je donijeti i propise o unutrašnjoj plovidbi koji trebaju biti usklađeni sa *acquisem*.

Agencija za pružanje usluga u zračnoj plovidbi Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Agencija) je početkom 2014. godine preuzela sve nadležnosti i kadar entitetskih direkcija za civilno zrakoplovstvo. Agencija je od 13.11.2014.g. počela sa pružanjem usluga u dijelu zračnog prostora između 10.000 i 32.000 stopa (približno 3.000 – 10.000 metara), čime je preuzeta kontrola dijela bh. neba. Potrebno je provesti daljnje aktivnosti kako bi se osigurala usklađenost s zahtjevima iz Sporazuma o Zajedničkom evropskom vazдушnom prostoru i u drugim područjima prije nego što Bosna i Hercegovina bude mogla postići završetak Faze 1 u pogledu ekonomskih propisa i sigurnosti vazdušnog saobraćaja.

BiH je aktivno uključena u međunarodnu saradnju u oblasti infrastrukture i transporta. U oblasti drumskog transporta BiH učestvuje u radu radne grupe za cestovni transport međunarodnog transportnog foruma, zatim u radu Međuvladine organizacije za međuna-

rodni prevoz željeznicom, kao i projektu Trans-evropske željeznice i Međunarodne pomorske organizacije. Članica je regionalne mreže Transportni observatorij za Jugoistočnu Evropu (SEETO) gdje učestvuje u radu Radne grupe za bezbjednost drumskog saobraćaja i Radne grupe za željeznicu. BiH doprinosi provedbi Memoranduma o razumijevanju o razvoju osnovne transportne regionalne mreže Jugoistočne Evrope. U 2014. godini usvojena je Strategija EU za Jadransko-Jonsku regiju u koju pored BiH ulazi još sedam zemalja: Italija, Slovenija, Grčka, Hrvatska, Albanija, Srbija i Crna Gora. Opšti cilj pomenute strategije je promocija održivog ekonomskog i društvenog napretka u regiji zahvaljujući rastu i stvaranju radnih mjesta, te unaprjeđenje konkurentnosti i povezanosti regije, uz istovremeno očuvanje životne sredine te osiguravanje zdravog i uravnoteženog morskog i obalnog ekosistema.

Glavni nedostaci u sektoru transporta su loše stanje saobraćajne infrastrukture i nepostojanje politike i strategije transporta na nivou države, a izazovi koji predstoje su harmonizacija legislative sa *acquisem* i implementacija iste.

Prioriteti:

- ✓ Uspostava sistema koji će doprinjeti ravnomjernom regionalnom razvoju
- ✓ Usvajanje regulatornog okvira za transport
- ✓ Razvoj svih vidova transporta u BiH po modelu koji omogućava održiv razvoj transportnog sistema u funkciji energetske efikasnosti, uz vođenje brige o životnoj sredini i veće sigurnost svih učesnika u saobraćaju
- ✓ Liberalizacija željezničkog saobraćaja

V.3.2. Poboljšanje upravljanja okolišem i razvoj okolinske infrastrukture uz povećanje otpornosti na klimatske promjene

BiH se nalazi na samom početku kad je riječ o usklađivanju sa acquisem EU u oblasti životne sredine i klimatskih promjena. Vijeće ministara BiH je u 2013. godini usvojilo Strategiju prilagođavanja na klimatske promjene i niskoemisionog razvoja za Bosnu i Hercegovinu. Pomenuta strategija ističe aktivnosti koje će omogućiti ekonomski rast i spriječiti uništavanje okoline u sektorima kao što su: poljoprivreda, biodiverzitet i osjetljivi ekosistem, energija, šumarstvo, zdravlje stanovništva, turizam i upravljanje vodama. Akcenat je na dvjema usko vezanim komponentama: prilagođavanje na klimatske promjene i smanjenje emisije. Istaknute su dvije oblasti za moguće ublažavanje klimatskih promjena: unapređenje efikasnosti i smanjivanje emisija plinova staklene bašte nastalih prilikom iskopavanja uglja i u termoelektranama, kao i u oblasti obnovljivih izvora energije⁶¹. U sektoru proizvodnje električne energije strategija poentira zamjenu postojećih termoelektrana sa novim efikasnijim elektranama. Pored toga istaknut je i rad na poboljšanju energetske efikasnosti u zgradarstvu, jer na zgrade otpada najveći dio emisije plinova staklene bašte. Takođe, cilj je smanjiti očekivani rast zagađenja od saobraćajnih izduvni gasova ulažući u željeznice i javni saobraćaj. Potrebno je uložiti napore da se ova strategija pretoči u sektorske politike i strategije.

Iako su emisije CO₂ po glavi stanovnika u BiH u nivou prosjeka zemalja u Evropi⁶², po jedinici BDP-a su vrlo visoke (1,59 kg ekvivalentna CO₂ po jednom euru u 2008. godini što je skoro

četiri puta više u odnosu na prosjek EU)⁶³. Najznačajniji izvor emisije ugljendioksida je energetska sektor koji sa 74% doprinosi emisiji⁶⁴. Samim tim potencijal za smanjenje emisije štetnih gasova u tom sektoru je najveći. Većina emisija nastaje u proizvodnji uglja i u termoelektranama u procesu proizvodnje električne energije. Ostali izvori emisije uključuju poljoprivredu (12%), industrijske procese (11%) i otpad (3%)⁶⁵. BiH ima potencijala da smanji emisije CO₂, gdje značajna pokrivenost šumama BiH teritorije predstavlja ogroman potencijal upijanja, a time i ublažavanja klimatskih promjena.

Međutim, još uvijek nisu preduzete mjere za ispunjavanje obaveze ublažavanja štetnog uticaja na životnu sredinu do 2020. godine u kontekstu pridruživanja Sporazumu iz Kopenhagena. Takođe je potrebno izraditi sveobuhvatnu cjeodržavnu klimatsku politiku i strategiju u skladu sa očekivanim Okvirom za klimatske i energetske politike EU do 2030. godine.

Savjet ministara BiH je usvojio Akcioni plan za zaštitu od poplava i upravljanje rijekama u BiH za period 2014 - 2017⁶⁶, kojim se stvara okvir u kojem će pitanja zaštite od poplava i upravljanja vodama biti tretirana na usklađen i koordiniran način, kako u BiH tako i na regionalnom nivou. U pogledu kvaliteta vode, u državi još nije osiguran usklađen pristup upravljanju vodama. To podrazumijeva provedbu zakona o vodama i planova za praćenje i upravljanje riječnim slivom.

U pogledu upravljanja otpadom, intenzivirane su radnje na planiranju upravljanja čvrstim otpadom tako što su završene studije za odabir lokacija za buduće regio-

⁶¹ MVTEO, Strategija prilagođavanja na klimatske promjene i niskoemisionog razvoja za BiH, 2013.godina

⁶² 8,1 tona po glavi stanovnika. Izvor: World Bank 2013., "World Development Indicators 2013."

⁶³ Izvor: World Bank 2013., "World Development Indicators 2013."

⁶⁴ UNDP, Napredak u realizaciji Milenijumskih razvojnih ciljeva u BiH, 2013

⁶⁵ UNDP, Napredak u realizaciji Milenijumskih razvojnih ciljeva u BiH, 2013

⁶⁶ 119. sjednica Savjeta ministara BiH, 21.1.2015. godina

nalne sanitarne deponije, kao i planovi upravljanja komunalnim otpadom za odabrane regione. U 2013. godini usvojena je Strategija upravljanja radioaktivnim otpadom u Bosni i Hercegovini⁶⁷ kao i Zakon o odgovornosti za nuklearnu štetu⁶⁸ na nivou BiH. Održivo upravljanje otpadom svuda u svijetu postaje jedan od ključnih područja inovacija te razvoja zelene industrije i novih radnih mjesta, zbog toga je i u BiH u nedostaku mogućnosti za zapošljavanje neophodno, da javne politike posvete više pažnje održivom upravljanju okoliša te razvoju zelenih industrija na osnovu upravljanja otpadom te uz poboljšanje životne sredine aktivno doprinesu ka razvoju novih radnih mjesta.

Mine i eksplozivni ostaci rata predstavljaju ozbiljnu prijetnju za sigurnost, zdravlje i živote civilnog stanovništva i prepreku društvenom i ekonomskom razvoju na nacionalnom i lokalnom nivou. Iako se u Strategiji protuminskog djelovanja navodi da Bosna i Hercegovina mora biti očišćena od mina do 2019. godine, tekuća dinamika ne daje razloga za optimizam. Za deminiranje preostalog zemljišta potrebni su značajni resursi.

Pored slabe usklađenosti sa acquisem, ne postoji ni sistemsko praćenje životne sredine u BiH, niti sistem izvještavanja zbog kompleksne podjele odgovornosti i obaveza između države, entiteta, kantona i opština. Poseban izazov predstavlja nedostatak velikog broja podataka i pokazatelja, ali i nedostatak kapaciteta za prikupljanje podataka kako bi se moglo sveobuhvatno sagledati stanje životne sredine u BiH.

Prioriteti:

- ✓ Jačanje institucionalnih i profesionalnih kapaciteta za razvoj i

provođenje okolišne i klimatske politike, praćenje emisija plinova staklene bašte, kao i planiranje, provođenje, praćenje i izvještavanje i verifikovanje mjera za ublažavanje klimatskih promjena.

- ✓ Harmonizacija pravnog okvira vezano za zaštitu životne sredine i klimatske akcije
- ✓ Poboljšanje efikasnosti upravljanja otpadom te promocija ekološke (zelene) industrije

V.3.3. Brži i efikasniji razvoj poljoprivrede i ruralni razvoj

Poljoprivreda u Bosni i Hercegovini, jednako kao i cijelom svijetu, pod stalnim je uticajem promjena i izazova, i niza drugih faktora koji utiču na prihode poljoprivrednih proizvođača, strukturu proizvodnje, investicije, trgovinu, profit i dr. Tokom poslednjih nekoliko godina poljoprivredno-prehrambeni sektor u BiH se susreo sa mnogobrojnim promjenama, reformskim procesima kao i problemima i izazovima, a naročito kada je riječ o proizvodnji i trgovini poljoprivrednim proizvodima. Svakako ono što se posebno značajno odrazilo na trendove u proizvodnji i trgovini, i cjelovitom poljoprivrednom sektoru su nepovoljni vremenski uslovi, naročito 2010., 2012. i 2014. godine, kao i izmjena uslova u trgovini ulaskom Republike Hrvatske u Evropsku uniju od 01.07.2013. godine.

Bosna i Hercegovina je zemlja sa izrazitim ruralnim obilježjima u kojima, prema procjenama, živi oko 51% ukupnog stanovništva⁶⁹. Karakteristika ruralnih područja u BiH su nerazvijenost, depopulacija, starenje stanovništva, nizak nivo zapošljavanja i loši socio-ekonomski uslovi koji čine ovaj prostor pasivnim i manje poželjnim za život. S druge

⁶⁷ Službeni glasnik BiH, broj 1/14

⁶⁸ Službeni glasnik BiH, broj 87/13

⁶⁹ UNDP, Nacionalni izvještaj o humanom razvoju za 2013.govinu, Ruralni razvoj u BiH, Mit ili realnost.

strane, ruralna područja posjeduju prirodna bogatstva, brojna kulturna naslijeđa i druge pogodnosti koje se smatraju temeljem ruralnog razvoja. Poljoprivreda je osnovna, ali ne i jedina raspoloživa moguća aktivnost stanovnika ruralnih područja.

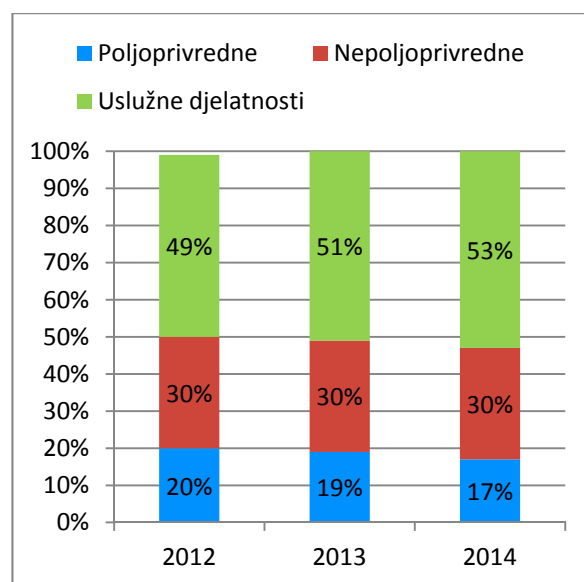
Značaj poljoprivrednog sektora u BiH se ogleda u učešću u stvaranju ukupne bruto dodate vrijednosti, zapošljavanju stanovništva i obezbjeđenju prehranbene sigurnosti, kao i u trgovinskoj razmjeni.

Učešće sektora poljoprivrede, šumarstva i ribolova u BDP BiH za 2013⁷⁰. godinu iznosilo je 6,97% i veće je za 0,73% u poređenju sa 2012. godinom. Ipak kada se posmatra učešće ovog sektora u BDP-u za period 2005.-2012. godina evidentno je smanjenje učešća sa 8,5% na 6,2%, što ukazuje na konstantan pad poljoprivrede u stvaranju bruto domaće proizvodnje. Obzirom na značaj poljoprivrednog sektora u BDP kao i stvaranju bruto dodane vrijednosti u Bosni i Hercegovini i poređenjem sa npr. zemaljama regiona, evidentno je da je situacija slična, s tim što je u Srbiji, Makedoniji i Albaniji značaj poljoprivrede mnogo veći, dok u poređenju sa zemaljama EU poput npr. Njemačke, udio poljoprivrede u ukupnoj bruto dodanoj vrijednosti je manji, što ukazuje da druge privredne grane koje imaju veći doprinos u BDP imaju i veće učešće. Siromašnije zemlje, odnosno one kod kojih je slabija ekonomska situacija imaju veći udio poljoprivrede u bruto dodatoj vrijednosti kao što je i slučaj npr. kod Rumunije.

U poljoprivrednoj djelatnosti je, prema podacima za 2014. godinu, zaposleno oko 139.000⁷¹ zaposlenih od čega je po procjenama oko 60% muškaraca i 40% žena. Pad privredne aktivnosti, kao i učešća

poljoprivrede i vrijednosti poljoprivredne proizvodnje uticao je i na smanjenje broja zaposlenih i u poljoprivrednoj djelatnosti u periodu od tri posljednje godine sa 167.000, koliko je bilo zaposleno 2012. godine, na 139.000 u 2014. godini što je za 28.000 ili 17% manje. Trend smanjenja broja zaposlenih je evidentan i kod muškaraca i žena, s tim što je veći pad broja zaposlenih žena i to za 22%, dok je broj zaposlenih muškaraca manji za 13,13% u posljednje tri godine.

Grafikon 20: Struktura zaposlenih po području djelatnosti u BiH

Izvor: Anкета o radnoj snazi 2014

Kada je riječ o zemljištu, kao jednom od najznačajnijih prirodnih resursa za poljoprivredu, ono svojom raspoloživošću, kvalitetom i dostupnošću ponajviše određuje ekonomski potencijal poljoprivrednog sektora neke zemlje. Poljoprivredno zemljište u BiH se već duže vrijeme ne koristi u skladu sa opštim društvenim interesom, a sve veće površine obradivog zemljišta ostaju napuštene i neobrađene. Među najvažnijim uzrocima nedovoljne proizvodnje osnovnih poljoprivrednih proizvoda u BiH je taj što se u proteklom periodu nisu intenzivnije koristili postojeći proizvodni poljoprivredni kapaciteti. Poljoprivredno zemljište u BiH zauzima

⁷⁰ Podaci o BDP za BiH za 2014. godinu nisu bili dostupni u periodu izrade ovog izvještaja.

⁷¹ BHAS, Anкета o radnoj snazi 2014. godine, Tematski bilten 10.

2.572.000 ha što predstavlja polovinu ukupne površine zemljišta. Od toga je obradivo 62% poljoprivrednog zemljišta, dok se oranično zemljište prostire na oko 1 milion hektara⁷². Oranične površine prema načinu korištenja, prema statističkim podacima za 2014. godinu, iznosile su 1.011 hiljada ha od čega je 501 hiljada hektara zasijano, 508 hiljada ha su ugari i neobrađene oranice, a oko 2 hiljade hektara čine rasadnici i ostalo na oranicama. Evidentno je da se zasijana oranična površina tokom tri posljednje godine smanjila sa 527 hiljada ha, koliko je iznosila 2012. godine, na 501 hiljadu ha u 2014, što je manje za 26 hiljada ha ili 5%. U odnosu na zasijane oranice, neobrađene oranice i ugari bilježe povećanje od 2012. godine sa 476 hiljada ha na 508 hiljada ha u 2014. godini, ili za 6,8% odnosno za 32 hiljade ha. Po prvi put u BiH je zabilježeno da je omjer zasijanih oraničnih površina i neobrađenih oranica 49,55:50,2%, u korist neobrađenih površina. Struktura zasijanih površina se ne mijenja već dugi niz godina. Najveće učešće u ukupno zasijanim površinama sa 58% imaju žitarice, zatim krmno bilje sa 26%, povrće oko 15%, i industrijsko bilje oko sa učešćem od svega 1%. Potencijali poljoprivredne proizvodnje u BiH koji se ogledaju u povoljnim agroklimatskim uslovima, velikom broju najrazličitijih poljoprivrednih kultura, kvalitetnom poljoprivrednom zemljištu, proizvodima solidnog kvaliteta i tradicije, velikom broju autohtonih i izvornih proizvoda, tradiciji, znanju i trudu poljoprivrednih proizvođača, nisu iskorišteni u potpunosti.

Prema preliminarnim rezultatima popisa stanovništva koji je sproveden u oktobru 2013. godine a uključivao je i modul pitanja iz poljoprivrede, oko 340.000 domaćinstava je identifikovano kao poljoprivredna. U sistemu registracije poljoprivrednih gazdinstava koja

ostvaruju pravo na podsticaje u poljoprivredi broj gazdinstava iznosi oko 90.000. Prosječna veličina oko 50% gazdinstava je 2 ha, dok je veličina više od 80 % gazdinstava manja od 5 ha⁷³. Poljoprivredno zemljište malih i srednjih gazdinstava podijeljeno je u prosjeku na 7 do 9 parcela.

Politika poljoprivrednih podrški u BiH je na nivou entiteta i BD BiH, i te se politike razlikuju po iznosu, namjeni i kriterijumima raspodjele. Ukupna suma sredstava namijenjenih poljoprivrednim proizvođačima u BiH u 2014. godini je bila najniža ukoliko se poredi sa visinom sredstava izdvojenih tokom prethodnih šest godina (od 2009 do 2014. godine). Naime, sa ukupno izdvojenih 139,1 milion KM, poljoprivredni budžet je manji od budžeta iz prethodne godine za oko 5,6 miliona KM, odnosno za oko 4%. Sredstva podrške koja se izdvajaju za poljoprivredu u BiH, u prosjeku nešto manje od 80 miliona eura, najniža su u poređenju sa zemljama regiona (gdje Srbija za poljoprivredu izdvaja u prosjeku na godišnjem nivou oko 212,3 miliona eura, Hrvatska oko 456 miliona i Makedonija oko 125 miliona eura).

Poljoprivredno prehrambeni sektor ima značajno učešće u ukupnoj trgovini BiH. Ukupan uvoz poljoprivrednih proizvoda u BiH u 2014. godini je iznosio 2,75 milijardi KM, dok je ukupan izvoz iznosio 649 miliona KM⁷⁴. Deficit u trgovini poljoprivrednim proizvodima u 2014. godini je iznosio 2,1 milijardu. Pokrivenost uzvoza izvozom iznosila je 23,6% što je za 0,89% manje od pokrivenosti u odnosu na isti period prethodne godine, kada je iznosila 24,47%. Evidentno je da je stepen podmirjenja potreba domaćeg stanovništva poljoprivredno-prehrambenim proizvodima u BiH domaćom proizvodnjom nizak i ne zadovoljava potrebe u potpunosti pri čemu

⁷²MVTEO, Izvještaj iz oblasti poljoprivrede za Bosnu i Hercegovinu za 2012. godinu.

⁷³ MVTEO, Analiza politika u oblasti poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja BiH, 2009. godina

⁷⁴ MVTEO, Analiza vanjskotrgovinske razmjene u 2014. godini

podaci o spoljnotrgovinskoj razmjeni pokazuju da je BiH i dalje neto uvoznik značajnih količina hrane. Posmatrajući strukturu poljoprivredno prehrambenih proizvoda koji se uvoze već duži niz godina dominira skoro istih deset glava Carinske tarife. Robe koje se najviše uvoze u BiH su pića, alkoholi, i sirće, žitarice, meso i drugi klanični proizvodi, razni prehrambeni proizvodi, ostaci i otpaci prehrambene industrije, itd, dok u izvozu dominiraju biljna i životinjska mast, zatim mlijeko, ptičija jaja i med, voće, proizvodi na bazi žitarica i dr⁷⁵.

Postojeći sistem bezbjednosti hrane u BiH nije uspio da ispuni sve kriterije kojim se osigurava dobijanje izvoznih dozvola za EU tržište, iako su nadležne institucije radile na pripremi i usklađivanju domaćeg zakonodavstva sa Evropskim propisima. Naime, lanac upravljanja i sistem službene kontrole hrane i hrane za životinje nisu usklađeni sa evropskim standardima da bi se omogućio izvoz roba životinjskog porijekla na tržište EU što u isto vrijeme znači da nije bilo ni izvoza poljoprivrednih proizvoda poput mlijeka i mliječnih prerađevina, mesa i mesnih prerađevina, i krompira na evropsko tržište.

U oblasti veterinarstva su napravljeni značajni pomaci u vidu usvajanja provedbenih propisa kojim se uređuju pitanja kontrole, sprečavanja i iskorjenjivanja određenih prenosivih bolesti životinja, a takođe je stavljen u funkciji novi Sistem za upravljanje procesima vezanim za pojavu sumnje bolesti kod životinja. Takođe, u fitosanitarnom sektoru, je zabilježen napredak u vidu usvajanja izmjena i dopune Zakona o zaštiti novih sorti bilja u BiH i odobrenju opšteg operativnog akcionog plana u slučaju hitne pojave organizama štetnih za bilje i biljne proizvode. Osim toga, započeta je registracija proizvođača, prerađivača, uvoznika i distributera biljaka, biljnih proizvoda i reguli-

sanih objekata u fitoregistre, a i službene kontrole i stanje u pogledu glavnih organizama štetnih po krompir su uglavnom ocijenjeni pozitivnim. Prioritet rada nadležnih institucija u mreži hrane se prvenstveno odnosi na osiguranje efikasnog sistema sigurnosti hrane i ostvarivanje uslova za izvoz poljoprivrednih proizvoda animalnog porijekla, pripremu prijedloga izmjena i dopuna Zakona o hrani, Zakona o veterinarstvu u BiH i Zakona o poljoprivredi, ishrani i ruralnom razvoju BiH, kao i usklađivanju uloge i nadležnosti institucija u mreži hrane.

Kada je riječ o poljoprivrednoj politici i politici razvoja ruralnih oblasti, prioritetne aktivnosti su na izradi nacrtu Stateškog plana ruralnog razvoja BiH, izradi novog nacrtu Zakona o vinu i aktivnosti u oblasti usklađivanja zakonodavstva sa EU u oblasti korištenja fondova EU za poljoprivredu i ruralni razvoj. Međutim, iako su sprovedene brojne aktivnosti u ovim oblastima, one u konačnici nisu rezultirale usvajanjem i donošenjem pomenutih pravnih propisa, izradom strateškog dokumenta ruralnog razvoja kao niti potpunom realizacijom aktivnosti stvaranja uslova za izvoz mlijeka i mliječnih proizvoda na tržište Evropske unije. U dijelu priprema za korištenje Instrumenta pretpristupne pomoći za ruralni razvoj, nije postignut dogovor o institucionalnim strukturama za decentralizovano upravljanje sredstvima iz IPA-e što je bio i razlog za otkazivanje tehničke pomoći Evropske komisije iz IPA-e namjenjene poljoprivredi i ruralnom razvoju.

Na osnovu svega prethodno navedenog može se konstatovati da sektor poljoprivrede i ruralnog razvoja u BiH nije definisan konkretnim politikama i podrškama kao strateška grana od ključnog značaja za razvoj privrede u cjelini. Takođe, podmirivanje potreba stanovništva poljoprivredno-prehrambenim domaćim proizvodima je vrlo nisko, što ukazuje na veliku zavisnost od uvoza hrane.

⁷⁵ MVTEO, Analiza vanjskotrgovinske razmjene u 2014.godini

Stalne izmjene i nepredvidivost agrarne politike, nepostojanje sprovodivih strategija razvoja poljoprivrede, nedovoljna sredstva podrške poljoprivrednicima, nemogućnost investiranja u usvajanje i primjenu novih tehnologija i standarda u proizvodnji doveli su do toga da poljoprivredno-prehrambeni sektor stagnira, i sve teže prati trend konkurentnosti na regionalnom tržištu. Generalno, pred poljoprivredom u BiH i u predstojećem periodu kao važan prioritet ostaje potreba kreiranja agrarne politike i uvođenje onih instrumenata koji će omogućiti dinamično restrukturiranje poljoprivrednog sektora, modernizaciju, a ujedno i efikasno približavanje EU integracijama putem postepenog usklađivanja politike sa principima Zajedničke poljoprivredne politike Evropske unije. Samo uz aktivno uključivanje i agažman svih činilaca, a posebno zainteresovanih i uključenih učesnika u poljoprivrednom sektoru u BiH, može se odgovoriti na velike izazove i zahtjeve u procesu integracija i sticanja članstva Evropske unije.

Prioriteti:

- ✓ Uspostavljanje potrebnih institucionalnih kapaciteta, mehanizama za koordinaciju i implementaciju standarda u oblasti poljoprivrede sa EU standardima na svim nivoima
- ✓ Poboljšanje konkurentnosti, kvalitete i sigurnosti domaćih proizvoda.
- ✓ Izrada sveobuhvatnog Strateškog plana ruralnog razvoja i uspostavljanje IPARD implementacijske strukture
- ✓ Poboljšanje očuvanja i efikasnog korištenja prirodnih resursa

V.3.4. Razvoj energetske potencijala, posebno obnovljivih izvora energije i povećanje energetske efikasnosti

BiH ima komparativnu prednost u sektoru energetike, a naročito u oblasti hidroenergije,

kao i veliki dugoročni razvojni potencijal. BiH je jedina zemlja neto izvoznik električne energije u regiji Zapadnog Balkana. Postoje i značajna nalazišta rude uglja koji se u najvećoj mjeri koristi u termoelektranama. Potencijal za korištenje energije vjetra kao i solarne energije u BiH je veliki, a u naredom periodu se očekuje značajna ekspanzija. I pored toga značajno se zaostaje i u ovom sektoru, naročito zbog nepostojanja sveobuhvatne strategije i energetske politike na državnom nivou, kao i zbog niske energetske efikasnosti i velike zavisnosti od uvoza fosilnih goriva. Proizvodnja naftnih derivata trenutno je u potpunosti ovisna o uvozu sirove nafte, uz još uvijek prekomjeren uvoz derivata nafte, dok je korištenje prirodnog gasa vezano za uvoz iz Rusije.

Unutrašnje tržište energije još uvijek nije zakonski usklađeno sa EU zakonodavstvom, a zbog prilične nerazvijenosti nije omogućen razvoj konkurentnog veleprodajnog tržišta u BiH. Cijene energije i energenata su regulisane za električnu energiju i prirodni gas, dok se cijene derivata nafte slobodno određuju. Od 1. januara 2015. godine BiH je otvorila tržište električne energije za kupce iz kategorije domaćinstva.

U ukupnoj industrijskoj proizvodnji BiH energetske sektor (električna energija, nafta, koks i ugalj) učestvuje sa oko 30%. Godišnji izvoz energetske sektora od 835 miliona KM u 2014. godini je imao učešće u cjelokupnom izvozu BiH od 10% uz rast od 14% g/g⁷⁶. Međutim, obzirom na veliku uvoznju zavisnost energenata (nafta i gas) u sektoru je ostvaren i značajan deficit od skoro 1,8 milijardi KM.

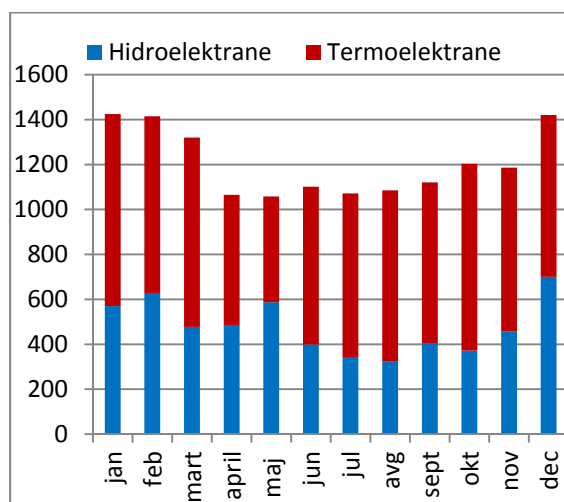
Učešće električne energije u ukupnoj industrijskoj proizvodnji BiH je oko 23%⁷⁷. U 2014. godini sektor za proizvodnju električne energije je usljed visoke osnovice iz prethodne

⁷⁶ BHAS, Saopštenje, Vanjska trgovina 2014. godina

⁷⁷ BHAS, Saopštenje, Industrijska proizvodnja 2014.godina

godine i niskog nivoa proizvodnje u hidroelektranama tokom 2014. godine zabilježio je godišnji pad proizvodnje od oko 10%. Proizvodnja električne energije u BDP-u BiH učestvuje sa oko 4%⁷⁸, a u godišnjem izvozu u 2014. godini sa oko 3,5%⁷⁹.

Grafikon 21: Struktura proizvodnje električne energije po mjesecima u BiH u GWh

Izvor: NOS – Nezavisni operator sistema u BiH

Hidroelektrane su u 2014. godini proizvele 39% električne energije⁸⁰. Ipak, najviše električne energije se proizvodi iz neobnovljivih izvora energije (60%) kao što su termoelektrane na uglj. One predstavljaju značajan izvor zagađivanja i emisije stakleničkih gasova. Od 1. januara 2015. godine BiH je otvorila tržište električne energije za kupce iz kategorije domaćinstva. Donesena je Odluka o odobravanju dugoročnog plana razvoja prenosne mreže za period 2014 – 2023.⁸¹, te Odluka o odobravanju plana investicija Elektroprenosa BiH za 2015. godinu⁸².

U skladu sa strateškim ciljem strategije Evropa 2020 o učešću obnovljivih izvora energije u ukupnoj potrošnji od 20% do izražaja dolazi sve veće korištenje obnovljive energije i u BiH.

⁷⁸ BHAS, Saopštenje, Bruto domaći proizvod 2011-2012., i Bruto domaći proizvod 2013. godina, preliminarni

⁷⁹ BHAS, Saopštenje, Vanjska trgovina 2014. godina

⁸⁰ DERK, Izvještaj o radu za 2013. Godinu, Proizvodnja električne energije na prenosnoj mreži BiH po vrstama izvora.

⁸¹ „Službeni glasnik BiH“, broj 93/14

⁸² „Službeni glasnik BiH“, broj 1/15

U sektoru obnovljive energije, u oba entiteta su usvojeni odgovarajući zakoni o eksploataciji obnovljivih izvora energije i o efikasnoj kogeneraciji. Međutim, nije napravljen akcioni plan za obnovljivu energiju za cijelu zemlju u svrhu provedbe obaveznog cilja o učešću obnovljive energije koji zemlja treba da ostvari do 2020. godine⁸³ (40% učešća obnovljive energije u krajnjoj potrošnji energije). Zbog povoljnih podsticaja na nivou entiteta, broj postrojenja koja koriste obnovljive izvore energije je u porastu.

BiH se kao potpisnica Ugovora o Energetskoj zajednici obavezala na smanjenje potrošnje energije od strane krajnjih korisnika za 9% do 2018. godine⁸⁴ (u odnosu na bazno stanje iz 2010. godine). Izrađen je i prvi nacionalni akcioni plan za energetska efikasnost koji još nije usvojen na nivou BiH. Energetska efikasnost u BiH je niska, naročito u poređenju sa razvijenim privredama⁸⁵.

Sektor zgradarstva ima najveće učešće (60%) u krajnjoj potrošnji energije u Bosni i Hercegovini, kao i najveći procenat emisije plinova staklene bašte⁸⁶. Povećanje energetske efikasnosti u zgradama je jedan od najisplativijih načina smanjenja štetnih emisija, kao i smanjenja troškova za energiju.

Glavni izazovi u sektoru energetike su usvajanje potrebne legislative ili usklađivanje postojeće legislative vezane za Treći paket energetske propisa EU na svim nivoima vlasti, kao i pravni okvir za sektor gasa. Prvi korak u kreiranju reformi u energetskom sektoru je pregled stanja i analiza resursa u cijeloj državi. Poboljšanje koordinacije između entiteta je od

⁸³ EU direktiva 2009/28/EZ

⁸⁴ U skladu sa obavezama prema Energetskoj zajednici, usvajanjem Direktive o energetske usluga 2009.

⁸⁵ Npr. stopa efikasnosti postojećih jedinica u termoelektranama na uglj u BiH iznosi oko 30%, a prema Strategiji prilagođavanja na klimatske promjene i niskoemisionog razvoja za BiH cilj je 40% do 2025. godine.

⁸⁶ MVTEO, Strategija prilagođavanja na klimatske promjene i niskoemisionog razvoja za BiH, 2013.godina

ključnog značaja. Za smanjenje emisije ugljendioksida uz rastuće potrebe za energijom potrebna su nova tehnološka rješenja i modernizacija infrastrukture.

Prioriteti:

- ✓ Poticati razvoj energetskeg sektora

- ✓ Uskladiti unutrašnje tržište energije na svim nivoima sa *acquisem* uključujući zakone na nivou entiteta i države u skladu sa Trećim energetskeim paketom, kao i obaveze koje BiH ima prema zahtjevima iz Ugovora o energetskeoj zajednici.

V.4. Inkluzivni rast

Inkluzivni rast ima za cilj povećanje zaposlenosti svih društvenih grupa, kroz jačanje aktivnih i pasivnih mjera na tržištu rada, cjeloživotno učenje i građansku kulturu, čime se podržava socijalna kohezija, odnosno sprječava socijalna isključenost i smanjuje siromaštvo. Obzirom da se ovdje radi o širokom polju djelovanja, akcenat je stavljen na povećanje zaposlenosti kroz razvoj vještina i obrazovanje kao i promociju uloge socijalne ekonomije u BiH društvu.

V.4.1. Povećati mogućnosti za zapošljavanje

U 2014. godini nakon dužeg vremena smo mogli konstatirati određene pozitivne promjene na tržištu rada. Broj zaposlenih osoba u BiH u 2014. godini konstantno je bio u porastu kako na mjesečnom, tako i pri godišnjem poređenju, dok je broj nezaposlenih osoba od marta 2014. godine, po prvi put nakon 2009. godine, bilježio kontinuirano smanjenje, u poređenju sa istim periodom prošle godine. Međutim, bez jačeg ekonomskog rasta i uz postojanje strukturne neravnoteže na tržištu rada koja se manifestira kroz neusklađenost ponude i tražnje za radnom snagom nije moguće očekivati bilo kakve pozitivne promjene. Tržište rada u BiH i dalje se suočava sa brojnim izazovima. Nedostatak adekvatnih radnih mjesta koja bi apsorbirala ponudu radne snage i dalje je jedan od ključnih problema.

Kretanje zaposlenosti i nezaposlenosti u BiH pratimo preko administrativnih i anketnih podataka. Prema Anketnim podacima u 2014. godini nezaposlenost je na istom nivou kao i u prethodnoj godini 27,5% (stopa nezaposlenosti žena 31,2%, a stopa nezaposlenosti muškaraca 25,2%). Nezaposlenost mladih i dalje je zabrinjavajuća (65,3 % u 2014.)⁸⁷. U poređenju sa zemljama u okruženju BiH je po

stopi nezaposlenosti na drugom mjestu u 2014. godini. Na prvom mjestu je Makedonija sa 27,6%, dok je sa stopom nezaposlenosti od 17,3 posto prošlu godinu završila Republika Hrvatska. Stopa nezaposlenosti u BiH skoro tri puta je veća od evropskog prosjeka. Prema analizama Eurostata u 2014. godini bez posla je bilo 10,2% stanovništva EU. Zaposlenost žena u EU također je relativno veća nego zaposlenost žena u BiH⁸⁸.

Naime, uspoređujući podatke iz Ankete o radnoj snazi o broju nezaposlenih (308.000) i nezaposlene registrovane na Zavodima za zapošljavanje u BiH (549.522) zaključujemo da 241.522 nezaposlenih osoba su zaposleni u neformalnoj ekonomiji. Neformalna zaposlenost karakteristična je za sektor poljoprivrede gdje je prema podacima Ankete o radnoj snazi zaposleno 18,9% od zaposlenih i sektor usluga 51,3% dok je prema administrativnim podacima samo 5% zaposleno u ribolovu, poljoprivredi i rudarstvu, a 66% u uslugama. Neformalna zaposlenost također je karakteristična za mlade. Samo jedan od osam mladih ljudi (16-24 godine) ima posao u poređenju sa jednim od troje ljudi u Europskoj uniji. Zbog ograničenog radnog iskustva, za mlade je teško da pronađu zaposlenje, te su tako spremni prihvatiti i naći se na „sivom tržištu“ sa ciljem dobijanja prilike za početak u životu.

U 2014. godini zabilježen je pad broja nezaposlenih lica na evidencijama zavoda i službi zapošljavanja u BiH. Prosječan broj nezaposlenih lica u 2014. godini iznosio je 549.522 i u odnosu na prosjek u 2013. godini smanjio se za 2.939 ili 0,5%. Od ukupnog broja osoba koja traže zaposlenje u 2014. godini, 266.377 ili 48,5% su činile žene. U istoj godini, sa evidencija zavoda i službi za zapošljavanje BiH ukupno je zaposleno 103.577 nezaposlenih osoba.

⁸⁷ BHAS, Anketa o radnoj snazi 20214.

⁸⁸ Prema Anketi o radnoj snazi 2014. Stopa nezaposlenosti žena u BiH je 31,2%. U FBiH 32,7%, RS 28,4%

Broj zaposlenih u odnosu na 2013. godinu bio je veći za 12.766 osoba ili 14,1%.

Prioritetni zadaci zavoda i službi za zapošljavanje u Bosni i Hercegovini u 2014. godini bili su osiguranje odgovarajuće materijalne i socijalne sigurnosti nezaposlenih osoba, te provođenje utvrđenih politika zapošljavanja radi povećanja efikasnosti tržišta rada, što uključuje kreiranje i realizaciju programa i mjera aktivne politike zapošljavanja.

Entitetskim vladama i službama zapošljavanja u javnom sektoru nedostaju administrativni i finansijski kapaciteti za provedbu aktivnih mjera tržišta rada. Pasivne mjere tržišta rada koje podrazumjevaju novčana davanja imaju prednost u odnosu na aktivne mjere.

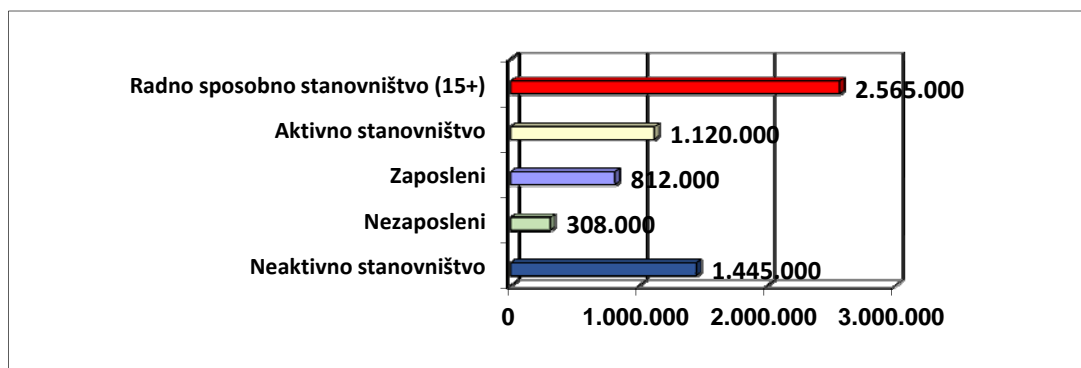
Postojeća nezaposlenost uglavnom je dugoročna. Blizu 85%⁸⁹ nezaposlenih u BiH nezaposleno je duže od 12 mjeseci dok ta stopa za EU28 iznosi 44,6%⁹⁰. Dugoročna nezaposlenost je jedan od najznačajnijih izazova kako ekonomske tako i socijalne politike. Pored ovoga dugoročna nezaposlenost je veoma dobar pokazatelj usklađenosti ponude i tražnje na tržištu rada i indirektno mjera uspješnosti formalnog i neformalnog obrazovanja u državi. Jedna od mjera koja omogućava smanjenje dugoročne neza-

poslenosti je i potpora samozapošljavanju kroz pružanje finansijske i tehničke potpore nezaposlenima. Udio samozaposlenih u ukupno zaposlenim u BiH se za razliku od prethodne godine smanjio za 1,6% i iznosi 19,01%. Ostalo čine pomažući članovi domaćinstva s udjelom od 4% koji je također smanjen u odnosu na prethodnu godinu.

Veliki broj neaktivnih osoba od 1,44 milijuna u 2014. godini uz visoku stopu nezaposlenosti dodatno negativno utječe na stanje na tržištu rada. Najviše zaposlenih je i dalje sa srednjom stručnom spremom njih 63,7%, najmanje zaposlenih je sa osnovnom školom i manje (17,35%), dok je udio zaposlenih sa višom, visokom školom, magisterijem i doktoratom neznatno porastao na 19% u 2014. Poboljšanje djelovanja tržišta rada kroz razvoj poduzetničke kulture i nastavak reforme srednjeg stručnog obrazovanja i obuke su ključni izazovi pred BiH koji se odnose na poboljšanje vještina na tržištu rada, strukovnog obrazovanja i treninga. Urađena je analiza primjene nastavnih planova i programa u VET školama te su započete aktivnosti na izradi standarda zanimanja koji su osnova za reviziju postojećih nastavnih planova i programa.

Sistem strukovnog obrazovanja i obuke (VET)

Grafikon 22: Radno sposobno stanovništvo prema aktivnosti u BiH

Izvor: BHAS, Anкета o radnoj snazi, 2014.

⁸⁹ DEP na osnovu podataka BHAS, Anкета o radnoj snazi (2014.)

⁹⁰ EUROSTAT, Labour Force Statistics, 2014.

treba reformirati na način koji će razvijati radne vještine primjerene modernim tržištima i osiguravati doživotno učenje kao ključni oslonac smanjenja nezaposlenosti i obima neaktivne radne snage. BiH nije razvila poseban set indikatora za praćenje raznih aspekata VET-a, kao što je primjerice uradila EU, koja je definirala set od 15 ključnih indikatora. BiH još uvijek nije usvojila takav pristup i to je izazov s kojim se u narednom razoblju treba suočiti statistički sistem i na dokazima utemeljena politika.

Moderniziran pravni okvir funkcioniranja tržišta rada i medijacije na tržištu rada, zajedno s učinkovitim sustavom aktivnih mjera zapošljavanja, predstavlja još jednu osnovu poboljšanja situacije na području zapošljavanja.

Iskustva europskih zemalja pokazuju da je nezamjenjiv put modernom društvu put održivog razvitka i stvaranja novih radnih mjesta kojeg karakterizira:

- a) poduzetništvo koje se ogleda u stvaranju što većeg broja MSP-ova i u prestrukturiranju postojećih radi uključivanja što većeg broja ljudi kako bi mogli aktivno utjecati na svoju sudbinu, i
- b) novi pristup regionalnom i lokalnom razvitku koji se prije svega oslanja na vlastite snage.

Kao stup ekonomije EU postavljena su mala i srednja poduzeća koja čine 67.1% zaposlenosti privatnog sektora, a u nekim gospodarskim djelatnostima (metaloprerađivački sektor, građevinarstvo, namještaj) i više od 80%⁹¹.

Razvitak poduzetništva i stvaranje uvjeta za brzi rast MSP-ova predstavlja još jedan temelj stvaranju radnih mjesta.

Anketni podaci o stopama nezaposlenosti prema stručnoj spremi također ukazuju na pozitivnu vezu između nezaposlenosti i razine obrazovanja, kao i u većini tranzicijskih zemalja. Istu vezu između obrazovanja i nezaposlenosti pokazuju i administrativni podaci. Među nezaposlenim u 2014. godini 68,3% čine osobe sa srednjom stručnom spremom. Uslijed male potražnje za radnom snagom poslodavci su u prilici da zapošljavaju visoko kvalificirane radnike za radna mjesta koja ne zahtijevaju visoku razinu stručnosti pa se time već stečene kompetencije ne iskorištavaju dovoljno. S druge strane, postoji raskorak između kompetencija koje posjeduje radna snaga po završetku stručnog obrazovanja i onih, koje se potražuju na tržištu rada, a i visok udio niže kvalificiranih u redovima nezaposlenih.

Također je značajno da se u ekonomijama s niskim i srednjim dohotkom direktne strane investicije predstavljaju kao pokretač zapošljavanja, ali je i činjenica da strane investicije dolaze u zemlje s razvijenijom poduzetničkom kulturom te većim brojem mikro i malih poduzeća, tj. povoljnim poslovnim okruženjem. Svojim ulaganjem u tzv. *green field* investicije, velika poduzeća se dugoročno vezuju za te regije te stvaraju stabilna i korektna dugoročna partnerstva s MSP dobavljačima u okruženju.

Povećanje fleksibilnosti tržišta rada u BiH se prvenstveno odnosi na unapređenje zakonskog okvira kako bi Bosna i Hercegovina mogla iskoristiti svoje strateške prednosti koje uključuju jeftinu radnu snagu i veliku obrazovanu mladu populaciju. Međutim, visoki porezi na rad i zaštita sigurnosti radnog mjesta slabe ove prednosti i povećavaju trošak rada. Rezultat je, velik postotak nezaposlenih mladih ljudi. Potrebno je ukloniti prepreke koje ograničavaju poslodavce ili značajno usložnjavaju ili poskupljuju zapošljavanje i otpuštanje radnika, razmotriti razinu zaštite

---

⁹¹ Nacrt Strategije razvoja BiH

zaposlenih radnika i koliko uspostavljeni sustav zaštite zaposlenih stavlja u nepovoljnu poziciju nezaposlene i onemogućava njihovu integraciju u tržište rada. Potrebno je razmotriti i unaprijediti zakonodavni okvir u smislu povećanja fleksibilnosti određivanja radnog vremena i plaća, te razmotriti koliko postojeći zakonodavni okvir omogućava fleksibilne forme zapošljavanja radnika. Dalje, potrebno je smanjenje doprinosa socijalne zaštite, posebno za one sa nižim primanjima. Na taj način bi se smanjili troškovi rada, privukli investitori i dovelo više zaposlenih u formalni sektor. U isto vrijeme, entiteti moraju pojačati inspekcije rada i povećati kazne za kršenje zakona o radu, zaštititi prava radnika u skladu sa standardima Međunarodne organizacije rada.

Jedan od sektora koji značajno doprinosi visokoj nezaposlenosti i neformalnoj ekonomiji je sektor poljoprivrede, pa je potrebno posvetiti posebnu pažnju reguliranju statusa individualnih poljoprivrednih proizvođača.

Dosadašnji oblici socio-ekonomskog dijaloga su se svodili na pregovore o cijeni rada, visini naknada za prekovremeni rad, te dodatak na minuli rad u slučaju promjene posla.

Dok socio-ekonomska vijeća donekle funkcioniraju na entitetskoj razini, takvo vijeće nije uspostavljeno na razini zemlje. Bosna i Hercegovina je obvezna uspostaviti socio-ekonomsko vijeće na državnoj razini radi usuglašavanja sa zahtjevima konvencija Međunarodne organizacije rada i ispunjavanja uvjeta u procesu EU integracija. Uspostava učinkovitog socio-ekonomskog vijeća je prvi korak u stvaranju djelotvornog foruma na kojem će se rješavati pitanja strukturnih promjena u radnopravnim odnosima.

Nužno je unaprijediti djelovanje ključnih institucija tržišta rada. Trenutno je obuhvat nezaposlenih uslugama koje pružaju zavodi za

zapošljavanje skoro zanemariv te ga je potrebno značajno povećati.

Također je nužno informacijski i statistički povezati te institucije. Između ostaloga ovo se odnosi na uvezivanje s informacijskim sustavom mirovinskih, zdravstvenih fondova itd. Zavodi za zapošljavanje trebaju vesti upravne prakese da bi poboljšali vraćanje ljudi na posao i da bi osigurali da zdravstveno osiguranje ne bude vezano za status nezaposlenog.

Strukturalna nezaposlenost je posljedica neusklađenosti između vještina nezaposlenih i vještina koje se traže od strane poslodavaca na novootvorenim radnim mjestima. U suradnji sa zainteresiranim stranama uraditi Analizu vještina koje se traže na tržištu rada te u skladu sa tim adekvatno planirati razvoj, prekvalifikaciju i dokvalifikaciju ljudskih resursa.

Mjere povećavanja dostupnosti nezaposlenih do dodatne obuke i prekvalifikacija osiguravaju mogućnost za stalno stjecanje novih vještina kroz rad ili u vrijeme nezaposlenosti. Postoje najmanje tri slabe točke koje za poboljšanje ponude na tržištu rada treba adekvatno adresirati:

- srednje stručne škole (rigidnost školskih programa, nedovoljna profesionalna naobrazba nastavnika, usmjerenja zasnovana na staroj gospodarskoj strukturi, nepoticanje poduzetničkog obrazovanja itd. iziskuju temeljitu reformu ovog sustava);
- obrazovanje odraslih (postojeći kadrovi koji se trebaju prekvalificirati radi zaposlenja kao i razviti cjeloživotno učenje koje iziskuje suvremeno gospodarsko i tehnološko okruženje);
- nepostojanje modernih poduzetničkih centara za usavršavanje tehničko-tehnoloških i drugih vještina (koje su

nužne za „široke profile kvalifikacija“, koji su prije svega potrebni u MSP-ovima).

Prioritet:⁹²

- ✓ Efikasna koordinacija u oblasti rada i zapošljavanja

V.4.2. Povećati inkluzivnost u obrazovanju

Od svih faktora koji povećavaju rizik od ekonomske neizvjesnosti, nezaposlenosti, siromaštva i socijalne isključenosti, najznačajniji i najuticajniji su nivo i kvalitet obrazovanja. Dostupnost obrazovanja i kvalitetno obrazovanje najbolje je sredstvo za obezbjeđenje ekonomskog razvoja, prevenciju neravnopravnosti, siromaštva, pa time i socijalne isključenosti. Nasuprot tome, rano napuštanje školovanja, nizak nivo pohađanja predškolskog obrazovanja, neadekvatan pristup obrazovanju, nejednakost/ diskriminacija u obrazovanju, obrazovanje koje nije povezano sa tržištem rada i koje ne prati nove reformske trendove, kao i loša postignuća u obrazovanju imaju za posljedicu loše obrazovane osobe, nekonkurentne na tržištu rada unutar i van zemlje. Prema Izvještaju o humanom razvoju (2007., UNDP), osobe koje imaju završenu samo osnovnu školu, uz postojeće stope prihoda, u najvećem su riziku od pada u siromaštvo, dok osobe s univerzitetskim obrazovanjem imaju dva puta veće šanse za postizanje optimalnog životnog standarda.

Fragmentiranost obrazovnog sistema u Bosni i Hercegovini dovela je do toga da postoji 14 nadležnih obrazovnih vlasti koje po raznim osnovama nisu komplementarne. Navedeno stanje dovelo je do toga da ne postoji dovoljna i adekvatna vertikalna i horizontalna koordinacija obrazovnog sistema. Iako Ministarstvo

civilnih poslova BiH koordinira ovu oblast na nivou države, obrazovanje je u nadležnosti kantona u Federaciji BiH, entiteta Republika Srpska, te u nadležnosti Brčko Distrikta BiH. U Federaciji BiH svaki od 10 kantona ima svoje zakone koji uređuju oblasti predškolskog, osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja. U RS-u su, također, svi nivoi obrazovanja pravno regulirani entitetskim zakonodavstvom. Brčko Distrikt BiH, kao posebna organizaciona jedinica u BiH, ima svoje zakone koji reguliraju svaki od četiri nivoa obrazovanja. Ovakav fragmentiran sistem onemogućava jedno-obrazan pristup obrazovnim politikama, pojačava razlike u razvoju ljudskih potencijala u različitim dijelovima Bosne i Hercegovine, te generira niz problema u hijerarhiji nadležnosti, odgovornosti i koordinacije.

Obrazovanje u BiH se uglavnom finansira iz javnih sredstava entiteta, kantona, Distrikta Brčko i opštinskih budžeta. Praktički, u smislu izdvajanja, to znači da postoji 13 odvojenih budžeta za obrazovanje u BiH: dva entitetska budžeta, jedan u Brčko Distriktu i deset kantonalnih budžeta. Procjenjuje se da Republika Srpska troši oko 4%, a Federacija Bosne i Hercegovine 6% BDP-a na obrazovanje. Budžet Odjela za obrazovanje Brčko Distrikta BiH iznosi 11,2% od ukupnog budžeta Distrikta. Od ukupnih sredstava budžeta za obrazovanje, 88 % izdvaja se za bruto plaće i naknade za osoblje, oko 8% za materijalne rashode i 4% za kapitalna ulaganja.

Zadnje procjene o procentu uključenosti djece u predškolski odgoj i obrazovanje date su u Istraživanju višestrukih pokazatelja (MICS) za Bosnu i Hercegovinu 2011–2012., koje je provedeno u okviru četvrtog globalnog ciklusa Istraživanja višestrukih pokazatelja (MICS 4). Prema rezultatima Istraživanja, procenat djece koja pohađaju prvi razred osnovne škole, a koja su tokom prethodne godine pohađala predškolsko obrazovanje u Federaciji BiH iznosi 18,4%, u Republici Srpskoj 13,3%, za

⁹² Napomena: Kod određivanja prioriteta iz oblasti zapošljavanja uzeta je u obzir nadležnost Vijeća ministara BiH.

Brčko Distrikt nije naveden podatak zbog malog uzorka. Podatak o procenatu djece koja pohađaju prvi razred osnovne škole, a koja su tokom prethodne godine pohađala predškolsko obrazovanje za BiH je 16,3%. Shodno navedenom, može se konstatovati da je obuhvat djece predškolskim odgojem i obrazovanjem u godini pred polazak u školu veći u Federaciji BiH u odnosu na ostatak Bosne i Hercegovine. Nadalje, procenat djece uzrasta od tri do pet godina koja su uključena u predškolski odgoj i obrazovanje iznosi 14,4% za Federaciju BiH, 10,3% za Republiku Srpsku, a 13,1% za Bosnu i Hercegovinu.

Ipak, s obzirom na to da je predškolski odgoj i obrazovanje u godini pred polazak u školu Okvirnim zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini (u daljem tekstu: Okvirni zakon) propisan kao obavezan, neophodno će biti dodatno povećati obuhvat djece uzrasta pet do šest godina programima predškolskog odgoja i obrazovanja. U godini pred polazak u školu je ipak ostvaren značajan napredak, te je od početka 2014/2015. godine postignut 100-postotni obuhvat djece u kantonima Sarajevo, Tuzla, Bosansko-podri-njski, Zeničko-dobojski Brčko distriktu BiH. U Izveštaju o napretku BiH u 2012. godini, koji je izradila Evropska komisija, a kojim se utvrđuje ostvareni napredak u zadovoljavanju preuzetih obaveza u procesu Evropskih integracija, navodi se da u BiH postoji blago povećanje broja djece uključene u predškolski odgoj i obrazovanje, ali da nije ostvaren napredak u protekloj godini kada je u pitanju harmo-niziranje kantonalnih zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju sa Okvirnim zakonom. Ova ocjena se odnosi na tri kantona (Srednjobosanski, Hercegovačko-neretvanski i Zapadnohercegovački) koja još uvijek nisu donijela zakone o predškolskom odgoju i obrazovanju, koji su usklađeni sa Okvirnim zakonom.

U školskoj 2012/2013. godini u BiH ukupno je bilo 243 predškolske ustanove, što je porast u odnosu na prethodnu godinu kada je bilo 223 predškolske ustanove tj. za 8,9%, što bilježi najveći porast u jednogodišnjem periodu od 2005. godine. Broj djece koja pohađaju predškolske ustanove se također povećao za 8,8%, tj. na 18.817 djece. Međutim, povećao se i broj djece koja nisu primljena zbog potpunog kapaciteta predškolskih ustanova. Dok je u prethodnoj školskoj godini odbijeno za upis u vrtić 1753 djece, u školskoj 2012/2013. godini je odbijeno 2403 djece, što je porast za 37%. Broj javnih vrtića se povećao na 177 (za ukupno četiri predškolske ustanove), dok se broj privatnih vrtića povećao na 66 od 50 koji su bili u prethodnoj školskoj godini. U prosjeku i u privatnim i u državnim vrtićima na jednu vaspitačicu dođe 14 djece.⁹³ Trenutno je u pripremi novi dokument strateškog tipa za oblast predškolskog odgoja i obrazovanja u BiH u okviru kojeg će posebna pažnja biti posvećena pristupu, obuhvatu i javno-privatnom partnerstvu kao mogućem načinu rješavanja problema kapaciteta predškolskih ustanova.

Procijenjena stopa pohađanja škole za djecu uzrasta od 6 do 14 godina iznosi 97,6% za Bosnu i Hercegovinu, pri čemu je 98,9% za Republiku Srpsku, a 97,2% za Federaciju Bosne i Hercegovine (96,9% djevojčica, a 97,4% dječaka)⁹⁴. Posmatranjem trendova upisa u prvi razred osnovnih škola u Federaciji Bosne i Hercegovine za period školska 2008/09 – 2012/13. godina, za koje su dostupni zvanični statistički podaci, može se ustanoviti da se broj upisanih učenika u školskoj 2012/13. smanjio za 2.017 učenika u odnosu na školsku 2008/09. godinu, što izraženo u procentima iznosi 8,76%. Ukoliko, pak, posmatramo trendove smanjenja ili povećanja ukupnog broja učenika osnovnih škola, ustanovit ćemo

⁹³ BHAS, Obrazovanje 2013.

⁹⁴ UNDP, Istraživanju višestrukih pokazatelja (MICS) za Bosnu i Hercegovinu 2011–2012.

da je u proteklom petogodišnjem periodu došlo i do smanjenja ukupnog broja učenika u osnovnim školama u Bosni i Hercegovini. Dakle, u školskoj 2012/13. godini ukupan broj učenika osnovnih škola bio je za 39.513 učenika manji u odnosu na školsku 2008/09. godinu, što izraženo u procentima predstavlja smanjenje za 16,53%.⁹⁵

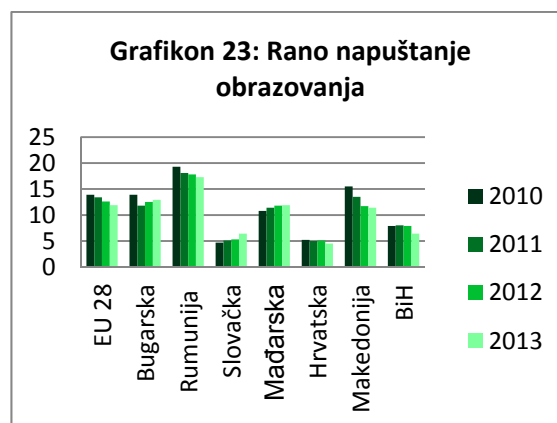
Samo 83,2% djece uzrasta od šest godina u Bosni i Hercegovini pohađa prvi razred osnovne škole, pri čemu je podatak za Federaciju BiH još nepovoljniji i iznosi 79,7% u odnosu na 92,9% u Republici Srpskoj. Ovo se može dovesti u vezu s činjenicom da određeni procenat roditelja u BiH još uvijek ne upisuje djecu u prvi razred osnovne škole sa šest godina.

U većinu škola u zemlji uveden je zajednički devetogodišnji plan i program, a broj tzv. "podijeljenih škola" (fenomen poznat kao "dvije škole pod jednim krovom") smanjen je s 83 na 19. Ipak, u isto vrijeme povećan je broj jednonacionalnih škola, čime se otežava dugoročna integracija. Ponekad dolazi do diskriminacije djece koja su pripadnici nacionalnih manjina.⁹⁶

BiH glede cjeloživotnog učenja je lošije pozicionirana nego E27. U 2010. godini u BiH udio odraslih (25-64) koji učestvuju u nekom obliku obrazovanja i obuke iznosi 2,1%. Tokom perioda 2006-2010. BiH je promijenila poziciju sa 84 na 104 indeksna poena. Ipak, u EU 27 ovaj udio je veći za čak 4,5 puta, tj. u EU27 ima 9,1% odraslih (25-64) koji učestvuju u nekom obliku obrazovanja, a interesantno je da se ovaj udio u period 2006-2010. smanjuje (9,7% 2006. godine).

Što se tiče ranog napuštanja školovanja, u BiH 2010. godine 14,5% osoba od 18-24 godine ima najviše dva razreda srednje škole, istovremeno u EU28 14,1% osoba rano napuštaju

obrazovanje. Stopa upisa u srednje škole u BiH iznosi 76,2%⁹⁷. Oko 54% učenika srednju školu završi u redovnom roku, dok svega 24% srednjoškolaca jedne generacije nastavlja školovanje na višim/visokim školama. Napuštanje srednjeg obrazovanja (32,2%) u najvećem broju slučajeva povezano je sa maloljetničkom delikvencijom (52,0%), pripadnosti romskoj populaciji (48,3%), te siromaštvom i materijalnim stanjem porodice (37,9%)⁹⁸.

Izvor: Izvještaj o napretku, Europska komisija

Razlozi za napuštanje obrazovanja u osnovnoj/srednjoj školi su mnogostruki. Ekonomska situacija u kojoj se nalazi država BiH veoma je loša, što se odražava i na neka domaćinstva, tako da određeni broj porodica ima lošu ekonomsku situaciju i, usljed toga, roditelji nisu u mogućnosti finansirati obrazovanje svog djeteta. Tadođer, određen broj djece u BiH ima otežan pristup školama jer žive u ruralnim i udaljenim krajevima, izolovanim područjima koja često nemaju prilazne puteve, kojima bi se mogla kretati motorizirana vozila. Ova djeca moraju pješaćiti i po desetak kilometara do škole, kroz nepristupačne, a ponekad i opasne terene. Nedovoljno razvijena svijest i nedovoljna informiranost roditelja o potrebi obrazovanja djece je, također, jedan od faktora koji utiču

⁹⁵ BHAS, Obrazovanje 2013 i DEP kalkulacije.

⁹⁶ Istraživanje o nepohađanju i napuštanju obrazovanja u osnovnim i srednjim školama u BiH. (MDG F YERP/UNICEF).

⁹⁷ UNDP, Istraživanju višestrukih pokazatelja (MICS) za Bosnu i Hercegovinu 2011–2012.

⁹⁸ Istraživanje o nepohađanju i napuštanju obrazovanja u osnovnim i srednjim školama u BiH. (MDG F YERP/UNICEF). 2011.

na to da se djeca ne upisuju u osnovne škole. Ovo je posebno prisutno kod roditelja s niskim nivoom obrazovanja, kao i kod roditelja koji imaju problema u intelektualnom razvoju.

Djeca s posebnim potrebama, tačnije, djeca koja imaju poteškoća u razvoju ili boluju od hroničnih bolesti, i zbog toga su osuđena na boravak u bolnici ili kod kuće, predstavljaju grupe djece koja ponekad ili ne upisuju ili napuštaju osnovno obrazovanje. Školu ponekad ne pohađaju ni djeca povratnici. Kod ove djece dovodi se u pitanje pristup obrazovanju, odnosno jezik na kojem se obrazuju, a koji nije njihov maternji. U još jednu ugroženu skupinu djece spadaju i djeca koja su navršila 15 godina, a nisu pohađala osnovnu školu, jer se oni, prema zakonu, školuju po principu školovanja odraslih. To podrazumijeva vanredno polaganje razreda. Djeca iz porodica u stanju socijalne potrebe, također, u velikom procentu napuštaju srednjoškolsko obrazovanje. Porodice u kojima su roditelji nezaposleni, ili samo jedan roditelj radi, imaju niska primanja i ne mogu obezbijediti sredstva za daljnje školovanje, a samim tim nisu u mogućnosti djeci omogućiti nastavak školovanja.

Romska populacija je u BiH posebno ugrožena. Osnovnu školu romska djeca ne upisuju, između ostalog, zato što za državu ne postoje, budući da nemaju rodni list, odnosno nemaju nikakav identifikacioni dokument. Do ovoga dolazi često zato što njihovi roditelji nisu imali potrebu prijavljivati ih, jer i oni sami nisu prijavljeni ili nisu upućeni kako se vrši registracija djeteta. Romi se često sele, mijenjaju mjesto boravka i, samim tim, ne osjećaju potrebu da ih bilo kakvi dokumenti vežu za određeno područje. Velika nepismenost među ovom populacijom dovodi do toga da oni i nisu svjesni koliki značaj za razvoj djeteta ima obrazovanje. Treći razlog zbog kojeg je u ovoj populaciji visok procenat onih koji nemaju završenu niti osnovnu školu,

jeste to što nemaju mogućnost školovanja maternjem jeziku, a njihova djeca, do polaska u školu, vrlo slabo znaju jezike ostala tri konstitutivna naroda, tako da prilikom polaska u školu tek počinju da ih savladavaju, što utiče na njihov uspjeh u učenju. Uvriježeno mišljenje je, jer zvanični podaci o tome ne postoje, da veliki broj romske djece napuštaju osnovnu školu. Procjenjuje se da je visok procenat od 46% romske djece koja napuštaju osnovnu školu, dok manje od 15% romske djece u Bosni i Hercegovini je bilo uključeno u srednjoškolsko obrazovanje.⁹⁹

Prioriteti:

- ✓ Povećati obuhvat stanovništva obrazovanjem, posebno za ranjive grupe
- ✓ Uskladiti sistem obrazovanja sa potrebama tržišta rada, te potrebama ekonomskog i socijalnog razvoja
- ✓ Nastaviti proces integrisanja BiH u EU obrazovni prostor
- ✓ Poboljšati pristup predškolskom odgoju i obrazovanju
- ✓ Smanjiti rano napuštanje obrazovanja

V.4.3. Smanjiti siromaštvo i socijalnu isključenost

Jednaka prava za sve i priznavanje dostojanstva svim pojedincima bez obzira na njihove mogućnosti da ispune vlastite potrebe predstavlja pristup tumačenju pojma socijalne kohezije koji koristi Vijeća Europe. Čitav niz građanskih, političkih, socijalnih i ekonomskih prava zaštićen je sa dva instrumenta Vijeća Europe: *Europskom konvencijom o ljudskim pravima* i *Europskom socijalnom poveljom* kao i tijelima čija je zadaća da osiguraju poštivanje tih prava. Principi ravnopravnosti i nediskriminacije su sastavni dijelovi svih deklaracija o ljudskim pravima. Ne-diskriminacija je ljudsko pravo samo po sebi, ali i najbitniji element svih ostalih ljudskih prava. Princip zabrane diskri-

⁹⁹Istraživanje o nepohađanju i napuštanju obrazovanja u osnovnim i srednjim školama u BiH. (MDG F YERP/UNICEF).

minacije je ključni princip Anexa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma i iako je BiH pristupila brojnim međunarodnim instrumentima koji nude obaveze za uspostavu mehanizma za zaštitu od diskriminacije, još uvijek ima mnogo za uraditi na unaprijeđenju ove oblasti. Praćenje i provođenje međunarodnih konvencija iz oblasti ljudskih prava, promocija i zaštita ljudskih prava i osnovnih sloboda, staranje o ravnopravnosti spolova, kao i staranje o pravima i pitanjima raseljenih osoba i izbjeglica i osiguranje uvjeta za održiv povratak te kreiranje politike BiH prema iseljeništvu su izazovi za naredni period.

Nedavna kriza stavila je pred sistem socijalne zaštite BiH izazov u vidu suočavanja sa sve većim udjelom socijalno isključenih kategorija i smanjenjem javnih sredstava. Povezanost zdravlja, obrazovanja, zaposlenja i životnog standarda je očigledna i poboljšanje sistema socijalne zaštite je ključna determinanta unaprjeđenja životnog standarda ranjivih grupa. Odgovornost za legislativu, planiranje i provedbu politika socijalne zaštite leži na entitetima (RS), kantonima u FBiH i na nivou Brčko distrikta. BiH izdvaja oko 24% BDP-a na razne programe socijalne zaštite, uključujući programe socijalnog osiguranja i socijalne pomoći, ali bez naknada za nezaposlenost.¹⁰⁰ Najveći udio ukupnih troškova ide na programe zasnovane na doprinosima tj. zdravstvenu zaštitu (10,2%) i penzije (10,1%). Na programe socijalne pomoći odlazi 3,9% BDP-a, što ih u poređenju sa EU i drugim zemljama zapadnog Balkana čini najskupljima. Sistemi socijalne zaštite ne smiju remetiti podstreke u ekonomiji i moraju biti fiskalno održivi. Da bi se to postiglo Vlade moraju poboljšati ciljanje socijalne pomoći putem paketa mjera kojima će učiniti politike socijalne zaštite efikasnijim, efektivnijim i pravičnijim. Penzioni sistemi bi također trebali da su na stabilnim finansijskim osnovama, ako

se tijekom srednjoročnog perioda želi riješiti problem nagomilanih prava radnika. Sistemi osiguranja moraju se postaviti na sigurne finansijske osnove putem zamrzavanja troškova za privilegiranje penzije i smanjenjem opcija prijevremenog penzionisanja za rizična zanimanja, uvođenjem razumnih penala za prijevremeno penzionisanje i bonusa za kasniji odlazak u penziju kako bi se produžila dob za efektivno penzionisanje.

Jačanje sistema socijalne zaštite kako bi se poboljšala procjena potreba, utvrđivanje prioriteta i preciznije ciljanje korisnika i dalje je jedan od prioriteta za BiH. Rješavanje ovog prioriteta će osigurati da sistem socijalne zaštite obuhvati najsiromašnije i socijalno isključene i poboljša njihov pristup socijalnoj pomoći kao i omogućiti da raspodjela i potrošnja budu pravednije i fiskalno održive. Revizija radi verifikacije prihvatljivosti postojećih korisnika socijalne pomoći mora se ubrzati uz podršku Vlada entiteta.

Svjetska ekonomska kriza i spor oporavak anulirali su dio ranije ostvarenog napretka BiH na smanjenju siromaštva. Podaci Ankete o potrošnji domaćinstava iz prethodnih godina pokazali da je siromaštvo poraslo. (Apsolutno siromaštvo u BiH poraslo je za oko 5 procentnih poena sa 18,6% u 2007. na 23,4% u 2011). U prilog tome idu i drugi svježiji pokazatelji. Na primjer, stope zaposlenosti u 2013. 31,6% i 31,7% u 2014. godini, još uvijek su ispod prosjeka iz 2008. godine (prije krize) od 33,2%, dok je stopa nezaposlenosti 27,5% (2013.g i 2014.g), u odnosu na 23,4% u 2008. godini.¹⁰¹ U poslijeratnom periodu procjenjuje se da je BiH napustilo više od 100.000¹⁰² ljudi, uglavnom mlađe dobi. Time je, uz pogoršanje opće demografske situacije, ozbiljno narušena socijalna kohezija i stabilnost.

¹⁰⁰ Svjetska Banka, Pregled javnih rashoda i institucija (2012.)

¹⁰¹ Podaci Agencije za statistiku BiH

¹⁰² Podaci Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice

Proces emigracije je jedan od najhitnijih postratnih društveno-ekonomskih izazova s kojim se suočava Bosna i Hercegovina. Veliki dio ekonomski najaktivnijeg stanovništva nalazi se u emigraciji. Prosjek starosti emigranata iz BiH u SAD iznosi oko 30 godina, u Evropi 41,5 godinu, a u zemljama bivše Jugoslavije oko 38 godina. Ne postoje precizni podaci o odlivu pameti iz zemlje. Kao primjer mogu poslužiti podaci Svjetske banke iz 2000. godine prema kojima je procenat visoko-obrazovanih osoba koje su emigrirale iz BiH iznosio 23,9%, što BiH stavlja na 2. mjesto u regiji Europe i Centralne Azije, a procenat ljekara koji su kao obučeni kadar napustili zemlju je iznosio 12,7%.

Siromaštvo se najčešće mjeri indikatorima koji su vezani za prihode dok se višedimenzionalnost siromaštva posmatra kroz dugotrajni ili stalni nedostatak resursa, sposobnosti, mogućnosti izbora i sigurnosnih uvjeta koji su potrebni za uživanje primjerenog životnog standarda i realizaciju ekonomskih, političkih, kulturnih i socijalnih prava.

Siromaštvo je široko rasprostranjeno i obuhvaća prilično heterogenu strukturu stanovništva. Djeca, raseljene osobe, povratnici, osobe sa invaliditetom, nezaposleni, penzioneri, kao i osobe bez kvalifikacija posebno su izložene tom riziku.

Prema posljednjim podacima Agencije za statistiku BiH zasnovanim na Anketi o potrošnji domaćinstava koja je provedena u 2011. godini, 17,9% stanovništva živjelo je u relativnom siromaštvu (prag relativnog siromaštva je iznosio 416,40 KM mjesečno po ekvivalentnoj odrasloj osobi). Siromašno je bilo svako šesto domaćinstvo u državi i bilo je izraženije u Republici Srpskoj gdje je skoro svaki peti stanovnik bio siromašan, a najmanje izraženo u Brčko distriktu BiH gdje je skoro svaki sedmi stanovnik bio u relativnom siromaštvu. Prosječni izdaci za potrošnju

siromašnih domaćinstava u BiH su u prosjeku 25,2% ispod praga siromaštva. Raspodjela ekvivalentnih izdataka za potrošnju bila je prilično nejednaka jer su 20% najbogatijih domaćinstava u prosjeku 4,9 puta više trošila u odnosu na 20% najsiromašnijih. Nejednakost je veća u FBiH u odnosu na druge dijelove države (5,2 u odnosu na 4,4). U 2011. godini prosječna mjesečna potrošnja bila je 20% veća u urbanim nego u ruralnim područjima.

Siromaštvo u BiH se mjeri od 2001 godine, materijalna uskraćenost od 2011, a domaćinstva sa niskim intenzitetom rada još se ne prate. Ova tri indikatora u EU su osnova za izračunavanje siromaštva i socijalne isključenosti, a zajedno čine jedan indikator tzv. AROPE (at-risk-of-poverty and exclusion – rizik od siromaštva i isključenosti). Svjetska banka je 2009. godine dala procjenu za AROPE za BiH, procjenjujući da je 2,7 miliona stanovnika (59%) siromašno i/ili socijalno isključeno. Poredeći sa EU najveći AROPE imala je Bugarska (41%).¹⁰³

Siromaštvo je usko povezano sa socijalnom isključenosti. Prema Izvještaju o humanom razvoju (UNDP, 2013.) BiH zauzima 81. poziciju od 186 zemalja, sa Indeksom humanog razvoja¹⁰⁴ od 0,735 i Indeksom multidimenzionalnog siromaštva (MPI)¹⁰⁵ 0,003%. Prema ovom Izvještaju u BiH 0,8% stanovništva je pogođeno višestrukom lišenošću. U odnosu na

¹⁰³ EUROSTAT

¹⁰⁴ Indeks humanog razvoja uključuje tri temeljne dimenzije humanog razvoja, koje se odnose na mogućnosti koje ljudi očekuju da će postići. To su sljedeće dimenzije: - očekivani životni vijek je postignut sposobnošću da se živi dug i zdrav život, - postignuto obrazovanje se ostvaruje kroz sposobnost sticanja znanja, - postignuti životni standard se ostvaruje kroz sposobnost da se obezbijedi pristojan prihod za život.

¹⁰⁵ MPI identifikira višestruku lišenost domaćinstava u sve tri dimenzije humanog razvoja – na polju obrazovanja, zdravlja i životnog standarda. MPI odražava i pojavu siromaštva i udio stanovništva koje živi ispod linije siromaštva (engl. headcount ratio -H) – tj. udio stanovništva koje je multidimenzionalno siromašno – i prosječni intenzitet (A) njihovog siromaštva – prosječni omjer pokazatelja u kojima su siromašni ljudi u stanju lišenosti. MPI se izračunava množenjem pojave siromaštva prosječnim intenzitetom kod svih siromašnih (H*A). Osoba se identifikira kao siromašna ako je lišena barem u jednoj trećini ponderiranih pokazatelja.

države članice EU (Slovenija, Slovačka, Bugarska, Rumunija, Češka Republika, Mađarska, Poljska) BiH je ispod razvoja u tim zemljama po svim pokazateljima. Prema ekonomskim pokazateljima i pokazateljima obrazovanja, te zemlje su znatno iznad razvoja BiH. Gubici u razvoju zbog nejednake raspodjele u tim zemljama su znatno niži od onih zabilježenih u BiH, sa izuzetkom Rumunije.

Najranjivije grupe čine: osobe sa invaliditetom, Romi, povratnici i interno raseljene osobe, obitelji sa dvoje i više djece, starije osobe, nezaposleni i niskokvalificirani, žene, mladi kao i djeca. Nejednakost između osoba sa invaliditetom, djece kao iznačajne urbane i ruralne i rodne razlike su stvarne. Problem dodatno pogoršava neefikasan, neujednačen i fragmentiran sistem socijalne zaštite koja ne služi siromašnima i onima koji su u potrebi.

Izazovi u pogledu ranjivih ciljnih skupina

Djeca

Posebna pažnja treba biti posvećena ranjivosti djece koja odrastaju u siromaštvom pogođenim domaćinstvima i pripadaju socijalno ugroženim grupama. Kada se siromaštvo procjenjuje na temelju prihoda, stambenih uvjeta, i lišenosti zdravstvene njege i obrazovanja više od polovine djece koja žive u BiH je izloženo višestrukim dimenzijama siromaštva (u slučaju Romske djece, gotovo 80%). Prema podacima APD 2011. Najsiromašnije obitelji su one koje imaju dvoje i više djece (19,7%). Siromašna domaćinstva imaju dvoje ili više djece od prosječnog domaćinstva. Anketa također pokazuje da su djeca koja žive u domaćinstvima koja vode žene (23%) daleko više izložena riziku od siromaštva i deprivacija u odnosu na djecu koja žive u domaćinstvima koja vode muškarci (18%). Najvažniji razlog za ovu razliku je nejednakost u visini prihoda među spolovima.

Žene

Svega 37% žena je bilo zaposleno u 2014. godini. Svega 33% žena bilo aktivno u 2014. godini, što i dalje ostaje najniži stepen zastupljenosti žena na tržištu rada u Jugoistočnoj Evropi. Neaktivnost je naročito izražena među ženskom populacijom iz siromašnih kućanstava. Materijalnom situacijom najugroženija skupina žena su samohrane majke ili žene koje su hranitelji kućanstva. Na lošiji položaj žena bitno utječe i disparitet u razini obrazovanja između žena i muškaraca. 69,3% neaktivne populacije čine žene koje imaju samo osnovnu školu ili niže. Stoga se smatra da je poboljšanje mogućnosti za veće obrazovanje, zapošljavanje i samozapošljavanje žena najbolji put za smanjenje njihovog siromaštva i sprječavanja socijalne isključenosti. Također, ekonomsko osnaživanje žena smatra se preduslovom za smanjenje nasilja nad ženama i u porodici. I pored uloženi napora i postojanja sveobuhvatnog zakonskog okvira koji je na snazi, prvo istraživanje o rasprostranjenosti i karakteristikama nasilja nad ženama u BiH, provedeno u 2013. godini, pokazalo je da je skoro polovina žena iz uzorka (47,2%), doživjelo je bar neki oblik nasilja nakon navršenih 15 godina.

Formalno gledajući prava žena u BiH su značajno reafirmirana. Uz Ustavom zagaraniranu ravnopravnost spolova, Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH je usvojen još 2003. godine. Nakon usvajanja Zakona uspostavljeni su institucionalni mehanizmi za pitanja ravnopravnosti spolova na svim razinama vlasti BiH. Usvojen je Gender akcioni plan BiH 2013-2017 koji definira strategiju i programske ciljeve kako bi se ostvarila jednakost između žena i muškaraca u BiH, uporedo s zajedničkim strateškim ciljevima iz svih oblasti.

Mladi

Populacija mladih u BiH suočena je s izazovima ekonomske, institucionalne i socijalne prirode. Troje od četvero mladih ljudi je nezaposleno. Najveći problem mladih ljudi je nezaposlenost i poteškoće sa kojima se suočavaju u pronalasku zaposlenja. Većina njih nisu u braku, nemaju djecu i nisu riješili svoje stambeno pitanje. Sve više tehnološko tržište rada traži vještine koje mnogi mladi ne posjeduju. Mladi (15–24) čine oko 16% populacije u BiH. Stopa aktivnosti ove populacije u 2014. godini bila je 29,3%, stopa zaposlenosti 10,9%, a stopa nezaposlenosti zabrinjavajućih 62,7%¹⁰⁶ dok je prosjek nezaposlenosti mladih u EU28 bio oko 23,5%.

Učešće mladih u obrazovanju značajno se smanjuje nakon 18 godina starosti, dok se tranzicija k tržištu rada događa oko starosne dobi 20. U dobi od 25 godina samo manji dio mladih je u obrazovanju bez značajnih razlika među spolovima. Uglavnom su muškarci u većem riziku napuštanja obrazovanja bez stjecanja kvalifikacija. Istraživanja su pokazala da mladi koji napuste obrazovanje trebaju mnogo više vremena (otprilike 16 mjeseci) da se integriraju na tržište rada, nego njihove kolege sa stečenim kvalifikacijama (7 mjeseci). Uglavnom su od nezaposlenosti najviše pogođene osobe s nižim stupnjem obrazovanja poput SSS i KV radnika.

U cilju poboljšanja položaja mladih, potrebno je usmjeriti aktivnosti prema programima profesionalne orijentacije i usluga savjetovanja mladih tijekom školovanja, jačanja poduzetničkog duha mladih kroz prilagodbu nastavnih planova, omogućavanja pristupa mladima sportskim i rekreativnim aktivnostima, zadovoljavanja kulturnih potreba i jačanja preventivne zdravstvene zaštite mladih. Izradom populacione politike potrebno je

stvoriti osnovu za planiranje i provedbu mjera usmjerenih na stimuliranje povećanja stope fertiliteta te osigurati pristup sredstvima za stambeno zbrinjavanje mladih obitelji.

Starije osobe

Starije osobe (65+) čine oko 17% populacije BiH, i njihov udio se konstantno povećava (npr. 13,7% 2005.g). Starije osobe se nalaze u stanju teške socijalne isključenosti prije svega zbog postojećeg mirovinskog sustava u BiH. Mirovinski sustav je u mjerodavnosti entiteta (pri čemu umirovljenici BD-a imaju opciju opredjeljenja za jedan od dva mirovinska fonda). Međutim, i dalje postoje kritični problemi koje je potrebno adekvatno adresirati. Postojeći sustav je opterećen ključnim problemima koji se odnose na nedovoljan broj aktivnih osiguranika u odnosu na broj korisnika mirovina što narušava koncept međugeneracijske solidarnosti sustava mirovinskog i invalidskog osiguranja.

Iako se na mirovine prosječno izdvaja 10,3% BDP-a i kao takvo predstavlja jedno od najviših izdvajanja u poređenju sa zemljama EU i regije Zapadnog Balkana, oko 60% ljudi preko 65 godina nisu obuhvaćeni redovitim primanjima na osnovu starosne mirovine (ruralno stanovništvo, poljoprivrednici). Ovako nizak nivo pokrivenosti mirovinskim sistemom predstavlja ozbiljan socijalni problem za BiH i čini ovu skupinu izloženu rizicima siromaštva i socijalne isključenosti. Drugi veliki problem je taj što su i mirovine većeg broja korisnika toliko male da su nedovoljne da pokriju osnovne životne troškove. Nedostatak populacione politike kao i strategije o demografskom starenju i starijim osobama ograničava početak primjene pristupa za rješavanje svih pitanja i aspekata koji su ključni za blagostanje starijeg stanovništva.

---

¹⁰⁶ BHAS, Anketa o radnoj snazi, 2014.

Osobe sa invaliditetom

Ukupan broj osoba sa invaliditetom u BiH je teško procijeniti zbog nekonsolidirane baze podataka.¹⁰⁷ Procjenjuje se da čak 10% stanovnika BiH ima fizičke, senzorne, razvojne, mentalne ili emotivne oblike invalidnosti, a 30% ukupnog stanovništva je posredno ili neposredno pogođeno posljedicama invalidnosti što već samo po sebi dovodi do rizika od socijalne isključenosti. Pri tome većina ovih osoba je i dalje izložena izolaciji i nekom vidu diskriminacije.¹⁰⁸ Također, nije poznat podatak o stopi zaposlenosti osoba sa invaliditetom. Zaposlenost i nezaposlenost osoba sa invaliditetom se ne prati u evidencijama zaposlenosti niti nezaposlenosti. Lica sa invaliditetom, kako to potvrđuju iskustva mnogih zemalja, dodatno su pogođena siromaštvom i socijalnom isključenošću, što je također slučaj i u BiH.¹⁰⁹ U praksi se primjenjuje neujednačena procjena stupnja invalidnosti po različitim kategorijama za ratne vojnike invalide (RVI), civilne žrtve rata i civilne invalide što čini da su osobe sa invaliditetom podijeljene u nekoliko skupina koje se razlikuju po definiciji, stupnju invaliditeta i obujmu prava. Invalidi rada, žene i djeca s invaliditetom imaju podređen položaj u odnosu na ostale kategorije invalida.

Siromaštvo i nezaposlenost najviše pogađaju osobe s invaliditetom. U BiH¹¹⁰ invalidnost povećava rizik od ulaska u siromaštvo za 18%. Gotovo dvije trećine od ukupnog broja odraslih osoba s invaliditetom žive blizu ili ispod praga siromaštva. Značajne društvene, obrazovne, ekonomske, fizičke i komunikacijske barijere spriječavaju većinu osoba s

¹⁰⁷ Zavodi za statistiku vode evidencije o djeci i odraslima sa invaliditetom (razvrstani prema vrsti invalidnosti i spolu).

¹⁰⁸ IBHI, POI - Istraživanja stanja u oblasti invaliditeta u BiH, 2008.

¹⁰⁹ World Bank: Disability and poverty: Results based on Living Standard measurement survey in BiH, S. Tsirunyan. Presentation at the World bank/Lotos conference „Disability and poverty in BiH“, Sarajevo, 28 November, 2005

¹¹⁰ Svjetska banka i I.C.Lotos, *Invalidnost i siromaštvo u BiH* (Podaci na temelju LSMS). 2006.

invaliditetom da uživaju u svojim temeljnim pravima.

Romi

Prema popisu stanovništva iz 1991. Godine Romi su najbrojnija manjina u BiH od ukupno 17 nacionalnih manjina¹¹¹. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice (MLJPI) započelo je sa registracijom Roma još 2009. godine. Na temelju podataka dobivenih Anketama procjenjuje se da postoji najmanje 25.000 do 30.000 Roma sa prebivalištem u BiH i procjenjuje se da oko 39% Roma nije učestvovalo u registraciji. Romska udruženja procjenjuju da je broj Roma u BiH između 80.000 i 100.000. U skladu sa demografskim kretanjima, podaci MLJPI pokazuju da je oko 42% romske populacije u BiH mlađe od 19 godina. Romska populacija se tradicionalno susreće sa socijalnom isključenošću. S jedne strane ovo je uzrokovano spriječavanjem njihovog uključivanja koje za osnovu ima rasnu diskriminaciju, a s druge strane, objektivnim posljedicama prethodnoga, samo-nametnutom izolacijom Roma u okvirima vlastitih, romskih zajednica. Stvarne dimenzije socijalne isključenosti Roma mogu se vidjeti iz nekoliko ilustrativnih podataka. Istraživanje višestrukih pokazatelja MICS (2012.g) potvrđuje da je gotovo prema svim pokazateljima položaj Roma znatno lošiji u odnosu na opću populaciju. Stopa upisa Romske djece u osnovno obrazovanje je 69%, Stopa pismenosti među Romkinjama (15-24) je 68,9% u odnosu na 99,3% kod žena iste dobi u općoj populaciji. Prosječan broj godina školovanja kod Roma u dobi od 16 do 24 bio je 5,3 dok je kod opće populacije 11,1 godina. Kad se radi o obrazovanju nakon srednje škole 10% osoba iz opće populacije u odnosu na 0% Roma.

Nizom zakonodavnih inicijativa pokušala se riješiti teška i neprihvatljiva situacija u kojoj se

¹¹¹ Službeni glasnik BiH, godina VII br. 12, *Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina*. 2003.

nalazi romska manjina u BiH. Donošenjem Zakona o zaštiti nacionalnih manjina i Strategije BiH za rješavanje problema Roma BiH je ispunila preduvjete za uključivanje u inicijativu Dekade uključivanja Roma 2005.-2015. i obvezala se da će rješavati probleme sa kojima se suočava ova populacija.

Osiguranjem pristupa obrazovanju i zdravstvenim uslugama te stambenom zbrinjavanju

omogućit će se veća socijalna uključenost i smanjivanje siromaštva.

Izbjegllice i raseljene osobe

Povratak i dalje ostaje jedan od glavnih izazova ove zemlje nakon devetnaest godina od završetka rata sa oko 84.500 interno raseljenih osoba i oko 47.000 manjinskih povratka do sredine 2014. godine.

Tabela 9: Stanje izbjeglih i raseljenih osoba u BiH, juli 2014. godine

<i>Osobe sa prebivalištem u BiH</i>	<i>Broj osoba</i>
Izbjegllice	6.907
Tražioci azila	15
Povratnici	142
Interno raseljene osobe	84.500
Povratnici-interno raseljene osobe	0
Osobe bez državljanstva	792
Ostali slučajevi	52437
UKUPNO:	144.793
<i>Osobe porijeklom iz BiH</i>	<i>Broj osoba</i>
Izbjegllice	22.369
Tražioci azila	4.509
Povratnici	142
Interno raseljene osobe	84.500
Povratnici-interno raseljene osobe	0
Ostali slučajevi	52.437
UKUPNO:	163.009

Izvor: UNHCR, Statistical snapshot, Juli-2014

Preduvjet za realiziranje povratka je obnova i rekonstrukcija uništenih i oštećenih stambenih jedinica povratnika, tehničke (elektrifikacija, vodovod, kanalizacija, putna komunikacija) i socijalne infrastrukture (medicinske ustanove, škole). Osiguranje krova nad glavom i prateće infrastrukture nije dovoljno i za održivost realiziranog povratka i potpunu reintegraciju povratnika. Dok je neposredno poslije rata osiguranje krova nad glavom i prateće infrastrukture bilo sinonim za povratak, danas, 20 godina poslije rata, održivost povratka je u gotovo istom rangu s potrebom osiguranja krova nad glavom.

Osnovni elementi održivosti povratka ujedno predstavljaju i izazove za isti. Njih čine:

- ✓ *Osiguranje pristupa adekvatnoj zdravstvenoj zaštiti.*
- ✓ *Jednak pristup zadovoljavanju obrazovnih potreba.*

Prema Zakonu o izbjeglicama i raseljenim osobama djeca povratnika imaju pravo na obrazovanje. Zbog teških uvjeta velik broj djece povratnika završava školovanje samo sa osnovnom školom a posebno u ruralnim dijelovima gdje je znatan broj djece i dalje u

obvezi dugog pješačenja do škole. Postojenje podijeljenosti u društvu utječe na odabir škole i stvara dodatne prepreke povratničkoj i rase-ljenoj djeci

✓ *Pravo na rad i zapošljavanje.*

Problemi vezani za rad i zapošljavanje s kojima se suočava povratnička populacija povezani su s općim stanjem na tržištu rada BiH (nedovoljan broj adekvatnih radnih mjesta, neadekvatne vještine, uništen gospodarski sistem i sl.).

✓ *Pravo na socijalnu i penzijsko invalidsku zaštitu.*

Neusklađenost entitetskog zakonodavstva i nedostatak zakonodavstva na državnom nivou koji bi regulirali mirovine i druga socijalna primanja uzrok su problema ove populacije.

Imajući u vidu naprijed navedeno te činjenice da se donatorska zajednica uglavnom povukla, a da BiH nema ekonomskih kapaciteta da adekvatno prati još uvijek velike potrebe u povratku, može se zaključiti da je stanovništvo u BiH, uključujući i povratničku populaciju, izloženo mnogim rizicima na koje sistemi socijalne zaštite i inkluzije moraju odgovoriti. Ovi rizici uključuju dugoročnu nezaposlenost, nezaposlenost mladih, kontinuiranu emigraciju, osobito mladih i obrazovanih kadrova, velik udio neaktivne populacije, niske obrazovne standarde, socijalno ugroženu djecu, stariju populaciju sa sve većom potrebom za prilagođenim uslugama zbrinjavanja i njege i dalju isključenost skupina poput Roma i osoba sa invaliditetom i probleme povratničke populacije. Prepoznavanje nedostatka i izazova je prvi korak u suočavanju sa neophodnostima definiranja mjera usmjerenih na smanjenje siromaštva, nejednakosti i harmonizaciji ostvarivanja prava u zemlji. Kontinuirane promjene su neophodne na nivou politika, zakonodavstva i budžetiranja, skupa sa direktnim intervencijama na lokalnom nivou sa ciljem dobivanja konkretnih

rezultata za najugroženije. Za BiH, koja je suočena sa negativnim efektima kontinuirane emigracije (demografski problem i stalno rastući problem odliva pameti), je veoma važno da koristi moguće pozitivne efekte emigracije, te da u svoje strateške razvojne planove uvrsti komponentu povezivanja migracija i razvoja u obliku različitih doprinosa putem finansijskog, socijalnog i ljudskog kapitala, što uključuje investiranje, novčane doznake, prenos znanja, tehnologije, ekonomsko lobiranje i druge vrste podrške. Regionalna nejednakost također je jedno od pitanja koje je potrebno rješavati kako bi se došlo do rješenja za ujednačeniji i pravičniji razvoj u BiH u pogledu ekonomskih mogućnosti, infrastrukture, i socijalne zaštite. Stoga se definiranje dugoročnih ciljeva strateškog razvoja koji se fokusiraju na razvoj prioriternih i održivih sektora, stvaranje novih radnih mjesta i mjera socijalnog uključivanja nameće kao prioritet. Tako su za period 2016.-2018. odobrena sredstva za projekte u implementaciji operativnog programa Socijalna uključenost na razini institucija BiH u ukupnom iznosu od 233,14 mil.KM. Struktura navedenih kategorija prikazana je u Grafikonu na strani 70.

- ✓ Prioritet¹¹² 1: Unaprijediti sistem zaštite ljudskih prava i razvoj odnosa BiH sa iseljeništvom
- ✓ Prioritet 2: Efikasna koordinacija u oblasti socijalne zaštite i penzija

V.4.4. Unaprijediti zdravstvenu zaštitu

Zdravlje predstavlja jednu od najznačajnijih pretpostavki za kvalitetan život stanovništva i od ključnog je interesa za politički i ekonomski razvoj države. Funkcionalan, odgovoran, inkluzivan i transparentan sistem zdravstva koji svojim kapacitetima omogućava građanima da ostvare jedno od najosnovnijih ljudskih prava-

---

¹¹² Napomena: Prioriteti su definirani u skladu sa nadležnostima Vijeća ministara BiH u ovoj oblasti

pravo na zdravstvenu zaštitu, cilj je svakog društva, bez obzira na nivo njegovog razvoja ili oblik političkog i institucionalnog uređenja.

Promocija zdravlja osnova je za kontinuirani ekonomski i društveni razvoj i doprinosi boljem kvalitetu života i svjetskom miru (Svjetska zdravstvena organizacija). Pojam *zdravlja* značajno prevazilazi okvire zdravstvenog sektora jer njegove glavne determinante kao što su starost, spol i nasljeđivanje u vezi su sa uvjetima življenja, faktorima okoliša, stilovima života, socio-ekonomskim faktorima, faktorima vezanim za odgoj, obrazovanje i kulturu, te funkcioniranje sustava zdravstvene i socijalne zaštite. Međutim, izravan doprinos medicinskih usluga, u smislu poboljšanja zdravlja stanovništva, procjenjuje se na svega 10%, dok je ostalih 90% rezultat drugih procesa¹¹³ što upućuje na važnost suradnje sektora zdravstva i ostalih sektora u cilju poboljšanja zdravlja stanovništva.

Prema procjenama Agencije za statistiku u BiH danas živi 3.831.555 stanovnika¹¹⁴. Stanovništvo BiH pripada kategoriji regresivnog stanovništva sa manjim učešćem djece starosti 0-14 godina (17%) i porastom učešća osoba starijih od 65 godina (15%). Kontinuirani porast učešća osoba starih 65 i više godina predstavlja značajan problem sa aspekta osiguravanja sredstava za financiranje službi socijalne i zdravstvene zaštite. Očekivano trajanje života u BiH je 77 godina¹¹⁵. Stopa nataliteta u BiH je u 2013. godini iznosila 8,5% i pokazivala je nisku vrijednost. Stopa mortaliteta je rezultat djelovanja bioloških, ekonomskih i zdravstvenih utjecaja, pa je opći mortalitet, a posebice mortalitet dojenčadi značajan pokazatelj životnog standarda. Stopa

mortaliteta u 2013. godini iznosila je 9,3% i u laganom je porastu posljednjih godina. Dojenačka smrtnost je jedan od najboljih pokazatelja zdravstvenog stanja stanovništva, osobito djece, a istovremeno je odraz organizacije zdravstvene zaštite. Kao posljedica pada stope nataliteta i laganog porasta stope mortaliteta prirodni priraštaj u BiH je u 2013. godini bio 0,8. Analiza općih i specifičnih stopa mortaliteta i morbiditeta, te brojnih drugih parametara mogu poslužiti za procjenu učinkovitosti i efektivnosti sustava zdravstvene zaštite, i polazna su točka planiranja u zdravstvu.

BiH se prema agregiranim zdravstvenim indikatorima može porediti s drugim zemljama jugoistočne Europe, kao i članicama EU. I dok je zdravlje djece značajno unaprijeđeno, sa stopom smrtnosti djece od 5 na 1000 živorođenih, stopa smrtnosti među romskom djecom je tri puta veća. Smrtnost majki je u posljednjih 20 godina prepolovljena, 8 slučajeva na 100.000¹¹⁶ živorođene djece.

Poboljšanje preventivnih zdravstvenih usluga i općenito pristupa zdravstvenim uslugama naročito za djecu, trebalo bi biti prioritet svih vlasti.

Prehrana predstavlja ključni javnozdravstveni izazov: usporen rast je gotovo 3 puta prisutniji kod romske djece, a gotovo jedno od petoro djece u općoj populaciji ima prekomjernu tjelesnu težinu. Nezarazne bolesti su vodeći uzrok obolijevanja i smrtnosti u BiH. Polovica smrtnih slučajeva u populaciji izazvana je kardiovaskularnim bolestima, a malignim oboljenjima 20%.¹¹⁷ Važan način borbe protiv nezaraznih bolesti je fokusiranje na smanjenje faktora rizika kao i kampanje zdravstvenog obrazovanja. Starenje stanovništva, prehrana, pušenje, konzumacija alkohola kao i maligna

¹¹³ Dahlgren G., WHO Regional Office for Europe - Regionalni ured WHO za Europu. (1994). *The Need for Intersectoral Action for Health. The European Health Policy Conference: Opportunities for the Future - Potreba međuresornog djelovanja u svrhu zdravstvene zaštite. Europska konferencija o zdravstvenoj politici* str. 18.

¹¹⁴ BHAS, procjena od 30.06.2013. godine

¹¹⁵ Svjetska zdravstvena organizacija-procjena za 2011.

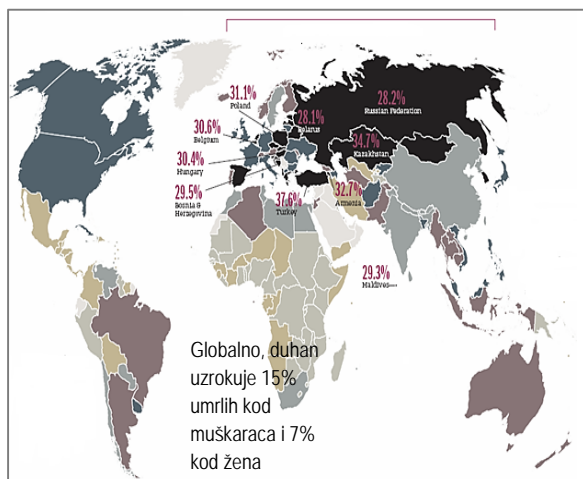
¹¹⁶ MICS (2012.)

¹¹⁷ DEP kalkulacije na osnovu Demografija 2012, Agencija za statistiku BiH, decembar 2013.

oboljenja najviše doprinose opterećenju stanovništva u BiH bolestima.

Zdravstveni sistem u BiH se po pitanju učinka i funkcioniranja suočava s brojnim izazovima: administrativna rascjepkanost i nedovoljna suradnja s drugim sektorima dovodi do neefikasnosti u pružanju i nejednakosti u pristupu zdravstvenim uslugama. Usluge zdravstvene zaštite ne mogu se prenositi između entiteta što rezultira u nejednakom pristupu zdravstvenim uslugama.

Mapa 1: Procenat umrlih muškaraca gdje je smrt uzrokovana konzumiranjem duhana, 2004

Izvor: Tobacco Atlas, American Cancer Society and the World Lung Association; Istaknute su zemlje kod kojih je procenat preko 28%

Zdravstveni sistem u BiH se po pitanju učinka i funkcioniranja suočava s brojnim izazovima: administrativna rascjepkanost i nedovoljna suradnja s drugim sektorima dovodi do neefikasnosti u pružanju i nejednakosti u pristupu zdravstvenim uslugama. Usluge zdravstvene zaštite ne mogu se prenositi između entiteta što rezultira u nejednakom pristupu zdravstvenim uslugama.

Regionalna koordinacija zdravstvenog pravnog okvira, standarda i procedura je u ranom stadiju razvoja. Harmonizacija zdravstvenih zakona, standarda i procedura sa *acquis*

communautaire događa se na ad-hoc osnovi iako je Vijeće ministara još 2003. godine donijelo Odluku o procedurama i postupku usklađivanja zakonodavstva BiH sa *acquiem*. (Sl.gBiH 44/03), a potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju ta je harmonizacija postala obvezujuća.

Nedostatak pouzdanih podataka o troškovima uslugama zdravstvene zaštite otežava učinkovitost sistema. Prema Europskom zdravstvenom potrošačkom indeksu (EHCI) ¹¹⁸ za 2014. godinu BiH je zauzela posljednje mjesto zbog zapanjujućeg nedostatka podataka o zdravstvenoj zaštiti. BiH je dobila 420 od mogućih 1000 bodova, manje od Albanije, Srbije i Crne Gore. ¹¹⁹

Odmak od primarne zdravstvene zaštite koja obuhvata aktivnosti na promociji zdravlja i zdravstvenoj edukaciji građana, doveo je do većeg oslanjanja na bolnice i do veće usmjerenosti na liječenje nego na preventivne usluge koje se ne bave potrebama ugroženih grupa. Zdravstveni sistem u BiH mora se prilagoditi promijenjenoj demografskoj slici i rastućim obrascima bolesti, pogotovo kroničnih bolesti, izazovima mentalnog zdravlja i uvjetima vezanim za starenje. Pozitivan primjer su aktivnosti prevencije i edukacije u vezi s HIV/AIDS i tuberkulozom realizovane kroz projekte podržane od Globalnog fonda za borbu protiv AIDS-a, tuberkuloze i malarije, u kojima su bile obuhvaćene populacije pod povećanim rizikom.

¹¹⁸EHCI je postao standard u praćenju suvremen zdravstvene zaštite od 2005. Godine. Sastoji se od kombinacije javnih statistika, anketa sprovedenih među pacijentima i neovisnog istraživanja koje je izvršila kompanija Health Consumer Powerhouse Ltd. Sa sjedištem u Švedskoj.

¹¹⁹HCP Health Consumer Powerhouse Ltd: Brisel, januar 2015.: Posljednje mjesto treba da se razumije u slijedećem kontekstu: „Sa istim kvalitetom podataka kao za Albaniju ili Makedoniju, u slučaju BiH utvrdili bismo veću djelotvornost. To je jedan od načina da se izvrši pritisak na vlasti kako bi ozbiljno shvatile pripremu podataka.“

Kako bi svo stanovništvo imalo ravnopravan pristup zdravstvenoj zaštiti osnova je da mora biti pokriveno zdravstvenim osiguranjem. Nejednakost u pristupu zdravstvenim uslugama pojavljuje se kao još jedan od izazova za zdravstveni sistem u BiH. Osobe sa invaliditetom kao i stanovništvo ruralnih područja imaju otežan pristup zdravstvenoj zaštiti bez obzira na pokrivenost zdravstvenim osiguranjem. Troškovi zdravstvenih usluga, nedovoljno razvijena saobraćajna infrastruktura u nekim područjima predstavljaju osnovne prepreke za ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu. Procjenjuje se da oko 17% BiH stanovništva nije pokriveno zdravstvenim osiguranjem.¹²⁰ Za one koji nisu zdravstveno osigurani, u okviru sistema zdravstvene zaštite osigurano je besplatno hitno zbrinjavanje, dok se naplaćuju troškovi pružanja zdravstvene zaštite koja nije hitnog karaktera. Neefikasno prikupljanje doprinosa za zdravstvenu zaštitu uskraćuje potrebna sredstva sistemu zdravstvene zaštite, posebno za ugrožene građane, te zahtijeva odgovor u vidu mjera za promociju inkluzivnijeg sistema zdravstvene

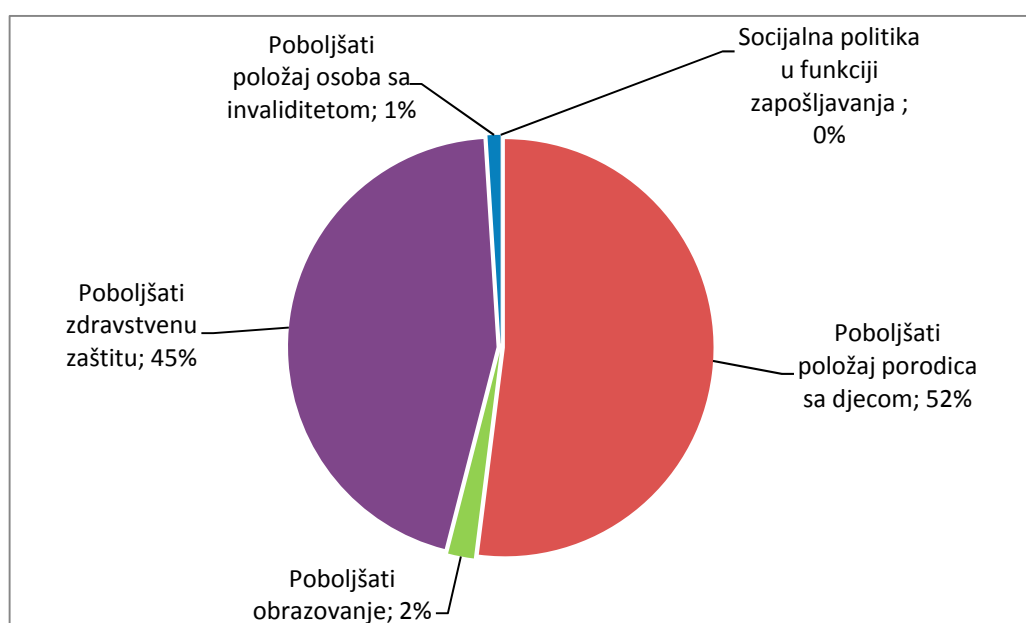
zaštite kroz unaprijeđenje pristupa uslugama zdravstvene zaštite.

Zdravstvenu politiku treba usmjeriti ka smanjenju socijalne isključenosti, nejednakosti u zdravstvu unutar zemlje, kao i različitih socijalnih grupa uz povećanje učinkovitosti i kvaliteta zdravstvenih usluga u skladu sa novim izazovima (starenje populacije, ulazak sve većeg broja žena na tržište rada, povećan broj samačkih domaćinstava, kao i domaćinstava bez djece). Vrlo je važno da ključne politike budu usmjerene na prevenciju koja je najučinkovitiji način borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti, kao i ranu intervenciju kako bi izbjegli povećanje socijalno ugrožene populacije.

Prioritet:

- ✓ Efikasna koordinacija aktivnosti u oblasti zdravstva.

Grafikon 24: Struktura ulaganja u operativni program socijalna uključenost

Izvor: Program javnih investicija institucija Bosne i Hercegovine 2016.-2018.

¹²⁰ DEP kalkulacije

V.5. Upravljanje u funkciji rasta

Upravljanje se prema Strategiji Jugoistočna Evropa 2020 smatra sveobuhvatnom komponentom i preduvjetom efikasne provedbe političkih mjera i postizanja svih ciljeva. Dobro razvijena administracija značajno doprinosi ekonomskom razvoju i rastu. Važna je međuinstitucionalna saradnja i koordinacija usmjerana na razvijanje politika i širenju dobre prakse na svim nivoima vlasti koja bi doprinjela ekonomskom rastu.

V.5.1. Ubrzati proces tranzicije i izgradnje kapaciteta

Proces tranzicije i izgradnja kapaciteta je ključna za uspjeh administracije koja treba da doprinese ekonomskom i socijalnom razvoju BiH i koordinaciji sektora kao što su poljoprivreda, finansije, transport, pravda i drugi. Iskustva iz drugih zemalja centralne i istočne Europe pokazuju da put ka članstvu u EU nameće ogromne zahtjeve nacionalnoj upravi a uspjeh svake vlade da pristupi EU uveliko ovisi o njenoj sposobnosti da provede reforme u skladu sa kriterijima za članstvo u EU. Ovo područje obuhvata centralne dimenzije javne administracije a to su državne službe i upravljanje ljudskim resursima, odgovornost i pružanje usluga, javno (finansijsko) upravljanje i javne nabavke, razvoj i koordinacija politika, kao i borbu protiv korupcije.

Javna uprava u Bosni i Hercegovini mora se poboljšati da bi se država pripremila za prilagođavanje izazovima evropskih integracija, te da bi se osiguralo efikasnije, djelotvornije i pouzdanije pružanje usluga građanima. Ovo je preduvjet za integraciju BiH u Evropsku uniju koja jačanje administrativne sposobnosti i kreiranje djelotvorne javne uprave za provedbu *acquis-a* smara jednim od uvjeta za članstvo. To uključuje potrebu za daljnjom reformom upravljanja javnim finansijama i državnih statističkih sistema.

Bosna i Hercegovina primjenjuje Strategiju reforme javne uprave i pripadajući akcioni plan*. Prema toj strategiji važno je razvijati kapacitete ministarstava kako bi ona mogla u dovoljnoj mjeri voditi računa o Vladinim prioritetima, posebno onim vezanim za usklađivanje s legislativom EU. Ministarstva su primarna tijela u kojima se razvijaju i provode politike i zakonski propisi u okviru njihovih nadležnosti.

Javna uprava treba da pruža kvalitetne usluge građanima i firmama, kreira politike te stimuliše privatne inicijative i zato ona treba da bude moderna, fleksibilna i otvorena za sudjelovanje javnosti. Važna je bolja koordinacija na svim razinama, kako bi se izbjeglo donošenje pogrešnih i međusobno kontradiktornih politika i zakona. Nedosljednost politika dovodi do povećanog rizika od dupliranja, neefikasne potrošnje, niže razine usluga, poteškoća u ostvarivanju strateških ciljeva, te na kraju i smanjenja upravljačkih kapaciteta. Razvoj kapaciteta centralnih struktura za kreiranje politika je važan radi koordinacije i razvoja strategija i sveukupnih politika¹²¹.

Kroz dokument Strategija proširenja i ključnih izazova 2014-2015.¹²², Evropska komisija akcentira reformu javne uprave, kao jedan od tri stuba proširenja, uz vladavinu prava i ekonomsko upravljanje. Sva tri „stuba“ su blisko povezana, gdje su horizontalna pitanja od temeljne važnosti za uspjeh u političkim i

* Za realizaciju konkretnih mjera iz Akcionog plana za reformu javne uprave koriste se sredstva PAR fonda u iznosu od 17. 274. 186,00 KM (21 projekat) i sredstva iz IPA-e u ukupnom iznosu od 4.611.660,00KM (2 projekta).

¹²¹ Strategija reforme javne uprave BiH

¹²² Saopštenje Komisije Evropskom Parlamentu, Savjetu, Ekonomskom i socijalnom odboru i Odboru regija, od 8. oktobra 2014. godine

ekonomskim reformama i izgradnju osnova za sprovođenje pravila i standarda EU. Prepoznavajući izazove s kojima se suočavaju države u procesu proširenja, Komisija jača svoju podršku prema uspostavi potrebnih upravnih struktura i kapaciteta u procesu pristupanja, te se naglašava potreba struktuiranog rada na reformi javne uprave u zemljama regije uključujući i BiH, u okviru sljedećih pitanja: strateški okvir za reformu javne uprave, kreiranje politika i koordinacija, javna služba i upravljanje ljudskim resursima, odgovornost, pružanje usluga i upravljanje javnim finansijama.

Za proces integracije u Evropsku uniju važan je i efikasan sistem upravljanja javnim finansijama kako bi se osigurala fiskalna održivost i osigurala efikasna upotreba javnih sredstava. Javne finansije su oblast najviših očekivanja od strane EU zbog činjenice da će država morati efikasno upravljati fondovima koji potiču iz EU i formirati državni budžet tako da odgovara razvojnim prioritetima.

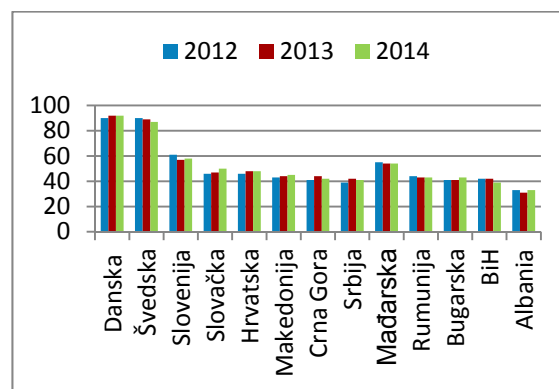
Korupcija je veliki problem u javnom sektoru BiH. Visoka razina korumpiranosti predstavlja simptom nepravilnosti u radu uprave, čime se troškovi prenose na građane i ekonomiju. Time je borba protiv korupcije presudna za razvoj svih sektora i segmenata u društvu. U slučaju rješavanja ovog problema prema Strategiji borbe protiv korupcije i njenim pratećim Akcionim planom važno je da vlast ojača svoje okvire integriteta kako bi se stvorio djelotvoran i pouzdan javni sektor i da bi se poboljšalo otkrivanje i sprečavanje korupcije kroz odgovarajuće propise, institucije i partnere u civilnom društvu.

Bosna i Hercegovina je postala potpisnica Konvencije Ujedinjenih nacija protiv korupcije (UNCAC). Države članice Konvencije uvele su mehanizam za praćenje provedbe Konvencije posredstvom procesa revizije u kojem se procjenjuje provedba odredbi UNCAC-a u zemljama potpisnicama. Jedan od ciljeva tog

mehanizma je potaknuti zajedničke snage i napore na nacionalnoj razini u provedbi antikorupcijske reforme.

Bosna i Hercegovina mora osigurati da njeno pravosuđe i agencije za provođenje zakona imaju kapacitete i podršku za borbu protiv korupcije i organiziranog kriminala. Da bi se potpomoglo rješavanje problema korupcije država treba da ima jako pravosuđe koje je nezavisno, nepristrasno, efikasno i odgovorno ali i da agencije za provođenje zakona imaju kapacitete i podršku za borbu protiv korupcije i organiziranog kriminala. Postoji veliki broj neriješenih krivičnih i građanskih predmeta na šta utiče neusklađena praksa krivičnih i građanskih sudova, rascjepkanost budžetskih struktura i uplitanje drugih ogranaka vlasti u pravosuđe slabe njegovu provedbu i nezavisnost. Isto tako, zabrinjava i nivo efikasnosti i nezavisnosti provedbe zakona zbog nepotrebnog političkog uticaja na operativni rad policije, te zbog patronaže i korupcije.

Grafikon 25: Index percepcije korupcije BiH i zemalja komparatora¹²³

Neadekvatna saradnja između agencija za provedbu zakona i službi tužilaštava slabi njihovu spremnost za borbu protiv korupcije, ekonomskog i organizovanog kriminala. Pomoć EU za pravosuđe je povećana i proširena tokom posljednjih nekoliko godina,

¹²³ Transparency international: perception corruption index, 2014 (što je index veći to je politika zemlje u borbi protiv korupcije bolja)

postepeno se pomjerajući iz oblasti krivičnog prava, posebno iz oblasti rada na predmetima ratnih zločina, kako bi obuhvatila aspekte građanskog prava i smanjila broja neriješenih predmeta. Uz značajan iznos pomoći Evropske unije, sudovi i tužilaštva u cijeloj Bosni i Hercegovini su imali koristi od ulaganja u IT sektor, kao i u Sistem za upravljanje predmetima (CMS) koji je na raspolaganju za više od 5000 sudskih korisnika¹²⁴. Uspostavljen je online pravosudni sistem za dokumentaciju koji nudi pristup za više od 10 000¹²⁵ sudskih akata. Najznačajnija strategija za reformu sektora pravosuđa je Strategija za reformu sektora pravde zajedno sa Akcionim planom, koja je istekla u decembru 2013. Što se tiče krivičnog pravosuđa, najznačajnija strategija je Državna strategija za rad na predmetima ratnih zločina. Kada je u pitanju provođenja zakona, strategije uključuju borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala, borbu protiv i sprječavanje pranja novca, trgovine ljudima i zloupotrebe ilegalnih droga, kao i integrisano upravljanje granicama, te strategije za azil i migracije.

Geografski položaj BiH nudi brojne prednosti, ali i izazove kad je u pitanju bezbjednost granica. Regija zauzima važnu tranzitnu lokaciju u pogledu protoka ljudi i roba. Ovo posebno dobija na značaju kada se zna da je granica prema Republici Hrvatskoj vanjska granica EU. BiH mora osigurati da protok ljudi i roba bude efikasan. Granice moraju biti sigurne i zaštitice od bilo kakvog oblika ugrožavanja. Unapređenjem poslova granične kontrole i usklađivanjem sa standardima i najboljim praksama Evropske unije, Granična policija Bosne i Hercegovine uspijeva da kontinuirano doprinosi smanjenju ilegalnih migracija preko teritorije Bosne i Hercegovine. U ovom trenutku postoji niz međunarodnih ugovora čija ugovorna strana je Bosna i

Hercegovina, koji imaju direktni ili indirektni uticaj na sadržaj i kompoziciju Strategije u oblasti migracija i azila (2012-2015). Odredbe tih ugovora su važne kako u pogledu izvršavanja ranije preuzetih obaveza Bosne i Hercegovine tako i u pogledu nastavka integracionih procesa prema članstvu u EU. Na taj način, moguće je reći kako je u kontekstu ranijih naznaka uređenje migracija i azila isključivo pitanje državnog suvereniteta Bosne i Hercegovine, posebno sa stanovišta propisivanja uvjeta ulaska i boravka stranaca na državnoj teritoriji i dodjele nekog od vidova međunarodne zaštite.

Prioriteti:

- ✓ Sprovesti reformu javne uprave
- ✓ Uspostaviti sistem za prevenciju korupcije i izgraditi kapacitete tijela za borbu protiv korupcije
- ✓ Jačati vezu između politike socio-ekonomskog razvoja i upravljanja javnim finansijama
- ✓ Reforma sektora pravde

¹²⁴ Evropska komisija: Izvještaj o napretku BiH, 2014

¹²⁵ Evropska komisija: Izvještaj o napretku BiH, 2014

VI Pregled obaveza BiH koje proizilaze iz SSP

Nepunih sedam godina nakon potpisivanja Sporazuma za stabilizaciju i pridruživanje (SSP), Vijeće za vanjske poslove Evropske Unije je na sastanku održanom 16.3.2015. godine usvojilo zaključke koji se tiču stupanja na snagu SSP. Nakon toga, Vijeće za opće poslove (GAC) 21. aprila je donijelo odluku o stupanju na snagu SSP-a, koje će se desiti 1. juna 2015. godine. Stupanjem na snagu SSP, BiH ima obavezu da preuzme sve obaveze koje su u njemu navedene.

Stupanje na snagu SSP 1. juna 2015. godine ne znači automatski prelazak u narednu fazu integracije. Kao što je navedeno u zaključcima Vijeća EU od 16.3.2015. godine, za sljedeću fazu u procesu integriranja – podnošenje Zahtjeva za članstvo u EU, biće potrebno ostvariti značajan napredak u provođenju planiranih reformi, uključujući i “Sporazum o rastu i zapošljavanju” te usvojiti unaprijeđen mehanizam koordinacije sa EU.

Direkcija za evropske integracije je u fazi pripreme Pregleda obaveza koje proističu iz odredbi SSP-a, a koji će jasno definisati sve obaveze koje iz njega proističu, rokove te nadležne institucije za njegovu implementaciju. Imajući u vidu da on još uvijek nije pripremljen, u daljem tekstu vam donosimo najvažnije izmjene koje donosi SSP u odnosu na PS, kao i obaveze koje su njime predviđene.

Stupanjem na snagu SSP prestaje primjena Privremenog sporazuma (PS) a rokovi koji su počeli da teku sa početkom primjene Privremenog sporazuma nastaviće bez prekida da teku i nakon prestanka njegovog važenja. Efikasno i djelotvorno sprovođenje obaveza koje je država preuzela kroz SSP biće jedno od mjerila za ocjenu i praćenje napretka u pregovaračkom procesu.

Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju se potvrđuje državi potpisnici status pridružene članice te joj potvrđuje status potencijalne kandidatkinje za članstvo u Uniji.

Pridruživanje BiH će se provoditi postupno i bit će u potpunosti ostvareno u prelaznom periodu od najviše šest godina (čl. 8. SSP).

Stupanjem na snagu SSP odnosi EU i BiH se dižu na jedan viši nivo jer obaveze koje proističu iz političkog dijaloga i regionalne saradnje (kojih nema u Privremenom sporazumu) postaju dio ugovornog odnosa.

Političkim dijalogom će se pratiti i jačati bliski odnosi između EU i BiH te doprinositi uspostavljanju bliskih veza solidarnosti i novih oblika saradnje između strana. Politički dijalog će se odvijati prvenstveno unutar Vijeća za stabilizaciju i pridruživanje. Na njemu će se razmatrati važna pitanja koja se pojave u okviru ovog sporazuma i sva druga bilateralna i međunarodna pitanja od obostranog interesa.

Vijeću za stabilizaciju i pridruživanje će u izvršavanju njegovih dužnosti pomagati Odbor za stabilizaciju i pridruživanje koji će se sastojati od predstavnika Vijeća EU i predstavnika EK s jedne strane te predstavnika Vijeća ministara BiH, s druge strane. (čl. 118. SSP).

Politički dijalog na parlamentarnom nivou će se odvijati u okviru Parlamentarnog odbora za stabilizaciju i pridruživanje, koji će se sastojati od članova Evropskog parlamenta s jedne strane i članova Parlamentarne skupštine BiH, s druge strane. (čl. 121. SSP)

Jedna od bitnijih obaveza koje su predviđene SSP-om je navedena u članu 70. a koja se odnosi na usklađivanje zakonodavstva. Njome je navedeno da će BiH nastojati osigurati

postepeno usklađivanje svojih postojećih zakona i budućeg zakonodavstva s *acquis-em* EU. BiH treba da osigura propisnu primjenu i provođenje postojećeg i budućeg zakonodavstva. Obaveza je da se sa potpisivanjem SSP započne sa usklađivanjem i da se postepeno proširuje na sve elemente pravne tečevine *acquis-a* iz ovog sporazuma do kraja prelaznog perioda. Usklađivanje se u svojoj ranoj fazi treba fokusirati na osnovne elemente *acquis-a* koji se odnose na unutrašnje tržište kao i za druge oblasti vezane za trgovinu. U kasnijoj fazi, BiH se treba fokusirati na preostale dijelove *acquis-a*. Usklađivanje će se provoditi na osnovu programa koji će dogovoriti EK i BiH.

Stupanjem na snagu SSP BiH ima obavezu da u roku od 2 godine sklopi ugovore o regionalnoj saradnji sa drugim zemljama koje su potpisale SSP, a sa ciljem povećanja obima saradnje između tih zemalja. (čl. 15. SSP).

Jedan od glavnih ciljeva koji ujedno predstavlja okosnicu SSP-a je uspostava područja slobodne trgovine između BiH i EU (čl. 18 SSP). Ovo podrazumijeva postepeno uspostavljanje područja slobodne trgovine u periodu od najviše 5 godina, počevši od stupanja na snagu PS-a, u skladu sa odredbama SSP-a i odredbama GATT-a 1994. te WTO-a. Zona slobodne trgovine između BiH i EU uspostavljena je u skladu sa članom 3. PS-a, zaključno sa 01.01.2014. godine.

U skladu sa članovima 47., 48. i 49. SSP-a o slobodnom kretanju radnika, obaveza je osigurati ravnopravan tretman zaposlenih iz BiH u zemljama EU i obratno, te utvrditi pravila za koordinaciju sistema socijalne sigurnosti za radnike. Nakon tri godine od stupanja na snagu SSP-a, Vijeće za stabilizaciju i pridruživanje razmotrit će omogućavanje daljnjih poboljšanja, uključujući pogodnosti u pristupu stručnoj obuci, a u skladu s pravilima i postupcima koji su na snazi u državama

članicama i vodeći računa o situaciji na tržištu rada u državama članicama i u Zajednici.

U području ugovora o javnim nabavkama, BiH se omogućava pristup procedurama za dodjelu ugovora u EU, u skladu sa pravilima nabavki u EU, uz tretman ne manje povoljan od tretmana koji se dodjeljuje poduzećima iz EU (čl. 74 SSP-a).

EU će pružiti u pogledu poslovnog nastana društava iz BiH tretman koji nije manje povoljan od tretmana koji države članice pružaju vlastitim društvima ili bilo kojem društvu iz bilo koje treće zemlje, zavisno od toga koji je bolji. Isto tako pružiće u pogledu djelovanja subsidijarnih društava i podružnica društava BiH osnovanih na njihovoj teritoriji, tretman koji nije manje povoljan od tretmana koji države članice daju vlastitim društvima i podružnicama, ili bilo kojem subsidijarnom društvu i podružnici iz bilo koje treće zemlje osnovanom na njihovoj teritoriji, zavisno od toga koji je bolji. (čl. 51. SSP). Supsidijama društva imat će pravo stjecanja i uživanja vlasničkih prava nad nekretninama kao i društva BiH, a u pogledu javnih dobara/dobara od općeg interesa, ista prava koja uživaju društva BiH. Četiri godine od stupanja na snagu ovog sporazuma, Vijeće za stabilizaciju i pridruživanje utvrdit će detaljne aranžmane za proširenje odredbi ovog člana.

BiH će odobriti potpunom i ekspeditivnom primjenom svojih postojećih propisa i procedura, kupovinu nekretnina u BiH državljanima država članica. U roku od šest godina od stupanja na snagu ovog sporazuma, BiH postepeno će prilagođavati svoje zakonodavstvo u vezi sa sticanjem nekretnina u BiH kako bi državljanima država članica osigurala isti tretman kao i svojim državljanima. Strane će također osigurati, od pete godine od stupanja na snagu ovog sporazuma, slobodno kretanje kapitala u vezi s portfelj ulaganjima i finansijskim zajmovima i kreditima s rokom dospi-

jeća kraćim od jedne godine(Čl. 61 SSP). Tokom prvih pet godina od dana stupanja na snagu ovog sporazuma, strane će preduzimati mjere koje omogućavaju stvaranje potrebnih uslova za daljnju postepenu primjenu pravila Zajednice o slobodnom kretanju kapitala. Po isteku pete godine od dana stupanja na snagu ovog sporazuma, Vijeće za stabilizaciju i pridruživanje utvrdit će detaljne aranžmane za potpunu primjenu pravila Zajednice o kretanju kapitala(čl. 62. SSP).

U skladu sa čl. 57 SSP-a (vezano za pružanje usluga), EU i BiH se obavezuju da će preduzeti neophodne korake da postepeno omoguće da usluge pružaju društva EU ili BiH ili državljani EU ili BiH, koji imaju poslovni nastan na teritoriji strane kojoj ne pripada lice kojem su te usluge namijenjene. Četiri godine od stupanja na snagu ovog sporazuma, Vijeće za stabilizaciju i pridruživanje preduzet će mjere neophodne za postepeno provođenje odredbi iz ovog člana.

BiH će uskladiti svoje zakonodavstvo vezano za zaštitu ličnih podataka s pravom EU i drugim evropskim i međunarodnim zakonodavstvom o privatnosti. BiH će uspostaviti nezavisna nadzorna tijela s dovoljnim finansijskim i ljudskim potencijalima s ciljem efikasnog praćenja i garantiranja provođenja nacionalnog zakonodavstva o zaštiti ličnih podataka. (čl. 79. SSP).

Posebno su značajne Politike saradnje iz Glave VIII Sporazuma, koje bi trebale doprinijeti razvoju i rastu potencijala BiH te održivom ekonomskom i socijalnom razvoju BiH. Te politike se se odnose na slijedeće oblasti:

- Ekonomska i trgovinska politika koji predviđa, između ostalog, saradnju između EU i BiH sa ciljem olakšanja ekonomskih reformi da bi se poboljšalo razumijevanje osnova svojih privreda kao i formuliranje i provođenje ekonomske politike u tržišnim privredama.

- Saradnja u oblasti statistike će se, između ostalog, primarno usmjeriti na prioritetne oblasti vezane za pravnu tečevinu (acquis) u oblasti statistike. Ona će posebno biti usmjerena na izradu efikasnih i održivih statističkih sistema kojima se mogu osigurati uporedivi, pouzdani, objektivni i tačni podaci potrebni za planiranje i praćenje procesa tranzicije i reforme u BiH.
- Bankarstvo, osiguranje i ostale finansijske usluge, gdje će se saradnja usmjeriti na prioritete vezane za pravnu tečevinu (acquis) u oblastima bankarstva, osiguranja i drugih finansijskih usluga.
- Saradnja u oblasti revizije i finansijske kontrole, gdje će se saradnja usmjeriti na prioritete vezane za pravnu tečevinu (acquis) u oblastima unutrašnje finansijske kontrole u javnom sektoru (PIFC) i vanjske revizije.
- Promoviranje i zaštita investicija, gdje će saradnja biti usmjerena na stvaranje povoljne klime za privatne investicije, i domaće i strane, što je značajno za ekonomski i industrijski oporavak BiH.
- Saradnja u oblasti industrije, gdje će saradnja biti usmjerena na promoviranje modernizacije i restrukturiranje industrije i pojedinih sektora u BiH.
- Mala i srednja preduzeća, gdje će saradnja biti usmjerena na razvoj i jačanje malih i srednjih preduzeća (MSP) u privatnom sektoru, i posebno će se voditi računa o prioritetima koji se tiču pravne tečevine (acquis-a) u oblasti MSP, kao i o deset smjernica utvrđenih u Evropskoj povelji o malim preduzećima.
- Turizam, gdje će saradnja biti uglavnom usmjerena na unaprijeđenje razmjene informacija o turizmu (putem međunarodnih mreža, banki podataka, itd.), jačanje saradnje između turističkih preduzeća, stručnjaka i vlada i njihovih nadležnih agencija u oblasti turizma i prenošenje znanja i iskustva (know-how) (putem obuke, razmjena i seminara).

- Poljoprivreda i poljoprivredno-industrijski sektor, gdje će saradnja između strana biti usmjerena na prioritetne oblasti pravne tečevine (acquis) koje se tiču poljoprivrede, veterinarstva i fitosanitarne zaštite.
- Carina, gdje će se uspostaviti saradnja kako bi garantovalo poštovanje svih odredbi koje treba da budu usvojene u oblasti trgovine i postigle usklađenost carinskog sistema BiH sa sistemom EU, čime se doprinosi otvaranju puta za mjere liberalizacije koje su planirane ovim sporazumom, te postepenom usklađivanju carinskog zakonodavstva BiH s pravnom tečevinom (acquis-em) EU.
- Oporezivanje, gdje će strane uspostaviti saradnju u oblasti oporezivanja, uključujući mjere usmjerene na daljnju reformu fiskalnog sistema i restrukturiranje poreske uprave kako bi se osiguralo efikasnije ubiranje poreza i pospiješilo suzbijanje protiv poreskih prevara.
- Saradnja u oblasti socijalne politike, gdje će strane sarađivati kako bi olakšale reformu politike zapošljavanja u BiH, u kontekstu ojačanih ekonomskih reformi i integracije.
- Obrazovanje i obuka, gdje će strane sarađivati s ciljem podizanja nivoa općeg obrazovanja, kao i stručnog obrazovanja i obuke u BiH, kao i politike prema mladima i rada omladine, uključujući i neformalno obrazovanje.
- Saradnja u oblasti kulture, gdje se strane obavezuju da će promovisati saradnju u oblasti kulture.
- Saradnja u oblasti audiovizuelnih usluga, gdje će strane sarađivati na promovisanju audiovizuelne produkcije u Evropi i na podsticanju koprodukcije u oblastima kinematografije i televizije.
- Informaciono društvo, gdje će saradnja prvenstveno biti usmjerena na prioritete pravne tečevine (acquis) koji se odnosi na informaciono društvo.
- Mreže i usluge elektronskih komunikacija, gdje će saradnja prvenstveno biti usmjerena na prioritete pravne tečevine (acquis) u ovoj oblasti.
- Informacije i komunikacije, gdje će EU i BiH preduzeti mjere neophodne za stimuliranje međusobne razmjene informacija.
- Transport, gdje će strane usmjeriti saradnju na prioritete pravne tečevine (acquis) u oblasti transporta.
- Energija, gdje će saradnja biti usmjerena na prioritete pravne tečevine (acquis) u oblasti energetike, uključujući po potrebi i aspekte nuklearne sigurnosti.
- Okoliš, gdje će strane razvijati i jačati saradnju u oblasti zaštite okoliša sa osnovnim zadatkom zaustavljanja daljnje degradacije i poboljšanja postojećeg stanja, s ciljem održivog razvoja.
- Istraživanja i tehnološki razvoj, gdje će strane podsticati saradnju u oblasti civilnog naučnog istraživanja i tehnološkog razvoja zasnovanu na obostranoj koristi i uzimajući u obzir raspoloživost resursa, adekvatan pristup njihovim programima, zavisno od odgovarajućih nivoa djelotvorne zaštite prava intelektualne, industrijske i trgovinske svojine.
- Regionalni i lokalni razvoj, gdje će strane nastojati jačati i razvijati regionalnu i lokalnu saradnju, s ciljem doprinošenja ekonomskom razvoju i smanjenju regionalnih neuravnoteženosti.
- Reforma javne uprave, gdje će saradnja imati za cilj unapređenje razvoja efikasne i odgovorne javne uprave u BiH, dopunjavajući reformske napore preduzete do sada u ovoj oblasti.
- Implementacija odredbi SSP podrazumijeva nove reformske sveobuhvatne pripreme, te potpuno ispunjavanje Kopenhaških kriterija (1993) i Madridskog kriterija (1995), tj.: stabilnost institucija koje jamče demokratiju, vladavinu prava, ljudskih prava i zaštitu manjina; posto-

janje funkcionalne tržišne privrede, sposobne da se nosi s konkurentnim pritiscima i tržišnim snagama unutar Unije; sposobnost preuzimanja obaveza članstva, uključujući privrženost ciljevima

političke, ekonomske i monetarne unije; stvaranje uslova za integraciju prilagodbom upravnih struktura. Sve to zahtijeva puni angažman cjelokupne administracije, nevladinog sektora i društva u cjelini.

VII Prioriteti i mjere njihovog ostvarivanja

INTEGRISANI RAST

MAKROEKONOMSKA STABILNOST

Prioritet: Vanjski sektor

Mjera 1: Kontinuirano unapređenje međunarodnih trgovinskih odnosa i trgovinske saradnje Bosne i Hercegovine na bilateralnom, regionalnom i multilateralnom planu

Potrebno je osigurati sistemsko praćenje zahtjeva tradicionalnih i potencijalno novih tržišta za bh proizvode. Adekvatne informacije, omogućit će prilagođavanje izvozne ponude specifičnim zahtjevima pojedinih novih tržišta kao i očuvanje tržišnog učešća domaćih izvoznika na postojećim tržištima.

Mjera 2: Ojačati zakonsko okruženje i okvire

Potrebni su bolji zakoni i prakse za zaštitu investitora. Izmjenom zakona o insolventnosti preduzeća daje se podsticaj za ranije pokreatnje procedura i proširenja okvira insolventnosti da bi se obuhvatili i poslovi koje vode pojedinci. Izrada i provođenje novog zakona o carinskoj politici će pojednostaviti carinsku obradu i smanjiti administrativne zahtjeve, čime će se olakšati trgovina.

Mjera 3: Jačati kadrovski, tehnički i finansijski mrežu nadležnih institucija na poslovima usklađivanja tehničke regulative

Jedan od najznačajnijih problema s kojima su se susretale i druge zemlje u procesu usklađivanja tehničke regulative sa zakonodavstvom EU je nedovoljan broj zaposlenih kadrova. Zbog toga je neophodno kadrovski jačati nadležne institucije na poslovima usklađivanja tehničke regulative na svim nivoima vlasti (nivo BiH, entiteti i Brčko distrikt). Također, potrebno je nabaviti

neophodnu opremu i softver za šta je potrebno osigurati određena finansijska sredstva.

Mjera 4: Jačati poziciju u CEFTA-i

Imajući u vidu određene poteškoće u funkcionisanju CEFTA-e, posebno činjenicu da su neke zemlje u članstvu od 2003. a BiH tek od 2007, neophodno je kontinuisano analizirati djelovanje te zone i posebno poziciju BiH (opšta trgovinska pozicija, specifično poziciju pojedinih privrednih grana i sektora - prije svega poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, pića i sl.).

Mjera 5: Usklađivanje i unapređenje carinsko-tarifne politike sa zemljama u okruženju u svrhu izjednačavanja uslova poslovanja

Važno je da se uskladi carinsko-tarifna politika sa zemljama u okruženju radi neophodnosti povećanja izvoza ekonomije i smanjenja izuzetno velikog trgovinskog deficita.

Mjera 6: Povećanje priliva DSI u BiH

Privlačenje inostranog kapitala dovest će do profilisanja domaće privrede, kroz širenje lepeze izvoznih proizvoda, jer značajan dio stranih ulagača već ima definisane lance distribucije i prodaje proizvoda koje bi mogli proizvesti u BiH

Mjera 7: Aktivnije promovisati slobodne zone

Putem kreiranja Strategije za poboljšanje atraktivnosti slobodnih zona u BiH za direktna strana ulaganja na državnom nivou, koja bi definisala i glavne nosioce aktivnosti, nadležnosti i odgovornosti.

Mjera 8: Jačati podršku izvoznicima

Izvoznici, nisu dovoljno potaknuti finansijskim i drugim mjerama na povećanje izvoza, te je neophodno redukovati fiskalna opterećenja i

ostala davanja u svrhu reinvestiranja u modernizaciju i proširenje kapaciteta, razviti sistem institucija, finansijskih šema, poreskih podsticaja, garancije, osiguranja itd.

Mjera 9: Razviti politiku strateških proizvoda

Potrebno je izvršiti pripreme radnje u smislu izrade analize izvoznih i uvoznih repromaterijala, komponenti i proizvoda. Radi smanjenja uvoza potrebno je stimulirati proizvodnju roba i usluga koji se ne proizvode u BiH ili proizvode u nedovoljno velikom opsegu, te se stoga uvoze, a postoje razvojne mogućnosti da se isti proizvodi ili njihovi supstituti proizvode u BiH. Ovo se posebno odnosi na hranu i energiju. Efikasnim korištenjem ekonomije obima uz efikasnu diverzifikaciju proizvoda stvorit će se mogućnost proizvodnje i plasiranja tržišnih viškova na međunarodnim tržištima.

Mjera 10: Planirati e-usluge za PDV i porez na dohodak

Ubrzanje procedura registracija i prijava poreza što bi olakšalo i skratilo vrijeme poreznim obveznicima.

Prioritet: Javne finansije

Mjera 1: Jačati kapacitete poreskih uprava

Ispunjavanje obaveza prema EU zahtjeva kontinuiranu modernizaciju poreskih i carinskih uprava u skladu sa standardima EU. Modernizacija poreskih uprava će doprinijeti većoj efikasnosti rada uprava i smanjenju operativnih troškova.

Mjera 2: Eliminirati dvostruko oporezivanje u transakcijama između BiH i članica EU

U skladu sa obavezama prema EU, Bosna i Hercegovina treba da zaključi ugovore o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja sa članicama EU.

Mjera 3: Održivost javnog duga

Osiguranje održivog javnog duga je od središnje važnosti za održavanje stabilnosti javnih finansija.

Mjera 4: Poboljšana fiskalna kontrola i finansijsko upravljanje

Reforme poreskih sistema i javnih rashoda trebaju biti provedene unutar cijelog fiskalnog paketa koji će osigurati srednjoročnu fiskalnu održivost.

Mjera 5: Ojačati naplatu prihoda

Povećanje indirektnih poreza će se provoditi kada okvir za smanjenje rashoda ili poboljšanje u naplati prihoda budu iscrpljena, da bi se nadoknadilo smanjenje doprinosa.

Prioritet: Razvoj finansijskog tržišta

Mjera 1: Podići iznos osiguranih depozita

Podizanje iznosa osiguranih depozita (trenutno je 50.000 KM, odnosno 25.564,6 €) u cilju daljnjeg stimuliranja rasta štednje, a samim tim i izvora financiranja investicije u BiH; također kako je cilj približavanje BiH europskim integracijama, bit će potrebno u budućnosti podići iznos osiguranih depozita na min. 100.000€, koliki je trenutni zahtjev za EU članice.

Mjera 2: Jačanje uloge Stalnog komiteta za finansijsku stabilnost

Daljnje jačanje uloge Stalnog komiteta za finansijsku stabilnost u cilju bolje koordinacije aktivnosti entitetskih Agencija za bankarstvo.

Mjera 3: Zakon o otkupu potraživanja

Donošenje zakona o otkupu potraživanja kako bi se omogućilo bankama da prenesu dio svojih potraživanja na druge pravne osobe kao mogućnost upravljanja kvalitetom aktive.

Mjera 4: Sprečavati korištenja finansijskog sektora kao instrumenta za pranje novca i finansiranja terorizma

Potrebno je kontinuisano procjenjivati i revidirati regulativu i mjere koje regulatori i finansijske institucije preduzimaju u oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma. Veoma je značajno poboljšavati kontrolne mehanizme u oblasti praćenja platnog prometa, ali ih i proširivati na druge segmente finansijskog poslovanja. U sklopu toga neophodno je unapređivati saradnju s drugim domaćim nadzornim i kontrolnim institucijama i zemljama u okruženju.

Mjera 5: Unaprijeđenje postojećih finansijskih institucija

Izvozno kreditne agencije i investiciono razvojne banke svojim aktivnostima poboljšavaju likvidnost realnog i finansijskog sektora, podstiću razvoj i dodatno zapošljavanje

Prioritet: Osigurati kvalitetne, harmonizirane i pravovremene službene statističke podatke svim korisnicima

Mjera 1: Razvoj sektorskih statistika i statističke infrastrukture u skladu sa statističkim standardima EU-a

Provodit će se usklađivanje sa zahtjevima statističkog sistema EU-e u pogledu broja statističkih pokazatelja, rokova objavljivanja i primijenjene metodologije. Dosljednom primjenom temeljnih načela službene statistike povećat će se kvalitet statističkih podataka i usklađenost bosanskohercegovačkog statističkog sistema sa evropskim zahtjevima.

Mjera 2: Poboljšanje sistema prikupljanja, obrade i diseminacije statističkih podataka i komunikacije sa korisnicima

Pružanjem kvalitetnih, harmoniziranih i pravovremenih službenih statističkih podataka osigurat će se raspoloživost nepristrasnih

statističkih podataka za bosanskohercegovačko društvo i ekonomiju.

UNAPRIJEDITI RAZVOJ KONKURENTNOG EKONOMSKOG OKRUŽENJA

Prioritet: Poboljšati poslovno okruženje

Mjera 1: Uklanjati administrativne i fiskalne prepreke poslovanju privrednih subjekata

U cilju poboljšanja poslovnog okruženja potrebno je nastaviti s uklanjanjem svih administrativnih prepreka za poslovanje privrednih subjekata, s tim u vezi potrebno je: eliminisati regulatorna ograničenja i sporosti u postupanju nadležnih organa, izvršiti analizu formalnosti i identifikovanje propisa koji su zastarjeli, neprimjenjivi i predstavljaju administrativno opterećenje za privredu, te ih treba pojednostaviti, a posebno smanjiti procedure vezane za investiranje.

Mjera 2: Stvarati uslove za javno-privatno partnerstvo

Neophodno je uspostaviti sistemski okvir za ubrzan razvoj različitih oblika partnerstva privatnog i javnog sektora te na tom području posebnu pažnju posvetiti privlačenju stranih investicija gdje bi strani ulagači bili privučeni u strateške razvojne projekte javno-privatnog partnerstva. Strani investitori su fleksibilniji i spremniji da uzmu učešće u realizaciji konkretnih projekata u slučajevima kad im je partner država/entitet/Brčko distrikt, nego u slučajevima kad to nije.

Mjera 3: Implementirati Strategiju za borbu protiv korupcije

Borba protiv korupcije ne može se posmatrati odvojeno od ostalih srodnih strateških i reformskih procesa u zemlji, u oblasti vanjskih poslova, reforme javne uprave, sigurnosti i unutrašnjih poslova, pravosuđa i finansija gdje je implementacija Strategije za borbu protiv

korupcije od velike važnosti. Strategijom se nastoji učvrstiti konsenzus o potrebi koordiniranog, sveobuhvatnog i sistematskog djelovanja protiv korupcije, čime će biti osnažene pretpostavke za uključivanje u europskuzajednicu, ali i poboljšavanje kvaliteta života svih građana u BiH

Mjera 4: Sprovoditi transparentan postupak javnih nabavki

Jeden od temeljnih principa jedinstvenog tržišta je da sve firme moraju imati jednaku priliku za dobijanje javnih ugovora. Kod javnih ugovora potrebno je sprovođenje sveobuhvatne kontrole regularnosti postupka javnih nabavki, od planiranja javnih nabavki do kontrole izvršenja ugovora poslije završenih tendera

Mjera 5: Izgraditi koncept ekonomske diplomatije

Odgovorne vlade na promjene izazvane recentnim globalizacijskim procesima odgovaraju izgradnjom efikasnog koncepta ekonomske diplomatije koji je sposoban odgovoriti na izazove s kojima se suočavaju. Izgradnja koncepta ekonomske diplomatije najbolji je način uspješnog vođenja vanjske politike uslovima kada je neophodno stalno tražiti kvalitetne strane investitore i nova tržišta za domaće proizvode, jer se time osigurava ekonomski razvoj vlastite zemlje i smanjenje nezaposlenosti. Izgradnji toga koncepta mora prethoditi politička odluka i kontinuirano ga mora pratiti politička podrška zasnovana na volji da se postignu rezultati¹²⁶

Mjera 6: Usvojiti Strategiju razvoja malih i srednjih preduzeća

Strategija bi objedinila i uskladila aktivnosti u oba entiteta. Potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju ovo je postalo dio

akcionog plana za realizaciju prioriteta iz dokumenta Evropsko partnerstvo sa BiH.

Mjera 7: Unaprijediti institucionalne i administrativne kapacitete za oblast MSP na razini BiH

Stvaranjem preduzetničke infrastrukture omogućava se širenje i razvoj MSP-a pod povoljnim uslovima što dodatno utiče i na lokalni razvoj. Postojećim MSP-ovima je neophodna podrška u vidu konsultantskih usluga za izradu biznis planova, apliciranja za kredite i podsticajna sredstva, obuku zaposlenih i drugo.

Mjera 8: Razviti industrijsku politiku u BiH

Razvoj industrijske politike ka revitalizaciji industrije kao pokretača cjelokupnog razvitka u BiH je utemeljenje zdrave ekonomske politike i podizanje razine konkurentnosti sektora privatnih poduzeća kao potencijal za stimulaciju interesa stranih investitora za ulaganje u razvitak industrije u BiH.

Mjera 9: Podržati razvoj ženskog poduzetništva

Sve je više žena u ruralnim područjima koje imaju obrazovanje (čak i visokoškolsko) i znanje da uspješno započnu i vode određenu poslovnu aktivnost na samom poljoprivrednom gazdinstvu ili u domenu obavljanja zanatske ili neke druge preduzetničke djelatnosti. U tome im treba pružiti određenu podršku u pogledu održavanja specifičnih obuka kojima će se one upoznati s uslovima i načinima započinjanja nekog vlastitog biznisa te ih podsticati na preduzimanje takvih koraka.

Mjera 10: Unaprijediti politiku zaštite potrošača u BiH

Efikasna zaštita potrošača je neophodna kako bi se osiguralo propisno funkcioniranje tržišne ekonomije. Visoka razina zaštite potrošača jedan je od ciljeva kome Bosna i Hercegovina

¹²⁶ Politička analiza – Ekonomska diplomatija BiH, 2013

teži na putu ka priključenju EU. U tom pravcu su pokrenute aktivnosti na harmonizaciji propisa, ne samo u oblasti sigurnosti proizvoda, nego i u području zaštite pravnih i ekonomskih interesa potrošača. Kako bi osigurala zaštitu potrošača, BiH je usvojila nekoliko pravnih akata, od kojih su najvažniji u ovoj oblasti Zakon o općoj sigurnosti proizvoda i Zakon o zaštiti potrošača BiH.

Prioritet: Unaprijediti sistem infrastrukture kvaliteta

Mjera 1: Kadrovski i tehnički jačati sistem infrastrukture kvaliteta

Unapređenje sistema infrastrukture kvaliteta je jedan od preduslov za unapređenje unutrašnjeg tržišta Bosne i Hercegovine, ostvarenje slobodnog protoka bh. proizvoda na tržištu, kao i priznavanje certifikacionih i ispitnih dokumenata koji ih prate. Bosna i Hercegovina je preuzela obavezu da će preduzeti korake kako bi postigla usaglašenost s praksom u navedenim oblastima koji vladaju u Evropskoj uniji, sve do nivoa da se steknu uslovi za zaključenje ugovora između dvije strane o međusobnom priznavanju u oblasti ocjene usaglašenosti proizvoda. U cilju uspostavljanja sistema ocjenjivanja usaglašenosti proizvoda potrebno je naročito unaprediti odgovarajuću tehničku infrastrukturu (laboratorije za testiranje i kalibraciju, organi za certifikaciju i inspekcijски organi).

Mjera 2: Osiguravati finansijsku podršku unapređenju sistema infrastrukture kvaliteta

Tehnička infrastruktura za ocjenjivanje usaglašenosti proizvoda je najslabija tačka sistema infrastrukture kvaliteta u koju posljednjih godina gotovo da nije ništa investirano. Unaprijeđenje sistema infrastrukture kvaliteta zahtijeva određena finansijska sredstva, koja se mogu osigurati kroz grantove iz budžeta, iz raspoloživih EU fondova, te javnog privatnog partnerstva.

Mjera 3: Provoditi efikasan i funkcionalan nadzor proizvoda na tržištu BiH

Nadzor nad tržištem je važna aktivnost za funkcionisanje tržišta. Cilj je uspostaviti sistem nadzora nad tržištem koji je u skladu s evropskim standardima. Posebnu pažnju treba posvetiti unapređenju saradnje s inspekcijским organima i institucijama nadležnim za akreditaciju, standardizaciju i zaštitu intelektualne svojine

Mjera 4: Uspostavljati sistem ocjenjivanja usaglašenosti proizvoda sa zahtjevima specificovanim u važećim tehničkim propisima

Ocjenjivanje usaglašenosti proizvoda je postupak kojim se provjerava posredno ili neposredno da li je proizvod u skladu sa zahtjevima specificovanim u važećim tehničkim propisima. Cilj je stvaranje pretpostavki za sprovođenje postupka ocjenjivanja usaglašenosti proizvoda s tehničkim zahtjevima, u skladu s legislativom EU. Navedeno će omogućiti pretpostavke za efikasnu kontrolu i nadzor tržišta u cilju zaštite potrošača od nesigurnih i nekvalitetnih proizvoda, zaštitu proizvođača od nelojalne konkurencije i ravnopravnu participaciju u međunarodnoj trgovini.

Mjera 5: Jačanje međunarodnog marketinga i brendiranja za proizvođače i njihove proizvode u okviru određenih sektora

Izrada Strategije marketinga i komunikacija za svaki pojedinačni sektor/strategije brendiranja sektora, podrška promociji i pozicioniranju proizvoda i proizvođača iz određenog sektora, kao i promocija širom sektora

Mjera 6: Unaprijeđenje postupka za sticanje, održavanje, promet i prestanak prava industrijske svojine i sistema zaštite autorskih i srodnih prava i njihovog kolektivnog ostvarenja

Za dostizanje efikasnije zaštite neophodno je jačanje institucija i organa nadležnih za implementaciju zakona, organizovanje obuka i jačanje svijesti o štetnosti piraterije kako za domaću tako i za međunarodnu ekonomiju.

PAMETAN RAST

RAZVOJ LJUDSKIH RESURSA

Prioritet: Unaprijediti razvoj vještina i cjeloživotnog učenja

Mjera 1: Stvoriti uslove za cjeloživotno učenje kroz sve oblike obrazovanja i obuke

Neophodno je osigurati uslove za uvođenje koncept cjeloživotnog učenja u svim životnim periodima (od rane mladosti do starosti) i u *svim oblicima* u kojima se ostvaruje (formalno, neformalno, informalno). Ovo podrazumijeva distinkciju opštih obrazovnih profila, koji nastaju kao rezultat djelovanja obrazovnog sistema, i kvalifikacionih (profesionalnih) profila, koje traži specifično tržište rada. Cjeloživotnim učenjem je potrebno uspostaviti sistem koji bi povezivao ta dva sistema, s time da bih obuhvatao:

- ✓ razvoj kompetencija kroz stalnu ponudu mogućnosti dokvalifikacija i prekvalifikacija postojećih obrazovnih zanimanja (profila) shodno potrebama tržišta rada;
- ✓ doobuka postojećih zanimanja shodno razvitku nauke, tehnike i tehnologije;
- ✓ stručno usavršavanje struka koje to zahtijevaju; i
- ✓ obrazovanje cjelokupnog stanovništva prema osobnim potrebama i potrebama djelovanja u zajednici.

Neophodno je kroz aktivno socijalno partnerstvo uspostaviti sistemske uslove za povećanje kapaciteta sva tri sektora za sprovođenje reforme, koja svakako podrazumijeva dugoročan proces. Nacionalni kvalifikacioni okvir za

srednje i visoko obrazovanje definisat će nivo kompetencija koji se stiče nakon završetka specifičnih srednjih škola i studijskih programa na visokoškolskim institucijama u BiH. Time će se postići ujednačenost u kompetencijama na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine i nivo kompetencija usporediv s evropskim te omogućiti evropska mobilnost radne snage te uspostaviti vezu između obrazovanja i tržišta rada.

Mjera 2: Nastaviti reforme visokog obrazovanja započetih pristupanjem bolonjskoj deklaraciji i lisabonskoj konvenciji

U reformskom procesu ključno je osigurati međunarodnu prepoznatljivost diploma.

To znači osnažiti funkcionisanje novouspavljenih institucija na državnom nivou, sprovesti akreditaciju visokoškolskih institucija i studijskih programa, adekvatnu uspostavu ciklusa studija, internacionalizaciju studija, obogaćivanje nastavnih programa savremenim sadržajima, snaženje vještina, implementaciju nacionalnog kvalifikacionog okvira za visoko obrazovanje, transparentni ishodi učenja, evropeizovan sistem studiranja.

Implementacija bolonjskih ciljeva mora dovesti do efikasnijeg studiranja (sada približno 50% javnih sredstava koja se izdvajaju za visoko obrazovanje odlaze na studente koji nikada ne diplomiraju), studenti moraju biti više posvećeni studiju, a programi moraju biti tako koncipirani da svaki diplomac uz znanja iz predmeta studija obavezno dobiva informatičku pismenost i znanje engleskog jezika.

Mjera 3: Izgraditi i razviti IKT infrastrukturu

Neophodno je definisati i poduzeti korake kojima bi se omogućilo racionalnije korištenje postojeće komunikacione infrastrukture, kao i izgradnja nove širokopojasne infrastrukture. Racionalnije korištenje postojeće infrastruk-

ture se podjednako odnosi na prenosnu i na pristupne mreže. S tim u vezi potrebno je:

- ✓ uspostaviti ICT magistrale i akademske mreže na nivou BiH¹²⁷
- ✓ intenzivirati izgradnju nove širokopojasne pristupne infrastrukture putem:
- ✓ omasovljenja digitalne pretplatničke mreže xDSL priključaka (xDigital Subscriber Lines)
- ✓ izgradnje bežičnih širokopojasnih pristupnih mreža
- ✓ razvoja i izgradnje optičkih mreža u pristupu i
- ✓ razvoja i implementisanja novih širokopojasnih tehnologija.
- ✓ harmonizovati plan frekvencija BiH za potrebe:
- ✓ civilnog korištenja
- ✓ državnih institucija
- ✓ razvoja digitalnog radija i televizijskog emitovanja.

Uspješno sprovođenja ovih koraka rezultovalo bi povećanjem stepena konkurentnosti između pružaoca telekomunikacionih usluga, omogućavanjem pružanja novih usluga uz racionalnije korištenje postojeće i razvojne nove TK infrastrukture.

Mjera 4: Poboljšavati ambijent učenja u obrazovnim institucijama i razvijati profesionalne kompetencije nastavnika

Obuka nastavnika za primjenu modernih nastavnih i trening metodologija shodno promjenama na tržištu rada mora doprinijeti

---

¹²⁷ Neophodno je pokrenuti naučno-istraživačku računarsku mrežu radi uključivanja istraživačke i naučne zajednice u evropske i globalne naučne tokove. BiH je, pored Albanije, jedina evropska zemlja bez naučno-istraživačke računarske mreže na razini zemlje. Vlada RS-a je oktobra 2006. osnovala Javnu ustanovu „Akademska i istraživačka mreža Republike Srpske“ (JU „SARNET“) koja se bavi izgradnjom, razvojem, održavanjem i korištenjem informaciono-komunikacione infrastrukture za potrebe visokoškolskih i naučno-istraživačkih ustanova u RS-u, te za povezivanje sa srodnim institucijama i mrežama.

pozitivnom ambijentu, pa samim time i boljim rezultatima u stručnom obrazovanju. Dakle, potrebne kompetencije za efikasnije funkcionisanje modernog tržišta rada pretpostavljaju obučeni nastavni kadar u srednjem obrazovanju koji u svakom momentu i kroz različite vidove nastavnih i trening programa za mlade i radno sposobno stanovništvo (u vidu cjeloživotnog učenja) može da produkuje potrebne kompetencije radne snage za fleksibilno tržište rada.

Mjera 5: Sprovoditi "ESEE AGENDU +"

BiH će raditi dosljedno na sprovođenju zaključka iz "eSEE Agenda +", potpisane od strane ministara vlada zemalja Jugoistočne Evrope, u Sarajevu 2007, i ohrabrivati razvoj širokopojasne mrežne infrastrukture i na njoj baziranih širokopojasnih elektronskih servisa kako bi se ubrzao razvoj informacionog društva i postigli postavljeni ciljevi iz Akcionog plana "eSEE Agenda +".

Postizanje postavljenih ciljeva iz "eSEE Agenda +" u domeni širokopojasne mrežne infrastrukture i odgovarajućih servisa ostvarivat će se kroz:

- ✓ osiguranje širokopojasnih mreža velikih bitskih brzina i pouzdanih servisa koji će osigurati siguran pristup bogatim sadržajima;
- ✓ podsticanje razvoja digitalnih sadržaja i servisa kao i prevođenje konvencionalnih sadržaja u digitalni format;
- ✓ harmonizovanje pravila i politika iz oblasti telekomunikacija i medija koji će biti tehnološki neutralni i koji će omogućiti lakšu konvergenciju informacionog društva i medija servisa;
- ✓ osiguravanje kompjutera i širokopojasnog pristupa internetu za sve škole i obrazovne institucije; i
- ✓ daljnji razvoj akademske širokopojasne mreže koja će uvezati sve naučne

institucije u BiH i omogućiti im saradnju na važnim projektima za razvitak informacionog društva, kao i na drugim projektima od zajedničkog interesa.

Prioritet: Razviti državni kvalifikacijski okvir

Mjera 1: Uspostaviti efikasan sistem certifikovanja i prekvalifikacije

Potrebe tržišta rada zahtijevaju dinamičnu prekvalifikaciju zanimanja, a nagli društveni razvoj zahtijeva stalno usavršavanje već postojećih zanimanja shodno promjenama koje se dešavaju u nauci, tehnologiji i ostalim dijelovima društvenog razvoja. Zato je sistem certifikovanja novih znanja i vještina i sistem brzih dokvalifikacija i prekvalifikacija, kao sastavni dio obrazovnog sistema, neophodna mjera izgradnje efikasnog obrazovnog sistema i omogućavanja prohodnosti kroz različite nivoe i strukture obrazovanja.

Prioritet: Uvesti poduzetništvo kao ključ za razvoj sposobnosti na svim nivoima obrazovanja i osposobljavanja

Mjera 1: Uključivati programe preduzetničkog obrazovanja u obrazovne programe

Ova mjera pretpostavlja obogaćivanje nastavnih planova i programa (za mlade i odrasle) sadržajima koji bi stvarali preduslove razvoja preduzetničke kulture, a ona bi dalje bila uvod u promoviranje sklonosti o samozapošljavanju kao karijerne odgovornosti.

Teorijsko preduzetništvo, kao i praktično (obuka pisanja biznis planova), treba postati sastavnim dijelom srednjoškolskih i većine fakultetskih nastavnih planova i programa.

Treba pokrenuti programe promocije preduzetništva, obrta, stvaranja novih biznisa i samozapošljavanja među učenicima i studentima. Generisanjem novih *start-up* preduzeća koji uspostavljaju mladi diplomci osigurava se uspostava malih i srednjih firmi *zasnovanih na*

znanju. Uspostavom različitih programa moguće je podići preduzetničku kulturu.

Naročito je važno usmjeravati mlade na preduzetništvo kroz otvaranje virtuelnih kompanija u školama. Vrlo značajno za smanjivanje raskoraka među ponudom i potražnjom je otvaranje centara za razvoj karijere u osnovnim, srednjoškolskim i visokoškolskim ustanovama ili pri zavodima za zapošljavanje. Na taj način navedena populacija bi se fokusirala na sticanje znanja i vještine kroz aktivno planiranje razvoja svoje profesionalne karijere, gdje jedan pravac može biti i vlastita inicijativa kroz samozapošljavanje i preduzetništvo.

Brojni socijalni problemi se mogu djelimično riješiti uvođenjem poduzetničkih principa u socijalnu sferu, tj. organizovanjem, stvaranjem i upravljanjem socijalnim preduzećima. Učinak socijalnih preduzetnika se sagledava kroz njihov učinak na socijalnu promjenu. Socijalna preduzeća se mogu organizovati kao neprofitna (koja za rezultat djelovanja imaju „više od profita“, tj. stvaranje socijalnih vrijednosti) ali i kao profitna¹²⁸.

Mjera 2: Promocija javnog-privatnog partnerstva u razvoju i finansiranju programa preduzetničko-obrazovne infrastrukture u skladu s principom cjeloživotnog učenja

Da bi se osigurali potrebni resursi za razvoj preduzetničke kulture i uvođenje preduzetničkih vještina u širok krug mladih i radno sposobnih odraslih, potrebno je promovisati javno-privatno partnerstvo u razvoju i finansiranju programa cjeloživotnog učenja. Da bi se osigurali potrebni resursi za razvoj preduzetničke kulture i stalno usavršavanje vještina po principu cjeloživotnog učenja u širokom krugu mladih, potrebno je promovisati mehanizme javno-privatnog partnerstva u oblasti

¹²⁸ Preduzetničko obrazovanje je već uvedeno u srednje škole u RS-u kao obavezan predmet.

obrazovne infrastrukture (koja uključuje pružaoce treninga, savjetnike za razvoj sektorskih tehnoloških kompetencija), koji će razvijati potrebne kompetencije za uspješno zapošljavanje ili vođenje poslovanja unutar pojedinih privrednih sektora i u raznim regionima BiH.

Prioritet: Povećati ravnopravni pristup i sudjelovanje u visokom kvalitetu obrazovanja na svim nivoima, usklađen sa mjerama za priznavanje kvalifikacija koje podržavaju mobilnost

Mjera 1: Poboljšati kompetencije i mobilnost unutar BiH i EU

Da bih se postigla bolja uporedivost kompetencija radno sposobnog stanovništva u BiH s kompetencijama EU i s tim poboljšala mobilnost radne snage, potrebno je poboljšati usklađenost i stalno prilagođavanje sistema kompetencija te programa obuke i obrazovanja sa sistemom ključnih opštih i specifičnih kompetencija koje nalažu EU smjernice.

POVEĆATI INDUSTRIJSKU KONKURENTNOST

Prioritet: Osigurati da ishodi obrazovanja i stečene kompetencije odgovaraju potrebama konkurentne ekonomije

Mjera 1: Podsticati i jačati kapacitete za uključenje u svjetske i naučno-istraživačke i tehnološke tokove

Pored stalnog učenja i usavršavanja, učešće u međunarodnim projektima omogućava dobivanje dodatnih finansijskih sredstava, podizanje tehnološkog nivoa, prezentaciju naših kadrova, mogućnosti i dostignuća, razmjenu svih vrsta informacija i povećava šansu za veće investiranje stranog kapitala i otvaranje novih pogona i radnih mjesta u Bosni i Hercegovini.

Mjera 2: Razviti programe kružne migracije stručnjaka i naučnika

Visokoobrazovani stručnjaci mogu biti uključeni u brojne domaće projekte kao konzultanti, mogu biti mentori na magistarskim ili doktorskim tezama. Oni bi dolazili povremeno i učestvovali u nastavi ili u projektima. Znanja koja su stekli u inostranstvu bi dala veliki doprinos obrazovnom (ili naučnom, poslovnom, konzultatskom) procesu u koji se oni uključuju.

Mjera 3: Osnovati koordinaciono tijelo na nacionalnom nivou za istraživanje i razvoj i inovacije

Zbog nedostatka koordinacije inovacionih politika potrebno je osnovati Koordinaciono tijelo na nacionalnom nivou jer se sprovede mjere za podršku nauci i inovacijama na svim nivoima ali oni nisu usklađeni i njegovim osnivanjem osigurat će se optimalna implementacija mjera podrške.

Prioritet: Podržavati posebnim programima povezivanje istraživačkih centara i izvoznih preduzeća

Mjera 1: Povećati finansijska izdvajanja iz javnih sredstava i veće učešće privrede za osnovna, primjenjena i razvojna istraživanja, te finansijsku pomoć inovatorima

Kroz analize je procijenjeno da povećanje finansijskih sredstava treba minimalno biti 0,5 % BDP-a s odnosom od 1/3 ulaganja iz privrede i 2/3 iz budžeta države, entiteta i lokalne zajednice.

Mjera 2: Fiskalno podupirati unapređenje poslovanja

Redukovanje fiskalnih opterećenja i ostalih davanja osigurat će sektoru privrede povećanje rezidualne dobiti (dobit koja ostaje nakon podmirenja svih troškova, uključujući troškove sopstvenog kapitala) raspoložive za reinvestiranje u modernizaciju i proširenje kapaciteta. Ostvarivat će se kroz reviziju i ukidanje

postojećih fiskalnih opterećenja državnih i entitetskih/BD institucija nadležnih za fiskalnu politiku.

Mjera 3: Uspostaviti savremenu naučno-tehnološku bazu

Bez savremene naučno-tehnološke i poslovne baze, koja podrazumijeva odgovarajuće ljudske resurse, naučno-istraživačke i istraživačko-razvojne institucije, istraživačku i informacionu opremu, uređaje i sisteme, relevantne baze podataka, definisane statističke indikatore za oblast nauke i tehnologije, tehnoparkove, inkubatore i centre, umrežene naučne, istraživačke i razvojne punktove kako između univerziteta, instituta, udruženja inovatora i privrednih subjekata u Bosni u Hercegovini, tako i sa onima u inostranstvu, učešća u međunarodnim udruženim naučno-istraživačkim i tehnološko-razvojnim programima i projektima, odnosno, bez adekvatnih finansijskih ulaganja, nema ni inovativne ni konkurentne proizvodnje u našoj zemlji.

Prioritet: Razvoj klastera, umrežavanje i saradnja sa klasterima u EU i jugoistočnoj Evropi

Mjera 1: Finansijski i stručno podržavati zajedničke razvojne projekte u sklopu identifikovanih poslovnih lanaca

Kod identifikovanih poslovnih lanaca, potrebno je identifikovati zajedničke razvojne projekte članica tog poslovnog lanca te podržavati te projekte „paketima podrške“ jer samo finansijsko podržavanje, iako od iznimne važnosti, nije dovoljno za održivo funkcionisanje članica lanca.

Mjera 2: Razviti politike usmjeravanja investicija u KI

Neophodno je adekvatnim instrumentima investicione i fiskalne politike usmjeravati investicije, posebno inostrane direktne investicije

ka postojećim i potencijalnim klsterskim inicijativama, kao mjestima na kojima će se najbolje oplođivati, što se treba testirati pilot projektima prvenstveno u oblasti strateških izvoznih proizvoda, kao što su klsterske inicijative u oblasti turizma koje se mogu zasnivati na bogatom prirodnom, kulturnom, historijskom naslijeđu, povezivati urbani i ekoturizam i zajedničkom promocijom uveliko povećati izvoznju ponudu u BiH. Ovime se također otvaraju brže mogućnosti zapošljavanja.

Mjera 3: Razviti politike podsticaja upotrebe naprednih tehnologija

Radi dugoročnog očuvanja i razvoja pozicije na inotrištima, neophodno je mjerama fiskalne politike podsticati ulaganja u napredne tehnologije koje osiguravaju takvu poziciju. Posebno je važno podupirati tehnološki inferiornije članove klsterskih inicijativa, tj. pomagati im kroz centre za transfer tehnologija u usvajanju novih tehnologija i postajanju inovativnijim.

Mjera 4: Potpomoći inovativne aktivnosti i internacionalni marketing za temeljne proizvode klastera

Uvođenjem inovacijskih vještina, integriranja transfera tehnologije kao procesa razmjene novih vještina, znanja i metoda u proizvodnju i razvoj preduzeća pružat će se posebni napori i potpora klsterskim preduzećima u jačanju saradnje sa akademskim zajednicama i istraživanjem i razvojem kroz razne projekte kao što je Sedmi okvirni program. Modernizacija i internacionalizacija klsterskih preduzeća i jačanje izvoznih potencijala omogućit će povezivanje klastera sa susjedim zemljama što će doprinjeti većoj vidljivosti naših klastera na međunarodnim tržištima.

Prioritet: Podržati razvoj snažno rastućih malih i srednjih poduzeća putem razvoja

tehnoloških parkova, industrijskih parkova, inkubatora i poslovnih zona

Mjera 1: Razvijati instrumente finansijske podrške razvoju MSP

Osnivanju novih preduzeća većina zemalja u okruženju i u EU pridaje posebnu pažnju u vidu raznih olakšica uključujući i finansijske podsticaje. Podsticaji se odnose na bespovratna sredstava iz budžeta u vidu početnog kapitala (seed capital) i povoljnih kreditnih linija za rast start up preduzeća, posebno u oblasti naprednih tehnologija. Potrebno je proučiti mogućnost formiranja fondova rizika kapitala (joint venture) kao javno-privatnog partnerstva.

Mjera 2: Poboljšanje inovativnosti MSPa

Svrha ovog prioriteta je povećanje inovacijske uspješnosti i inovacijskih kapaciteta malih i srednjih poduzeća, povećanje broja novih inovativnih poduzeća koji se koriste novim znanjima i vještinama te njihovo ulaganje u istraživanje, razvoj i inovacije u cilju razvoja novih proizvoda i usluga, primjene novih tehnologija i povećanja njihove konkurentnosti i uspješnog nastupa na domaćem i međunarodnom tržištu.

Mjera 3: Podsticati razvoj inkubatora

Neophodno je sprovesti analizu funkcionisanja postojećih poslovnih inkubatora i ustanoviti barijere njihovom razvoju. Posebno je važno razmotriti koje usluge iz „pakete usluga“ (prostor, zajedničke poslovne funkcije, informacije, usmjeravanje, konzalting, trening, finansije, transfer tehnologija) pružaju inkubatori, izraditi nacrt daljeg razvoja uz unapređenje usluga inkubatora, početi promovisati sistem „poslovnih anđela“.

PAMETAN RAST

KULTURA I KREATIVNI SEKTOR

Prioritet: Jačati sektor kulturnih industrija

Mjera 1: Definiranje potencijala za razvoj kulturnih industrija iz ekonomske perspektive

Kreativne industrije postaju sve važnija komponenta razvoja moderne post – industrijske ekonomije, temeljene na inovativnosti i znanju. Razlozi za poticanje razvoja takvih industrija leže u dokazanom ekonomskom rastu i razvoju, te stvaranju radnih mjesta, ali i u promoviranju kulturnog identiteta i isticanju kulturnih različitosti diljem svijeta. Tokom proteklog desetljeća EU je prepoznala tu činjenicu i započela s razvojem i promoviranjem ovih posebnih idnustrija. U tim trenucima je sektor koji je bio uvijek na marginama, dobio dovoljno pažnje istraživača i vladajućih tijela, te je postao glavna tema istraživanja, analiza i statistika u svrhu boljeg razumijevanja odnosa između kulture, kreativnih industrija i ekonomskog razvoja, kako bi bili u mogućnosti što uspješnije iskoristiti potencijale novootkrivene industrije. U BiH je potrebno razviti ovaj sektor I usmjeriti napore u definisanju njegovih potencijala kako bi uticao na ekonomski rast I razvoj države.

Prioritet: Jačati ulogu kulture u ekonomskom razvoju BiH

Mjera 1: Učešće BiH u međunarodnim kulturnim programima i inicijativama

Program Evropske Unije Kreativna Evropa je okvirni program Evropske unije za podršku evropskom audiovizuelnom sektoru, kao i ostalim kulturnim i kreativnim sektorima, a pomoću kojeg se tim sektorima omogućuje da povećaju svoj doprinos zapošljavanju i rastu. S budžetom od 1,46 milijardi evra za period 2014-2020 ovaj program daje podršku desetinama hiljada umjetnika, stručnjacima u

području kulture i audiovizuelnih djelatnosti, te organizacijama u području izvedbenih umjetnosti, likovne umjetnosti, izdavačke djelatnosti, filma, televizije, muzike, interdisciplinarne umjetnosti, baštine, kao i industriji video igrice. Program Kreativna Evropa je nastao združivanjem prijašnjih programa Kultura i MEDIA, u kojima je Bosna i Hercegovina učestvovala. Sada u novoj, modifikovanoj formi nastavljaju kao potprogram Kultura i potprogram MEDIA, u okviru novog programa EU Kreativna Evropa. 22. jula 2014. godine potpisan je Sporazum između Bosne i Hercegovine i Evropske unije o učešću Bosne i Hercegovine u programu Evropske unije Kreativna Evropa. Sporazum je ratifikovan i objavljen u „Službenom glasniku BiH“ - Međunarodni ugovori, broj 3/15.

Pristupanjem programu Kreativna Evropa, Bosna i Hercegovina omogućava profesionalcima iz kreativnih sektora da posluju širom Evrope, steknu novu publiku u i izvan Bosne i Hercegovine, i tako doprinesu zaštiti kulturne i jezičke raznolikosti, te steknu i razviju vještine koje zahtijeva digitalno doba.

Bosne i Hercegovina učestvuje i u drugim međunarodnim programima namjenjenim sektoru kulture i saraduje s nadležnim međunarodnim organizacijama i tijelima u ovoj oblasti.

Prioritet: Kreirati mapu aktivnosti za razvoj kulturnog turizma

Mjera 1: Promocija kulturnog turizma

Kultura, historija, obrazovanje, biznis i usputna posjeta (u tranzitu) su najčešći motivi posjetioca gradova. Kulturni turizam je nezaobilazni čimbenik u razvoju turizma u BiH, te pomaže očuvanju lokalnog identiteta, tradicije i običaja. Kulturni turizam predstavlja velik potencijal razvoja. U Bosni i Hercegovini je u samim začetcima, a njegov je potencijal u BiH je značajan uz adekvatnu promociju i razvoj sektora.

ODRŽIV RAST

RAVNOMJERAN REGIONALNI RAZVOJ

Prioritet: Uspostava Sistema koji će doprinjeti ravnomjernom regionalnom razvoju

Mjera 1: Izraditi nacrt Strategije regionalnog razvoja Bosne i Hercegovine

Usvajanje strategije će doprinjeti jačanju i razvijanju regionalne i lokalne suradnje, u cilju pridonosa gospodarskom razvoju i smanjenju regionalnih neuravnoteženosti

Prioritet: Usvajanje regulatornog okvira za transport

Mjera 1: Usvojiti okvirnu transportnu politiku BiH za period 2015-2030. godine i Strategiju transporta BiH i Akcioni plan

Usvajanje regulatornog okvira za transport će omogućiti pristup IPA sredstvima u sektoru transporta, uključujući prijeko potrebne projekte u oblasti razvoja infrastrukture. Ovaj okvir je u pripremi već neko vrijeme i potrebno ga je usvojiti što prije. Potrebno je omogućiti pripremu i usvajanje podsektorskih strategija i akcionih planova.

Mjera 2: Razviti transportni sistem prema strateškim dokumentima

Razvoj transportnog sistema na temelju strateških dokumenata će pravilno usmjeriti razvoj transporta. Takođe, prilikom planiranja i selekcije projekata, potrebno je uključiti i privatni sektor.

Prioritet: Razvoj svih vidova transporta u BiH po modelu koji omogućava održiv razvoj transportnog sistema uz energetske efikasnost, uz vođenje brige o životnoj sredini i maksimalnu sigurnost svih učesnika u saobraćaju

Mjera 1: Izgraditi nedostajuću transportnu infrastrukturu, sa težištem na autocestama i

brzim cestama, koje će povezati velike privredne i administrativne centre u BiH i povećati regionalnu povezanost u BiH

Za realizaciju ovih projekata treba koristiti kreditna sredstva i modele javno privatnog partnerstva kako bi se izbjegla prevelika zaduženost države. Neophodno je povećati učinak rada u pogledu boljeg planiranja realizacije projekata, efikasnijeg rada i znatno povećati rezultate izgradnje puteva

Mjera 2: Rekonstruisati i modernizovati postojeću infrastrukturu (puteve, željezničku mrežu, riječne luke te aerodrome)

Potrebno je ubrzati sprovođenje dogovorenih reformi, koje su veoma često uslov korištenja finansijskih sredstava, te pospješiti pripremu investicionih projekata. Kod određivanja prioriteta za rekonstrukciju i modernizaciju potrebno je rukovoditi se stepenom veće ekonomske i finansijske isplativosti i rješavanja transportnih problema, kao što je slučaj korištenja riječnog i željezničkog transporta, koji su trenutno veoma zapostavljeni. Prilikom realizacije ove mjere posebnu pažnju treba posvetiti sigurnosti u prometu i zaštiti okoliša. Potrebno je povećati obim i kvalitet usluga svih vidova transporta.

Mjera 3: Usvojiti pravni okvir u sektoru prevoza opasnih materija

U cilju bezbjednog saobraćaja tokom prevoza opasnih materija u individualnom sektoru transporta, treba definisati obaveze za lica uključena u transport, nadležnost i odgovornost nadležnih organa za nadzor u vezi sa primjenom ovog zakona i u cilju prilagođavanja međunarodnim standardima, uključujući usaglašavanje sa standardima EU, a koji su od značaja za sprečavanje opasnosti u toku prijevoza opasnih materija.

Mjera 4: Usklađivanje zakonodavnog okvira sa EU acquies-om i implementacija zakona u praksi

Regionalnim sporazumom o zajedničkom razvoju osnovne transportne mreže BiH se obavezala na usvajanje većeg broja standarda i direktiva. Uspostavljanjem Transportne zajednice između EU i zemalja Jugoistočne Evrope povećaće se obaveze BiH u tom pogledu. Potrebno je poboljšati primjenu postojeće legislative o sigurnosti u saobraćaju u skladu sa Acquis Communautaire sa akcentom na sigurnost, životnu sredinu, finansijske naknade i dr. Osigurati implementaciju zakona u praksi.

Mjera 5: Pratiti i evaluirati negativne uticaje i procese u sektoru transporta i preduzeti potrebne aktivnosti i mjere za postizanje sigurnog i pouzdanog transporta

Podsektori transporta se razlikuju jedan od drugog i pristup je različit. U cestovnom saobraćaju je sve privatizirano, dok u željezničkom nije. U cestovnom saobraćaju je potpuna konkurencija, izuzev urbanog transporta, dok u željezničkom nije. Svaki vid transporta treba posebno analizirati i preduzeti tražene aktivnosti u cilju postizanja sigurnosti i pouzdanosti transporta.

Mjera 6: Osigurati usklađenost s zahtjevima iz Sporazuma o Zajedničkom evropskom vazdušnom prostoru

Zahtjevi iz Sporazuma o Zajedničkom evropskom zračnom prostoru (ECAA) se uglavnom odnose na oblast ekonomskih i socijalnih propisa. Potrebno je preuzeti brojne propise iz ECAA koji se odnose na socijalnu zaštitu i zaštitu potrošača. Takođe je potrebno provesti daljnje aktivnosti kako bi se osigurala usklađenost s ECAA zahtjevima i u drugim područjima prije nego što Bosna i Hercegovina bude mogla postići završetak Faze 1 u pogledu ekonomskih propisa i sigurnosti zračnog transporta.

Mjera 7: Jačati regionalnu saradnju i povezanost

Implementirati Memorandum o razumijevanju za razvoj Osnovne transportne mreže u JIE i doprinostiti djelovanju transportne zajednice.

Mjera 8: Širiti usluge vazdušnog saobraćaja

Potrebno je proširenje destinacija, unaprijeđenje transportnih usluga i infrastrukture između aerodroma i gradskih centara.

Mjera 9: Povećati učešće prevoza željeznicom u ukupnom prevozu roba i putnika

Sprovedenjem ove mjere očekuje se smanjenje emisije štetnih gasova, (zaštita životne sredina), veća efikasnost prevoza zbog manjih troškova prevoza željeznicom.

Prioritet: Liberalizacija željezničkog saobraćaja

Mjera 1: Implementirati aktivnosti predložene od strane regulatornog tijela za željeznicu tokom 21. SEETO RWWG sastanka

Reforme su neophodne za razvoj balansiranih, konkurentnih i ekološki multimodalnih sistema transporta.

Mjera 2: Pripremiti legislativu za potpunu primjenu EU direktiva za otvaranje željezničkog saobraćaja

Potrebno je pripremiti legislativu za potpunu primjenu EU direktiva za otvaranje željezničkog saobraćaja.

POBOLJŠANJE UPRAVLJANJA OKOLIŠEM I RAZVOJ OKLINSKE INFRASTRUKTURE, UZ POVEĆANJE OTPORNOSTI NA KLIMATSKE PROMJENE

Prioritet: Jačanje institucionalnih i profesionalnih kapaciteta za razvoj i provođenje okolišne i klimatske politike, praćenje emisija plinova staklene bašte, kao i planiranje, provođenje, praćenje i izvještavanje i verifi-

kovanje mjera za ublažavanje klimatskih promjena.

Mjera 1: Razvoj strateškog planiranja

Izraditi sveobuhvatnu cjelodržavnu klimatsku politiku i strategiju u skladu sa očekivanim Okvirom za klimatske i energetske politike EU do 2030. Dalje razvijati kapacitete za bolje strateško upravljanje.

Mjera 2: Poboljšati statistiku i izvještavanje vezano za životnu sredinu

Praćenje i izvještavanje o stanju životne sredine na nivou države nije koherentno i dosljedno. Poboljšana statistika u domenu životne sredine bi dala bolju podlogu analitičarima i donosiocima odluka u procesu donošenja politika.

Mjera 3: Raditi na implementaciji konvencije o klimatskim promjenama

Savjet ministara BIH i entitetske vlade su usvojile Drugi nacionalni izvještaj Bosne i Hercegovine prema Okvirnoj konvenciji Ujedinjenih nacija o klimatskim promjenama. Potrebna je puna implementacija konvencije o klimatskim promjenama.

Mjera 4: Unaprijediti horizontalnu i vertikalnu među-institucionalnu koordinaciju po pitanju životne sredine i klimatskih promjena između svih organa vlasti

Unaprijeđena saradnja će dovesti do efikasnijeg planiranja po pitanju životne sredine i klimatskih promjena.

Prioritet: Harmonizacija pravnog okvira vezano za zaštitu životne sredine i klimatske akcije

Mjera 1: Raditi na transponovanju okolišne zahtjeve EU u sve relevantne sektorske politike

Potrebno je da BiH integriše okolišne pravne stečevine u gotovo sve sektore (energija i rudarstvo, transport, poljoprivreda i šumarstvo, industrija, turizam, prostorno uređenje, zdravstvo, obrazovanje, finansije i drugo). To je siguran put i za BiH i njena obaveza u procesu pristupanja EU.

Mjera 2: Raditi na usvajanju i implementaciji *acquis*-a u domenu upravljanja vodom

Za jedinstven pristup upravljanja vodom potrebno je ujednačeno usvajanje i implementacija *acquis*-a u BiH u domenu upravljanja vodom.

Prioritet: Poboljšanje efikasnosti upravljanja otpadom te promocija ekološke (zelene) industrije

Mjera 1: Izraditi radni nacrt strategije upravljanja otpadom

Potrebno je okočiti strateško planiranje na nivou BiH koje se tiče investiranja u sector upravljanja otpadom. Treba usvojiti Strategiju upravljanja otpadom na nivou BiH.

Mjera 2: Jačati kapacitet za upravljanje industrijskim i opasnim otpadom

Jačanjem kapaciteta za upravljanje industrijskim i opasnim otpadom povećaće se sigurnost i zaštita životne sredine.

BRŽI I EFIKASNIJI RAZVOJ POLJOPRIVREDE I RURALNI RAZVOJ

Prioritet: Uspostavljanje potrebnih institucionalnih kapaciteta, mehanizama za koordinaciju i implementaciju standarda u oblasti poljoprivrede u skladu sa EU standardima na svim nivoima

Mjera 1: Kadrovska jačanje postojećih institucija

I na državnom i na entitetskom nivou potrebno je kadrovska jačanje postojećih institucija

kako bi se obezbijedila adekvatna institucionalna infrastruktura. To je neophodan preduslov za efikasno planiranje, sprovođenje i koordinaciju različitih kompleksnih aktivnosti iz oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja. Podrazumjeva razvoj IT strukture, jačanje analitičkih kapaciteta, razvoj strateškog planiranja; uspostavljen sistem monitoring i evaluacije za sektor poljoprivrede, prehrane, šumarstva i ruralnog razvoja; Popunjavanje kapaciteta prema sistematizaciji

Mjera 2: Uskladiti domaće propise sa EU propisima u oblasti proizvodnje grožđa i vina izmjenom Zakona o vinu i drugim proizvodima od grožđa i vina BiH

Preuzimanjem regulative EU-a i usvajanjem propisa u oblasti vina u BiH će se utvrditi funkcionalan pravni okvir te propisati usklađen i efikasan sistem kontrole nadležnih institucija i analize kvaliteta u sektoru vinarstva i vinogradarstva. Ovim će se osigurati proizvodnja i plasman vina na domaće i strano tržište i ojačati konkurentnost domaćih proizvođača.

Mjera 3: Usvojiti propise o organskoj proizvodnji u Bosni i Hercegovini

Omogućiće se kreiranje povoljnijeg okruženja i uslova za razvoj organske proizvodnje. Postoji obaveza za usvajanje Zakona o organskoj proizvodnji u cilju puta ka Evropskoj uniji, na nivou Bosne i Hercegovine. Bosna i Hercegovina nije donijela plan preuzimanja zakona Evropske unije iz oblasti poljoprivrede, pa samim tim ni Zakona o organskoj proizvodnji.

Mjera 4: Harmonizovati mjere podrške u poljoprivredi i ruralnom razvoju

Harmonizovane mjere podrške u poljoprivredi i ruralnom razvoju su preduslov za dobijanje IPA sredstava. Cilj je postepeno prilagoditi i harmonizovati mjere podrške u sektoru poljoprivrede i ruralnog razvoja, kako unutar BiH, tako i sa sličnim mjerama koje se koriste u EU.

Prioritet: Poboljšanje konkurentnosti, kvaliteta i sigurnosti domaćih proizvoda.

Mjera 1: Pripremiti i u proceduru razmatranja i usvajanja dostaviti izmjene Zakona o hrani Bosni i Hercegovini

Ovim će se osigurati dvosmjerna trgovina hranom sa Evropskom unijom.

Mjera 2: Razviti efikasan sistem sigurnosti hrane

Da bi se uspostavio efikasan sistem sigurnosti hrane potrebno je harmonizovati bh. zakonodavstvo sa EU standardima, zatim vršiti naučne i stručno tehničke poslova iz područja sigurnosti hrane na procjeni rizika. Potrebno je uspostaviti sistem službenih kontrola baziran na procjeni rizika kao i mehanizam za upravljanje kriznim situacijama.

Mjera 3: Unaprijediti sistem zaštite zdravlja bilja putem uspostavljanja efikasnog fitosanitarnog sistema u BiH

Efikasan fitosanitarni sistem će biti uspostavljen putem unaprjeđenja sistema kreiranja politika i provođenja mjera iz fitosanitarne oblasti; kao i unaprjeđenjem koordinacije i saradnje sa domaćim i međunarodnim institucijama i organizacijama i drugim pravnim i fizičkim licima iz fitosanitarne oblasti.

Mjera 4: Unaprijediti sistem zaštite zdravlja životinja i ljudi putem uspostavljanja efikasnog sistema veterinarske kontrole u BiH

Uspostavljanje efikasnog sistema veterinarske kontrole u BiH će biti omogućeno putem izgradnje mehanizama za prevenciju i suzbijanje zaraznih bolesti kod životinja, kao i obezbjeđenjem legislativnog okvira za izvoz živih životinja i proizvoda životinjskog porijekla iz BiH.

Mjera 5: Pripremiti i u proceduru razmatranja i usvajanja dostaviti izmjene Zakona o veterinarstvu u Bosni i Hercegovini

Omogućiće se izvoz proizvoda animalnog porijekla na EU tržište.

Mjera 6: Pripremiti i u proceduru razmatranja i usvajanja dostaviti izmjene i dopune Zakona o poljoprivredi, prehrani i ruralnom razvoju Bosne i Hercegovine

Osiguranje trgovine svim poljoprivrednim i prerađenim poljoprivrednim proizvodima sa Evropskom unijom.

Mjera 7: Pripremiti i u proceduru razmatranja i usvajanja dostaviti izmjene izmjene i dopune pravilnika „Higijenskog paketa“ usklađenih sa Zakonom o hrani

Provesti Higijenski paket na nivou cijele zemlje za one subjekte koji su uključeni u proizvodnju hrane životinjskog porijekla bez obzira na njihovu veličinu. Za uposlene u relevantnim organima vlasti i inspeksijskim tijelima provedena je obuka o pravnim i o zahtjevima standarda EU u oblasti higijene hrane, ali su potrebne dodatne aktivnosti. Veći broj obuka potreban je subjektima u poslovanju s hranom kako bi osigurali usklađenost sa standardima EU o kontroli kvalitete. Potrebno je unaprijediti provjere i registraciju farmi mlijeka kako bi se osigurala usklađenost sa zahtjevima EU. Potrebno je unaprijediti regulatorni okvir za kontrolu uvoza hrane koja nije životinjskog porijekla.

Prioritet: Izrada sveobuhvatnog Strateškog plana ruralnog razvoja i uspostavljanje IPARD implementacijske strukture

Mjera 1: Usvojiti strateški plan ruralnog razvoja

Potrebno je izraditi državni strateški plan za ruralni razvoj i provedbu plana harmonizacije poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja. Odsustvo efikasne administracije i djelotvornih kreditnih šema za ruralni razvoj i dalje

ugrožava napore na poboljšanju produktivnosti i konkurentnosti.

Mjera 2: Izraditi i usvojiti IPARD program za BiH

Započinjanje aktivnosti na izradi IPARD programa u direktnoj su zavisnosti od izrade i formalnog usvajanja Strateškog plana ruralnog razvoja BiH

Mjera 3: Uspostaviti IPARD implementacionu strukturu

Uspostavljen sistem plaćanja za IPARD sredstva.

Mjera 4: Podržati uspostavu LAG-ova i mreže ruralnog razvoja

Lakši pristup izvorima finansiranja će biti omogućen.

Prioritet: Poboljšanje očuvanja i efikasnog upravljanja prirodnim resursima

Mjera 1: Urediti poljoprivredno zemljište

Usitnjena i parcelizovana poljoprivredna gazdinstva su glavna prepreka unapređenja konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje. Budući da je većina poljoprivrednog zemljišta u privatnom vlasništvu, organi upravljanja moraju pronaći način da stimulišu poljoprivredne proizvođače da razmjenjuju svoje parcele, ukрупnjavaju svoje posjede i da investicijama u meliorativne radove unaprijede kvalitet i plodnost zemljišta. Osim toga, poznavanjem karakteristika zemljišnih profila i agroklimatskih karakteristika teritorije, bio bi omogućen sistematičniji pristup u planiranju poljoprivredne proizvodnje. Da bi se ovo postiglo potrebno je razvijati projekat digitalizacije zemljišno-informativnog sistema.

Mjera 2: Podržati mjere zaštite biodiverziteta i održivo korištenje genetičkih resursa

Ovi prostori su izuzetno bogati biljnim i životinjskim svijetom. Izuzetno je bogat i genetički fond sorti i rasa koje se već nalaze u poljoprivrednoj proizvodnji. Ta činjenica obavezuje organe upravljanja da se biodiverzitetu u oblasti poljoprivrede pokloni dužna pažnja. Potrebno je povećati nadzor nad unosom genetski modifikovanih sjemena.

Mjera 3: Deminiranje poljoprivrednog zemljišta i ruralnih područja

Veliki dio područja se još uvijek nalazi pod minama, pa je potrebno nastaviti aktivnosti vezane za protuminsko djelovanje, očistiti korita Rijeka od mina i time omogućiti bezbjednije uslove za život

RAZVOJ ENERGETSKIH POTENCIJALA, POSEBNO OBNOVLJIVIH IZVORA ENERGIJE I POVEĆANJE ENERGETSKE EFIKASNOSTI

Prioritet: Poticati razvoj energetskog sektora

Mjera 1: Usvojiti strateške dokumente za energetski sektor

BiH nedostaju osnovni strateški dokumenti koji bi usmjerili razvoj energetskog sektora zemlje i osigurali održivo snabdijevanje energijom i ekonomski razvoj uopšte.

Mjera 2: Podržati razvoj energetske infrastrukture

Potrebno je razviti nova tehnološka rješenja i modernizaciju energetske infrastructure.

Mjera 3: Promovisati efikasnu upotrebu energije

Bosna i Hercegovina još nije razvila svoj nacionalni plan energetske učinkovitosti niti ima konzistentan plan za preuzimanje *acquisa* u okviru Ugovora o Energetskoj zajednici. Različiti oblici podrške inicijativama za promociju energetske učinkovitosti u vidu pilot-projekata se primjenjuju u cijeloj zemlji. Postoje znača-

jna kašnjenja u ispunjavanju obaveza da se preuzmu i provedu direktive o energetske efikasnosti i energetske usluga iz 2006. godine.

Mjera 4: Investirati u razvoj obnovljivih izvora energije

U BiH se najviše koriste dva obnovljiva izvora energije: voda (električna energija) i drva (čisto gorivo). Međutim, BiH raspolaže sa velikim brojem geotermalnih izvora koji bi se mogli iskoristiti za grijanje. Geografski položaj BiH po pitanju solarne energije je takav da predstavlja potencijalno dobar izvor ove vrste energije, takođe, dosta energije bi se moglo dobiti iz vjetra izgradnjom odgovarajućih vjetrenjača. Potrebno je koristiti pozitivna iskustva susjednih zemalja i EU te ih prilagoditi i primijeniti u BiH. To podrazumijeva uvođenje evropskih standarda i regulative za goriva iz biomase kako bi se olakšalo njeno energetske korištenje, što rezultuje neophodnošću donošenja propisa koji bi olakšali razvoj tržišta, te povećali povjerenje potrošača. BiH u ovoj oblasti raspolaže ogromnim potencijalom, koji je, za sada, praktično potpuno neiskorišten.

Prioritet: Uskladiti unutrašnje tržište energije na svim nivoima sa acquisem uključujući zakone na nivou entiteta i države u skladu sa Trećim energetske paketom, kao i obaveze koje BiH ima prema zahtjevima iz Ugovora o energetske zajednici

Mjera 1: Pripremiti za usvajanje akcioni plan BiH za obnovljive izvore energije

Ne postoji sveobuhvatna promocija i razvoj energetske sektora obnovljivih izvora u BiH. Nije usvojen nacionalni akcijski plan za obnovljive izvore energije, koji je propisan Ugovorom o Energetske zajednici.

Mjera 2: Poboljšati regulative i ubrzati proces preuzimanja acquis-a

BiH nedostaju zakoni i drugi pravni izvori koji bi regulisali oblast energije, djelovanje regulatora (npr: način određivanja cijena električne energije i drugih energetske proizvoda) a koji bi olakšali ulaganje u energetske sektor. Uskladiti unutrašnje tržište energije na svim nivoima sa acquisem uključujući zakone na nivou entiteta i države u skladu sa Trećim energetske paketom, kao i obaveze koje BiH ima prema zahtjevima iz Ugovora o energetske zajednici

Mjera 3: Ispuniti obaveze prema Energetske zajednici u oblasti energetske efikasnosti (tj. direktive o energetske usluga, označavanju i energetske efikasnosti zgrada)

Usvojiti Zakon o energetske efikasnosti i podzakonske akte;

Mjera 4: Ispuniti obaveze prema Energetske zajednici u oblasti zaštite životne sredine (usklađivanje sa Direktivom 1999/32/EZ o smanjenju emisija SO₂)

Potrebno je okončati usklađivanje sa Direktivom 1999/32/EZ o smanjenju sadržaja sumpora u tekućim gorivima.

Mjera 5: Usvojiti odredbe Trećeg energetske paketa

Urađen nacrt Zakona o gasu, nacrt „Zakona o prenosu, regulatoru i tržištu električne energije u BiH“ po kojem bi BiH bila usklađena sa Trećim paketom na nivou BiH

Mjera 6. Uraditi prijedloge propisa koji uređuju skladištenje obaveznih zaliha nafte na nivou BiH

Potrebno je Donijeti propise koji uređuju skladištenje obaveznih zaliha nafte na nivou BiH i kako bi se povećala sigurnost u snabdijevanju naftom.

INKLUZIVNI RAST

POVEĆATI MOGUĆNOSTI ZA ZAPOSŁJAVANJE

Prioritet: *Efikasna koordinacija u oblasti rada i zapošljavanja*

Mjera 1: Unaprjeđenje koordinacije u oblasti rada i zapošljavanja

Prema Ustavu BiH, nadležnosti u sektoru rada i zapošljavanja uglavnom pripadaju entitetima. Minimalne nadležnosti Bosne i Hercegovine u sektoru rada odvijaju se u okviru Ministarstva za civilne poslove BiH. Stoga je ovdje naglasak na unaprijeđenju koordinacije u oblasti rada i zapošljavanja kao i koordinaciji izrade strateških dokumenata iz ove oblasti.

Mjera 2: Međunarodna suradnja u oblasti rada i zapošljavanja

Primarne funkcije u okviru ove mjere su koordinacija i međunarodno zastupanje. Agencije za rad i zapošljavanje BiH vrši koordinaciju aktivnosti s entitetskim vlastima i institucijama zapošljavanja u vezi sa projektima za zapošljavanje, ali samo onima koji su od interesa za BiH. Prikupljanje informacija o ponudi i potražnji za radnom snagom na međunarodnom tržištu, podnošenje tih informacija entitetskim službama zapošljavanja kao i početak priprema i potpisivanje sporazuma iz oblasti zapošljavanja su aktivnosti koje spadaju u međunarodno suradnju u oblasti rada i zapošljavanja.

INKLUZIVNI RAST

POVEĆATI INKLUZIVNOST U OBRAZOVANJU

Prioritet: *Uskladiti sistem obrazovanja sa potrebama tržišta rada, te potrebama ekonomskog i socijalnog razvoja*

Mjera 1: Utvrditi okvirne obrazovne normative i standarde

Statistički indikatori ukazuju na to da je neophodno izvršiti reformu zaposlenih u obrazovanju s finansijskog aspekta i s aspekta racionalnosti. Neodrživo je postojanje odjeljenja s malim brojem učenika, kao i mnogih drugih obrazovnih institucija s velikim brojem nastavnog kadra i tendencijom smanjenja novopristiglih učenika. Neophodno je utvrditi obrazovne normative i standarde na nivou BiH, koji bi se sačinili prema standardima evropskih zemalja, te uvesti programske reforme koje će višak kadrova prekvalifikovati za nuđenje prilagođenih programa za ranjive ciljne grupe i za obrazovanje odraslih. Time će se doprinijeti racionalnijem korištenju finansijskih sredstava u obrazovanju i povećati njegov kvalitet.

Mjera 2: Definisati okvirne standarde i metodologiju za priznavanje kvalifikacija stečenih putem neformalnog i informalnog obrazovanja

U BiH postoji nedovoljan broj centara za brzu prekvalifikaciju uspostave novih centara za brzu obuku, dodatnu edukaciju i prekvalifikaciju nezaposlenih lica.

Mjera 3: Uspostaviti socijalno partnersvo u obrazovanju

Za unapređenje dostupnosti i kvaliteta sistema obrazovanja neophodno je unaprediti mehanizme intersektorske saradnje i saradnje svih socijalnih partnera na različitim nivoima vlasti u BiH. Samo na taj način će se osigurati da reforme u obrazovanju budu usko povezane s potrebama ne samo tržišta rada nego i svih potreba društvenog i ekonomskog razvoja zemlje

Prioritet: *Nastaviti proces integrisanja BiH u EU obrazovni prostor*

Mjera 1: Izraditi dokument prijedloga preporuka za licenciranje nastavnika i svih

odgojno-obrazovnih institucija od predškolskog, završno sa srednjim obrazovanjem

Obuka nastavnika za primjenu modernih nastavnih i trening metodologija shodno promjenama na tržištu rada mora doprinijeti pozitivnom ambijentu, pa samim time i boljim rezultatima u stručnom obrazovanju. Dakle, potrebne kompetencije za efikasnije funkcionisanje modernog tržišta rada pretpostavljaju obučeni nastavni kadar u srednjem obrazovanju koji u svakom momentu i kroz različite vidove nastavnih i trening programa za mlade i radno sposobno stanovništvo (u vidu cjelovotnog učenja) može da produkuje potrebne kompetencije radne snage za fleksibilno tržište rada.

Mjera 2: Priprema okvirnog državnog zakona o prepoznavanju diploma i perioda studija u skladu s Lisabonskom konvencijom

U reformskom procesu ključno je osigurati međunarodnu prepoznatljivost diploma.

To znači osnažiti funkcionisanje novouspostavljenih institucija na državnom nivou, sprovesti akreditaciju visokoškolskih institucija i studijskih programa, adekvatnu uspostavu ciklusa studija, internacionalizaciju studija, obogaćivanje nastavnih programa savremenim sadržajima, snaženje vještina, implementaciju nacionalnog kvalifikacionog okvira za visoko obrazovanje, transparentni ishodi učenja, evropeizovan sistem studiranja.

Implementacija bolonjskih ciljeva mora dovesti do efikasnijeg studiranja (sada približno 50% javnih sredstava koja se izdvajaju za visoko obrazovanje odlaze na studente koji nikada ne diplomiraju), studenti moraju biti više posvećeni studiju, a programi moraju biti tako koncipirani da svaki diplomac uz znanja iz predmeta studija obavezno dobiva informatičku pismenost i znanje engleskog jezika

Mjera 3: Pripremiti smjernice poboljšanja položaja mladih u skladu s preporukama i smjernicama EU Politika mladih u oblasti obrazovanja

Država treba potaknuti da svaki svršeni srednje škole koji ne pristupa visokom obrazovanju i svaki svršeni visokog obrazovanja dobiju mogućnost odraditi pripravnički staž. Neophodno je evaluirati dosadašnje akcije podsticaja putem zavoda za zapošljavanje i na osnovu rezultata unaprediti sistem podsticajnih mehanizama. Volonterska služba ili model *internshipa* također su na tragu rješavanja ovoga pitanja.

Prioritet: Povećati obuhvat stanovništva obrazovanjem, posebno za ranjive grupe

Mjera 1: Omogućiti fleksibilnost planova, programa i strukture upisa

Uvođenje sistema fleksibilnih (prilagodljivih) planova i programa u oblasti prekvalifikacija, dokvalifikacija, kao i u obrazovanju odraslih, također je dobrodošlo i u redovnom obrazovanju shodno specifičnim potrebama regionalnih tržišta rada te zbog prilagođavanja nastavnih programa i obuke specifičnim potrebama ranjivih ciljnih grupa stanovništva.

Mjera 2: Pripremiti smjernice za povećanje broja mladih iz ranjivih kategorija stanovništva u visoko obrazovanje

Najveći izazovi u tercijarnom obrazovanju su sprovedba Okvirnog zakona o visokom obrazovanju i uspostavljanje novih modela finansiranja visokog obrazovanja. Zatim je potrebno sprovesti funkcionalnu integraciju visokoškolskih ustanova; uspostaviti i razviti sistem praćenja i osiguranja kvaliteta u visokom obrazovanju te povezati visoko obrazovanje s naučno-istraživačkim radom. Također je potrebno osigurati i mobilnost studenata i nastavnog osoblja širom BiH i EU te s tim i unaprediti studentski standard.

SMANJITI SIROMAŠTVO I SOCIJALNU ISKLJUČENOST

Prioritet: Unaprijediti sistem zaštite ljudskih prava i razvoj odnosa BiH sa iseljeništvom

Mjera 1: Smanjenje diskriminacije, promocija i zaštita ljudskih prava (djece, manjina, nestalih osoba, žrtava rata, nasilja, trgovine ljudima, starih osoba, osoba sa invaliditetom, prava na rad i dr.)

BiH se obavezala da će osigurati ostvarenje najvišeg nivoa zaštite međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda. Članom II Ustava BiH utvrđeno je da će se prava i slobode predviđene Europskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i pratećim protokolima direktno primjenjivati u pravnom sistemu BiH, te je istima dat prioritet nad ostalim domaćim pozitivno pravnim propisima.

Mjera 2: Unaprijeđenje ravnopravnosti spolova

Podrazumijeva Program mjera za unaprijeđenje ravnopravnosti spolova u institucijama vlasti (po prioritetnim oblastima), izgradnja i jačanje sistema, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova, kao i jačanje suradnje i partnerstva.

Mjera 3: Razvijanje politika BiH prema iseljeništvu

Razvijanje politika BiH prema iseljeništvu predstavlja poticanje, razvijanje i koordinacija suradnje sa iseljeništvom sa ciljem ostvarenja razvojnih efekata. To također, uključuje i jačanje veza sa iseljeništvom u cilju njihovog uključivanja u društveno-ekonomski razvoj BiH zaštitu i ostvarivanja njihovih prava, kao i praćenje emigracijskih trendova.

Mjera 4: Nastavak implementacije Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma

U skladu sa Zakonom o izbjeglicama iz BiH i raseljenim licima u BiH Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH kreira, koordinira i nadzire politiku, kojom se osigurava jedno-obrazna i usklađena realizacija ciljeva Aneksa VII Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini na cijeloj teritoriji BiH, na način koji garantuje jednakopravnost izbjeglica, raseljenih lica i povratnika, koordinira i nadgleda realizaciju projekata rekonstrukcije i projekata kojima se osigurava održivost povratka.

Mjera 5: Implementacija politika i propisa za reintegraciju povratnika po osnovu sporazuma o readmisiji i Akcionog plana za period 2015 – 2018, kao i provođenje sistema zaštite lica pod međunarodnom zaštitom u BiH

U skladu sa Zakonom o ministarstvima i drugim organima uprave BiH Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice je nadležno za staranje o pravima i pitanjima izbjeglica i lica pod supsidijarnom zaštitom u BiH nakon utvrđivanja njihovog statusa. Na osnovu člana 120. Zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH licima kojima je priznat izbjeglički status ili status supsidijarne zaštite osigurava pristup pravu na smještaj, rad, obrazovanje, i osigurava pravo na zdravstvenu i socijalnu zaštitu i pristup integracijskim olakšicama.

U skladu sa Zakonom o ministarstvima i drugim tijelima uprave Bosne i Hercegovine Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je nadležno za prihvata i zbrinjavanje na period do 30 dana bh državljanina koji se vraćaju po osnovu sporazuma o readmisiji.

Mjera 6: Programi u oblasti stambene politike, obnove i razvoja

U skladu sa Zakonom o ministarstvima i drugim tijelima uprave Bosne i Hercegovine Ministarstvo je nadležno i za obavljanje poslova koji su u nadležnosti BiH i koji se odnose na

utvrđivanje osnovnih načela koordiniranja aktivnosti, usklađivanja politika i planova organa vlasti BiH i međunarodne zajednice u oblasti: stambene politike, obnove i razvoja i projekta održivog povratka i njihovog evidentiranja.

Mjera 7: Financijska realizacija projekata obnove i povratka raseljenih osoba i izbjeglica

Ova mjera ima za cilj blagovremenu realizaciju svih odobrenih projekata obnove i povratka u skladu sa zaključcima Komisije za izbjeglice i raseljene osobe Bosne i Hercegovine.

Mjera 5: Unaprijeđenje koordinacije u oblasti socijalne zaštite i penzija

Obzirom da odgovornost za legislativu, planiranje i provedbu politika socijalne zaštite leži na entitetima (RS), kantonima u FBiH i na nivou Brčko distrikta ovdje je naglasak na unaprijeđenju koordinacije u oblasti socijalne zaštite i penzija sa ciljem jačanja sistema socijalne zaštite i inkluzije.

UNAPRIJEDITI ZDRAVSTVENU ZAŠTITU

Prioritet: Unaprijeđenje koordinacije u oblasti zdravstva

Mjera 1. Harmonizacija entitetskih zdravstvenih propisa

Usluge zdravstvene zaštite u BiH su nedovoljno financirane i ne mogu se prenositi između entiteta. Harmonizacija zdravstvenog pravnog okvira, standarda i procedura je u ranom stadiju razvoja, sve to za rezultat ima nejednakost u pružanju usluga zdravstvene zaštite.

Mjera 2. Izraditi Strategiju reforme zdravstvenog sistema u BiH

Izrada Strateškog dokumenta za sektor zdravstva je važna u smislu izrade plana-mape puta

organizacijsko-funkcionalnog razvoja kvalitativne zdravstvene zaštite na koju imaju pravo građani BiH. Strategija reforme zdravstvenog sustava također je neophodna kako bi BiH mogla koristiti grant sredstva, sredstva iz IPA fondova i programa EU, koja su neophodna zdravstvenom sistemu u BiH .

Mjera 3: Razvijati Nacionalne zdravstvene račune (NHA) i set zdravstvenih indikatora u skladu sa smjericama SZO i EU standardima

Zahtjev za unapređenje zdravstvenih računa potiče od sve veće kompleksnosti sistema zdravstvene zaštite u mnogim zemljama i brzog rasta medicinskih tehnologija. Kreatori politike i posmatrači sistema zdravstvene zaštite i nedavne reforme postavljaju pitanje adekvatnosti postojećeg obračuna i sposobnost postojećih zdravstvenih računa da prikažu brze promjene sistema zdravstvene zaštite, koji postaje sve kompleksniji. Rastuća očekivanja korisnika zdravstvene zaštite doprinose zahtjevu za ažuriranje informacija o sistemima zdravstvene zaštite. NZR pokušava da prati aktuelnu potrošnju u zdravstvu, što znači da ne mjeri utrošak koji nije materijaliziran, ili budžete koji nisu utrošeni ili su utrošeni na nenamjenski način. Ovo praćenje aktuelne potrošnje daje stvarnu sliku finansiranja zdravstvene zaštite. Glavni razlozi za početak implementacije NHA u većini zemalja su bili:

Poboljšati nacionalno izvještavanje o troškovima u zdravstvu,

- ✓ Razviti alat za opisivanje i analiziranje potrošnje na zdravstvo,
- ✓ Vršiti monitoring faktora rasta u potrošnji na zdravstvo,
- ✓ Dostaviti alat za monitoring efekata reforme zdravstvene zaštite,
- ✓ Zadovoljiti uslove o podacima za projektiranje troškova zdravstvene zaštite,

- ✓ Pripremiti međunarodno usporedive podatke o troškovima u zdravstvu.

Izveštavati međunarodne organizacije (Svjetska banka, Svjetska zdravstvena organizacija, OECD i Eurostat) o zvaničnim i pouzdanim podacima.

UPRAVLJANJE U FUNKCIJI RASTA

UBRZATI PROCES TRANZICIJE I IZGRADNJE KAPACITETA

Prioritet: Sprovesti reformu javne uprave

Mjera 1: Jačati e-zakonodavstvo i e-vlade

Neophodno je zakonodavnu regulativu razvijati cjelovito i u skladu sa zahtjevima *acquis*-a i potrebama savremenog informacionog društva. To će uticati na poboljšanje produktivnosti javnog sektora i performansi privatnih preduzeća koja koriste te usluge. Razvoj e-vlada će iziskivati dalje napore na osnivanju i razvoju formalnih organa odgovornih za njenu koordinaciju i izvršenje.

Mjera 2: Smanjivati javne rashode, posebno tekuću javnu potrošnju

Sprovođenje mjere uključuje kratkoročne aktivnosti na redukovanju troškova javnog sektora, dok na duži rok zahtijeva sprovođenje reforme javne uprave i redefinisane veličine i strukture javnog sektora u cilju povećavanja njegove efikasnosti i smanjivanja opterećenja realnog sektora i stanovništva. Fiskalna konsolidacija u kratkom roku zahtijeva restrukturiranje budžeta svih nivoa vlada, u pravcu smanjenja udjela neproduktivne javne potrošnje u korist produktivne.

Mjera 3: Program integriranja BiH u EU

Kontinuirano vršiti ažuriranje Programa Integriranja BiH u EU.

Mjera 4: Razvijanje funkcionalne koordinacije na usklađivanju pravnog sistema BiH sa *acquis-em*

Izraditi metodologiju za funkcionalan sistem koordinacije u procesu usklađivanja sa propisima EU između svih nivoa vlasti.

Mjera 5: Stvaranje institucionalnih i tehničkih pretpostavki za transpoziciju zakonodavstva EU u pravne sisteme BiH

Uzimajući u obzir novu politiku otvaranja poglavlja 23 i 24, kao prvih poglavlja u pregovorima o članstvu u EU, te horizontalne i vertikalne koordinacije u provođenju ovog postupka u BiH, pažnja se treba posvetiti boljoj koordinaciji institucija u sektoru pravde i usklađivanju zakonodavstva BiH sa pravnim nasljedem EU¹²⁹.

Mjera 6: Unaprijediti ekonomske analize i projekcije i uspostaviti efektivni sistem strateškog planiranja ekonomsko-socijalnog razvoja

Unaprijeden sistem za praćenje ekonomskih kretanja i koordinacije pripreme strateških dokumenata radi davanja preporuka za socio-ekonomsko planiranje u zemlji.

Mjera 7: Razvijanje i operacionalizacija strateškog okvira za reformu javne uprave

Sprovođenje reforme javne uprave predstavlja ključni faktor institucionalne reforme u BiH te bitan preduslov za realizaciju obaveza iz procesa pridruživanja EU koji treba da doprinesu pozitivnom fiskalnom efektu u vidu smanjenja javne potrošnje.

Mjera 8: Podrška implementaciji strateškog okvira za reformu javne uprave putem projekata i aktivnosti finansiranih iz Fonda za reformu javne uprave i drugih oblika donatorske podrške

¹²⁹ Strategija za reformu sektora pravde 2014 – 2018

Očekivani rezultati ove reforme su: povećanje efikasnosti i transparentnosti rada javnih institucija na svim nivoima, smanjenje korupcije i transakcijskih troškova te veća javna odgovornost vladinih službenika prema građanima i javnosti za trošenje resursa koji su im povjereni.

Mjera 9: Uspostaviti i jačati institucionalne kapacitete za reformu javne uprave

Sprovođenje reforme javne uprave predstavlja ključni faktor institucionalne reforme u BiH te bitan preduslov za realizaciju obaveza iz procesa pridruživanja EU koji treba da doprinesu pozitivnom fiskalnom efektu u vidu smanjenja javne potrošnje.

Mjera 10: Reforma državne službe

Izmjeniti i usvojiti novi zakon o državnoj službi, da bi se olakšala reforma javne uprave i uvala veća fleksibilnost radnih aranžmana

Prioritet: Uspostaviti sistem za prevenciju korupcije i izgraditi kapacitete tijela za borbu protiv korupcije

Mjera 1: Uspostaviti i jačati institucionalne kapacitete za borbu protiv korupcije

Uspostavljanje i održavanje vladavine prava podrazumjeva postojanje jasnih i sveobuhvatnih pravila koja će se koristiti kako za sprečavanje tako i za otkrivanje i kažnjavanje korupcije ali i postojanje dobro uređenih institucija. Institucije bi trebale imati jasne zadatke, potrebna ovlaštenja, sredstva, znanja i vještine za ispunjenje postavljenih ciljeva i integriteta, koji je potreban kako bi norme bile provedene u djelo¹³⁰.

Mjera 2: Unaprijediti normativni okvir za borbu protiv korupcije

Osnovni normativni okviri za borbu protiv korupcije postoji, ali potrebno ga je unapri-

jediti, harmonizovanjem sa međunarodnim standardima i unutar zemlje¹³¹”.

Mjera 3: Razviti, promovirati i provoditi preventivne antikorupcijske aktivnosti u javnom i privatnom sektoru

“Prevenција korupcije posebno u oblastima koje su se pokazale najproblematičnijim ali i onih koje su prepoznate kao standardni dio antikoruptivnih aktivnosti u međunarodnim dokumentima a to su javnost u radu institucija, uređeno finansiranje političkih stranaka, uređeni procesi javnih nabavki, kvalitetan rad zakonodavnih tijela i transparentno upravljanje javnim prihodima i javnim rashodima i dr”¹³².

Mjera 4: Unaprijediti djelotvornost i efikasnost pravosudnih institucija i organa za provođenje zakona u oblasti borbe protiv korupcije

Krivično gonjenje počilaca korupcije i nadzora nad provođenjem ovih radnji je važno, jer svi akteri ovih procesa moraju postupati profesionalno i nezavisno od bilo kakvih uticaja. Obzirom na njihovu istaknutu društvenu ulogu, organi za provođenje zakona i pravosudni organi i institucije treba da pokažu veće standard integriteta nego druge javne institucije u skladu sa principima iz Poglavlja 23. – Pravne stečevine EU133.

Prioritet: Reforma sektora pravde

Mjera 1: Jačati i održavati nezavisnost, odgovornost, efikasnost i usklađenost pravosudnog sistema

Strategijom reforme sektora pravde u BiH će se nastaviti sa strateškim programima usmjerenim na povećanje efikasnosti rada pravosudnih institucija u BiH, kroz izmjene procesnih zakona, unapređenje organizacionih

¹³⁰ Startegija borbe protiv korupcije 2015 - 2019

¹³¹ Startegija borbe protiv korupcije 2015 - 2019

¹³² Startegija borbe protiv korupcije 2015 - 2019

¹³³ Startegija borbe protiv korupcije 2015 - 2019

kapaciteta i mjerenja efekata, uz dodatno rasterećenje pravosudnih institucija u BiH od pojedinih predmeta i angažman drugih institucija. Ovdje su uključeni i strateški programi za jačanje otvorenosti u radu pravosuđa, te osiguravanje dvosmjerne komunikacije između pravosudnih institucija, medija, korisnika usluga pravosudnih institucija u BiH, te stručne i šire javnosti.

Mjera 2: Razvijati usklađeniji sistem izvršenja krivičnih sankcija u BiH

Unapređenje upravljanja sistemom izvršenja krivičnih sankcija, gdje je potrebno raditi na usklađivanju propisa u BiH i sa međunarodnim standardima, te na osiguravanju pouzdanih podataka o zavodskoj populaciji u sistemu izvršenja krivičnih sankcija, radi izrade informiranih politika i unapređenja postupanja prema osuđenim osobama. Obzirom da je situacija po pitanju prekobrojnosti u kazneno-popravnim ustanova značajno poboljšana u prethodnom periodu, strateški pravac je promijenjen i usmjeren na promociju alternativnih sankcija, odnosno primjene zatvorskih kazni samo kada su sve druge mogućnosti iscrpljene, te ne postoje odgovarajuće alternative za postizanje svrhe kažnjavanja i rehabilitacije¹³⁴.

Mjera 3: Unaprijediti sistem međunarodne pravne pomoći i uspostaviti, jačati i održavati sisteme i procese kojim se garantuje jednak pristup pravdi u BiH

Svrha je ujednačavanje sudske prakse u BiH u oblasti međunarodne pravne pomoći i saradnje te uspostavljanju jedinstvene kaznene evidencije za državljane BiH osuđene u inostranstvu.¹³⁵

Mjera 4: Unaprijeđenje sigurnosti sistema identifikacionih dokumenata

Usklađivanje sigurnosnih elemenata sa EU preporukama i ICAO standardima

Mjera 5: Definisati i provesti mjere kojim će sektor pravde u BiH doprinijeti stvaranju povoljnijeg okruženja za održiv ekonomski razvoj u BiH

Razvoj usklađenog sistema zemljišnih knjiga u BiH će voditi do pravne sigurnosti u vezi sa stvarnim pravima i stvara bolju klimu za investicije. Nastavit će se rad na povećanju kvalitete rada zemljišno-knjižnih ureda, kroz reformu sistema obuke zaposlenih u tijelima zemljišno-knjižne administracije. Ova oblast obuhvata program usmjeren na unapređenje, usklađenosti i dostupnost informacija u evidencijama nekretnina u BiH¹³⁶.

Mjera 6: Unapređenje vertikalne i horizontalne koordinacije unutar sektora pravde u BiH u kontekstu približavanja BiH EU

Kompleksna upravna struktura i mnoštvo institucija u sektoru pravde u BiH koji često imaju nejasne međuinstitucionalne nadležnosti, mandate i odgovornosti uzrokovali su više problema, uključujući dupliranje i probleme sa koordinacijom, koji vode do neefikasne i neefektivne upotrebe nedovoljnih sredstava i nejednakog pružanja usluga od strane institucija sektora pravde u BiH. Mada je ponekad nužno, ali u osnovi zakoni nisu uvijek najbolje rješenje za probleme koordinacije. Funkcionalni instrumenti za međuinstitucionalno djelovanje mogu osigurati prilagodljiviji i efektivniji rad. Međutim, kako je utvrđeno u više analiza sektora pravde i javne uprave u BiH, takvi instrumenti i kapaciteti značajno nedostaju.¹³⁷

Prioritet: Unaprijeđenje sigurnosnog sektora sa aspekta odgovornosti i efikasnosti u svrhu sigurnosti građana i imovine

¹³⁴ Strategija reforme sektora pravde 2014-2018

¹³⁵ Strategija reforme sektora pravde 2014-2018

¹³⁶ Strategija reforme sektora pravde 2014-2018

¹³⁷ Strategija reforme sektora pravde 2014-2018

Mjera 1: Uspostaviti zakonodavni okvir u skladu sa potrebama BiH na putu ka euro-atlatskim integracijama

Uspostava modernog i sveobuhvatnog pravnog okvira u skladu sa relevantnim međunarodnim standardima predstavlja jedan od ključnih sistemskih uvjeta za unaprijeđenje sigurnosti građana i imovine.

Mjera 2: Unaprijediti međunarodnu saradnju i perspektivu BiH u oblasti EU i NATO integracija

Potrebno je ispuniti obaveza prema sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju

Mjera 3: Provoditi i unaprijediti aktivnosti u oblastima zaštite granica, migracija i azila

Oblast imigracije i azila je bio jedan od bitnih segmenata za ispunjavanje uvjeta iz Mape puta za liberalizaciju viznog režima za Bosnu i Hercegovinu i sveobuhvatno ispunjavanje uvjeta iz Mape puta je rezultiralo sticanjem bezviznog režima za državljane Bosne i Hercegovine. Bosna i Hercegovina u oblasti imigracija i azila ima za cilj razvoj kvalitetnog sistema migracija i azila na nacionalnom nivou, koji je usklađen sa standardima Evropske unije i koji u sebi sadrži međunarodno izbjegličko pravo, kao i aktivno sudjelovanje u definiranju politike i razvoja imigracionog i azilantskog sistema na regionalnom nivou.

Mjera 4: Unaprijediti sistem za borbu protiv terorizma o organizovanog kriminala

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine na 49. sjednici, održanoj 08.05.2013. godine, donijelo je Odluku o uspostavi Radne skupine za izradu Procjene prijetnje od organiziranog kriminala u Bosni i Hercegovini, Strategije i Akcijskog plana za borbu protiv organiziranog kriminala za razdoblje 2013–2015. godine. njihovom implementacijom će se doprinjeti unaprije-

đenju sistema za borbu protiv organiziranog kriminala.

Mjera 5: Unapređenje sistema forenzičkih ispitivanja i vještačenja

Povećan kvalitet forenzičkih ispitivanja i vještačenja koji će omogućiti brže otkrivanje i razrješavanje slučajeva za bilo koju vrstu kriminalne radnje.

Mjera 6: Praćenje i analiza sigurnosne situacije i pojave koje pogoduju nastanku i razvoju kriminaliteta

Dnevna razmjena operativnih i strateških informacija u međunarodnoj policijskoj saradnji i to putem saradnje sa INTERPOL-om, EUROPOL-om i SELEC centrom.

Mjera 7: Prikupljanje obavještenja i podataka o krivičnim djelima iz nadležnosti Suda BiH i sveobuhvatna podrška i zaštita svjedocima u postupcima pred Sudom BiH

Stepen realizacije obavještajnih predmeta, pružanje najvišeg nivo zaštite svjedoka radi efikasnijeg djelovanja na sprečavanju kriminaliteta.

Mjera 8: Pružanje stručne pravne pomoći policijskim tjelima BiH

Provodi se kroz operativne aktivnosti u postupcima ovjere pozivnih pisama i odobrenja boravka, prikupljanjem informacija i saznanja o organizatorima ilegalnog prebacivanja i krijumčarenja lica, utvrđivanju pravaca i ruta kretanja ilegalnih migranata, razmjenom prikupljenih saznanja i informacija sa agencijama za provedbu zakona u BiH, inspekcijским kontrolama kretanja i boravka stranih državljana, te preduzimanjem represivnih aktivnosti prema njima.

Mjera 9: Povećati nivo granične bezbjednosti i bezbjednosti zračnih luka

Sprečavanje nezakonitih prelazaka državne granice i svih oblika prekograničnog kriminaliteta koja uključuju kaznena djela u skladu sa odredbama o zlouporabi javnih isprava, koje služe kao dokaz o identitetu i obveznog posjedovanja vize, te odredbama o kretanju i boravku stranaca i azilu, ukoliko su počinjena prilikom prelaska granice ili su izravno vezana za prijelaz granice, kaznena djela koja se odnose na nezakonit prevoz robe preko državne granice, robe bez službenog odobrenja ili u slučaju kršenja važeće zabrane.

Mjera 10: Unaprijediti međunarodnu operativnu policijsku saradnju I Razvijati i jačati koordinaciju i saradnju između policijskih i drugih relevantnih tijela u BiH

Uspješna međunarodna operativna policijska saradnja i koordinacija gdje se razmjenjuju operativne i strateške informacije u međunarodnoj policijskoj suradnji i to putem saradnje sa INTERPOL-om, EUROPOL-om i SELEC centrom, kao i putem akreditiranih stranih činovnika za vezu u BiH.

Mjera 11: Unaprijediti zaštitu ličnosti i objekata koji se posebno štite

Nedavna dešavanja su pokazala da je potrebno ojačati, bolje organizirati i uspostaviti zaštitu ličnosti i objekata koje je potrebno štiti.